

***Rudolf Steiner***

**CUM DOBÂNDIM ÎNȚELEGERE PENTRU  
LUMEA SPIRITUALĂ?**

**Acțiunea impulsurilor spirituale din lumea morților**

**GA 154**

7 conferințe ținute în diferite orașe între 17 aprilie și 26 mai 1914

*Traducere după:*

Rudolf Steiner

*Wie erwirbt man sich Verständnis für die geistige Welt?*

*Das Einfließen geistiger Impulse aus der Welt der Verstorbenen*

După stenograme nerevizuite de conferențiar

editate de Rudolf Steiner-Nachlaßverwaltung

©1973. Rudolf Steiner Verlag, Dornach

GA 154

*Traducere:* Delia Popescu

*Revizuire:* Andrea Dumitrescu

©2019 BIBLIOTECA ANTROPOSOFICĂ pentru prezenta  
traducere în limba română

Biblioteca antroposofică: [www.spiritualrs.net](http://www.spiritualrs.net)

## CUPRINS

### I. CUM DOBÂNDIM ÎNȚELEGERE PENTRU LUMEA SPIRITUALĂ (I)

*Berlin, 18 aprilie 1914.....5*

Despre esența visului. Despre halucinații. Substanță eterică și substanță sufletească intensificată. Despre scrierea ocultă. Gândire obișnuită și gândire suprasensibilă. Vechii întemeietori de religii și știința spirituală recentă. Ființa lui Christos. Alte lucruri despre vis. Esența trupului astral. Reprezentarea Eului ca centru de greutate al trăirii spirituale. Clarvederea atavică și judecata sănătoasă. Reprezentările clare – condiție în știința spirituală.

### II. ROBERT HAMERLING, POET, GÂNDITOR ȘI OM

*Berlin, 26 aprilie 1914.....24*

### III. TREZIREA GÂNDURILOR SPIRITUALE CA CERINȚĂ A EPOCHII

*Basel, 5 mai 1914.....38*

Despre somn. Contrastul dintre sânge și nervi pe de o parte și restul organismului de cealaltă parte, în timpul somnului. Bacili și fantome. Esența bacililor. Gândurile spirituale ca hrană pentru morți. Învingerea egoismului în relația cu morții. Despre moartea unui prieten (Christian Morgenstern). Întemeietorii de religii și însemnătatea lor. Devenirea matură a omenirii moderne. Fapta lui Christos. Esența lumii exterioare. Ideea mai profundă a clădirii de la Dornach. Dezvoltarea gândirii ca sarcină a timpului nostru. Excluderea unui membru și motivația acestei excluderi.

### IV. CUM DOBÂNDIM ÎNȚELEGERE PENTRU LUMEA SPIRITUALĂ (II)

*Berlin, 12 mai 1914.....59*

Relația lui Johann Gottlieb Fichte cu lumea spirituală și cu lumea umană înconjurătoare. Deosebirea dintre percepția sensibilă și cea spirituală. Destinul unei persoane prietene (Maria von Strauch-Spettini) și înălțarea ei la rangul de spirit ocrotitor al dramelor-misterii. Poetul prieten decedat (Christian Morgenstern) și ființa sa în viața de după moarte. Descrierea clădirii de la Dornach în presa mondială. Formarea judecății din însăși știința spirituală.

## V. ACȚIUNEA LUMII SPIRITUALE ÎN EXISTENȚA NOASTRĂ *Paris, 25 mai 1914*.....76

Conștiința clarvăzătoare și visul. Diferența dintre înfățișare și modul de acțiune la un decedat. Însușirea noilor concepte pentru înțelegerea lumii spirituale. O persoană decedată (Maria von Strauch-Spettini) ca înger păzitor al reprezentațiilor dramelor-misterii. Fecioara din Orleans. Despre trăirea Îngerilor (blândețe) și a Arhanghelilor (putere). Ființa unui prieten poet decedat (Christian Morgenstern) după moarte. Trăirea lumii spirituale. Îngeri, Arhangheli, Lucifer și Ahriman. Transformarea trăirilor în lumea fizică și cea spirituală. Îmbogățirea vieții de reprezentare. Esența clădirii de la Dornach. Substanța de bază a Mișcării antroposofice. Inaugurarea clădirii.

## VI. ȘTIINȚA SPIRITUALĂ CA UNIRE A ȘTIINȚEI, INTELIGENȚEI ȘI CERCETĂRII SPIRITUALE *Conferință publică, Paris, 26 mai 1914*.....98

Știința spirituală drept „chimie spirituală”. Concentrare și meditație. Perceperea cuvântului lăuntric. Iluzie și cunoaștere de sine. Esența întâlnirii cu cei decedați. Fructificarea propriei simțiri și voiri de către o prietenă decedată (Oda Waller). Autonomizarea gândirii. Perfecționarea logicii în cunoașterea suprasensibilă. Concordanța dintre inteligență și clarvedere. Firmament spațial și temporal și străpungerea lor la Giordano Bruno și în știința spirituală. Granițe ale cunoașterii și combaterea lor. Esența științei spirituale ca unire a științei, inteligenței și cercetării clarvăzătoare.

## VII. CREDINȚĂ ȘI CUNOAȘTERE. SĂRBĂTOAREA DE SÂNZIENE ȘI SĂRBĂTOAREA DE PAȘTI

*Notițe dintr-o conferință, Praga, 17 aprilie 1914.....118*

Marii întemeietori de religii și sarcina lor. Reprezentări care distrug și care clădesc. Fostul „cred” și actualul „cred ceea ce cunosc”. Exprimarea lui Max Müller despre vestirea divină. Omul ca entitate luminoasă după moarte. Însemnătatea miturilor și basmelor pentru viață. Întâlnire cu doi preoți. Procesul vederii. Reprezentări moarte și vii. Zicala „Într-un corp sănătos locuiește un suflet sănătos”. Concepția senzației vizuale și auditive ca mișcare oscilatorie. Sărbătoarea Sf. Ioan și sărbătoarea Paștelui.

NOTE .....127

## I

# CUM DOBÂNDIM ÎNȚELEGERE PENTRU LUMEA SPIRITUALĂ? (I)

*Berlin, 18 aprilie 1914*

Dacă aveți un vis și vi-l amintiți, atunci, dacă are loc o amintire pe cât posibil de limpede a visului, așa cum se întâmplă în nenumărate cazuri, vă este fără îndoială clar că în timp ce se desfășoară visul, dumneavoastră sunteți oarecum observator, fără să aveți în timpul acestei observări o conștiință de sine limpede în privința imaginilor care trec întrețesându-se prin fața sufletului. Trebuie întotdeauna să plecăm de la premisa că în vis conștiința de sine nu apare atât de limpede ca în conștiința de veghe. Aceste imagini, care trec întrețesându-se prin fața sufletului, prezintă scene, succesiuni de imagini, care îi sunt bine cunoscute celui care visează, ele fiind legate de trăirile zilelor anterioare sau din ultima vreme, sau care poate modifică în cele mai variate moduri astfel de experiențe, le modifică atât de mult în formele lor, încât o anumită experiență nu poate fi recunoscută și omul crede că visează ceva complet diferit. Se poate întâmpla și să avem vise care nu sunt legate de trăiri avute, care reprezintă așadar ceva cu totul nou față de experiențele avute. Dar de fiecare dată, vom avea simțământul: un fel de imagini însuflețite, care se întrețes, au trecut prin fața sufletului, s-au dezvăluit sufletului. – Și de aceste imagini ne vom aminti după trezire. Vor exista vise pe care le păstrăm un timp mai îndelungat în memorie și vor exista vise care, prin faptul că ne întoarcem la trăirile cotidiene, sunt ca șterse.

Vrem să răspundem astăzi la întrebarea: În ce anume percepem de fapt asemenea vise care se întrețes? Atunci când suntem în stare de veghe în lumea fizică, știm că ceea ce tocmai percepem, percepem în lumea pe care o numim lumea fizică. Care este atunci, cum s-ar spune, substanța, materialul – deci așa cum sunt procesele, lucrurile

materiale ale lumii fizice în stare de veghe – în care percepem atunci când visăm? Este ceea ce noi numim lume eterică, eterul ce se extinde în tot Universul, cu procesele sale interioare, cu tot ceea ce trăiește în el. Aceasta este, cum s-ar spune, substanța în care percepem, atunci când visăm. Dar, de regulă, atunci când visăm, percepem doar o foarte specifică parte din lumea eterică. Așa cum lumea eterică ne rămâne închisă în starea de veghe, atunci când percepem fizic, în viața obișnuită, așa cum eterul se află în jurul nostru fără ca noi să-l percepem cu simțurile noastre fizice, tot așa eterul care se află în jurul nostru rămâne imperceptibil și pentru visarea obișnuită. Numai acea porțiune a lumii eterice apare dinaintea noastră când visăm, cea care este propriul nostru trup eteric. Atunci când dormim ne aflăm în afara trupului nostru fizic și a trupului nostru eteric. Și în aceasta constă visul obișnuit, că noi, cu ceea ce suntem în afara trupului nostru fizic și a celui eteric, cu trupul astral și cu eul, cum s-ar spune, privim înapoi la cele din care am ieșit în somn, dar în așa fel încât la această privire nu devenim conștienți de trupul fizic, și de aceea nici nu ne folosim de simțurile fizice, ci privim înapoi numai la trupul nostru eteric, ignorând trupul nostru fizic. Așadar, sunt în esență procesele trupului nostru eteric, care își ridică vălul într-un loc și ne apar ca vis. De fapt, majoritatea viselor sunt astfel, că omul realmente se uită în somn asupra propriului său trup eteric, și că o porțiune din procesele extrem de complicate ale propriului trup eteric ajung în conștiență, și că acestea constituie visul.

Acest trup eteric al nostru, care este, așadar, o porțiune din noi înșine, este ceva extraordinar de complicat. De exemplu, în el sunt conținute, păstrate în permanență, toate amintirile. Chiar și ceea ce a coborât adânc în străfundurile sufletului, care în conștiența diurnă obișnuită nu ajunge în conștiența noastră, este conținut întotdeauna, într-un anumit mod, în trupul eteric. Întreaga noastră viață de până acum din încarnarea aceasta este conținută în trupul eteric, este într-adevăr acolo, înăuntrul său. Desigur că trebuie să admitem că este extraordinar de dificil să ne reprezentăm acest fapt. Dar, cu toate

acestea, el este așa. De exemplu, imaginați-vă că ați vorbi toată ziua – unii oameni o fac – și tot ceea ce spuneți s-ar înregistra pe o placă fonografică. Când ați vorbit atât de mult încât placa fonografică s-a umplut, o puneți deoparte, luați o a doua placă; atunci când și aceasta s-a umplut, luați o a treia ș.a.m.d. Așadar dumneavoastră luați mai multe sau mai puține astfel de plăci, în funcție de cât de mult sau de puțin vorbiți. Altcineva, să zicem, ar lua fiecare placă și ar pune-o într-un fonograf și seara toate plăcile ar fi frumușel în fonograf. Tot ce ați vorbit în timpul zilei ar fi seara în fonograf. Apoi, dacă cineva ar lăsa să se deruleze din fonograf cele vorbite, atunci s-ar auzi din nou tot ce ați vorbit în timpul zilei. Tot așa, tot ceea ce constituie amintirile noastre, este mereu prezent în trupul eteric. Și dacă presupunem că, prin condițiile specifice somnului – păstrând comparația – o parte a constituenților trupului eteric ar apărea în fața sufletului ca și cum am scoate o parte din plăcile fonografului și le-am lăsa să se deruleze, atunci acesta ar fi visul, acele vise care sunt cele mai frecvente. Așadar noi țeșem cu conștiința noastră în propriul nostru trup eteric.

Într-un mod similar, acest lucru este valabil și pentru multe halucinații care apar în fața sufletului omenesc. Astfel de halucinații sunt de regulă produse tot prin faptul că omul, cu Eul său și trupul său astral, care se află atunci în interiorul trupului fizic, poate totuși, ca să spunem așa, să vadă o porțiune scoasă în afară a trupului său eteric. Acest lucru se întâmplă în felul următor. Imaginați-vă că ceva în trupul dumneavoastră fizic este bolnav, de exemplu ceva din sistemul nervos. Atunci, trupul eteric nu poate interveni în locul în care sistemul nervos este bolnav; el este oarecum aruncat în afară. Trupul eteric însuși nu este deloc bolnav dar el este, să zicem așa, întins în afară din trupul fizic într-un anumit loc. Dacă ar fi strâns înăuntrul trupului fizic, atunci totul s-ar desfășura ca în conștiința normală, nu ne-ar ajunge în conștiință că trupul fizic este bolnav. Dacă trupul eteric nu se poate angrena la acest loc, și dacă ceea ce se află acolo, și în care trupul eteric nu se poate angrena, luminează înspre trupul eteric, atunci aceasta ajunge ca halucinație în conștiință.

Exact substanța din care ne apar nouă visul sau halucinația ne înconjoară pretutindeni în lume. Este substanța eterică. Și din substanța eterică care ne înconjoară este oarecum tăiat ca o bucată propriul nostru trup eteric. După ce am trecut prin poarta morții și am lepădat trupul fizic, ne parcurgem calea prin substanța eterică. Practic, nu ieșim deloc din substanța eterică pe întreaga noastră cale dintre moarte și o nouă naștere. Căci această substanță eterică este peste tot și noi trebuie să trecem prin ea, ne aflăm în ea. După un timp de la moarte, ne lepădăm și propriul nostru trup eteric. Acesta se dizolvă în această substanță eterică exterioară. Capacitatea de a percepe acum și în această substanță eterică exterioară, omul nu o are deocamdată în viața obișnuită. De aceea, ceea ce ar fi o percepție, de data aceasta nu în lumea fizică, ci în cea eterică, nu îi apare în viața diurnă. Prin visare, omul devine oarecum familiarizat cu o percepere a etericului relativ la sine însuși.

Acum, perceperea veritabilă în lumea eterică care ne înconjoară depinde de ceva cu totul precis. Atunci când, după moarte, omul percepe realmente în lumea eterică înconjurătoare lui, sau atunci când el evoluează în așa fel încât la el apar imaginațiunile în mod clarvăzător – căci asta înseamnă și că el percepe în lumea eterică înconjurătoare lui – atunci el trebuie să aibă o putere mai mare decât are în viața obișnuită dintre naștere și moarte, o forță sufletească interioară mai puternică. De aceea nu percepem noi în lumea eterică ce ne înconjoară – pentru că forța noastră sufletească este prea redusă pentru a percepe în ea. Ca să percepem în lumea eterică trebuie să devenim cu mult mai activi decât avem nevoie pentru viața obișnuită. De asemenea, trebuie să avem în sufletul nostru o putere cu mult mai activă după moarte, decât avem în viața obișnuită, ca să putem avea după moarte în jurul nostru un mediu înconjurător. Altfel, eterul se află în jurul nostru și noi nu îl percepem. Este ca și cum în viața obișnuită nu am avea nici un simț. Așadar omul trebuie să aibă o forță sufletească mai activă, pentru ca după moarte să se poată folosi de ea, pentru ca după moarte să nu fie, figurativ vorbind, surd și orb pentru

lumea în care intră. Dar dacă vrem să ne facem o reprezentare despre modul în care sufletul percepe după moarte, sau după ce a dobândit capacitatea să dezvolte forțele imaginației, ne putem reprezenta cum trebuie să fie această capacitate a sufletului, dacă alegem pentru început o comparație. Putem face comparație cu scrierea. Atunci când notați ceva, ceea ce scrieți înseamnă ceva, exprimă ceva care există în spatele a ceea ce scrieți. Și totuși dumneavoastră ați înscris acele semne. Și deși dumneavoastră scrieți, puteți scrie astfel încât să fie adevărat, să corespundă unui lucru obiectiv. Dacă vreți să împărtășiți printr-o scrisoare unui prieten o faptă sau alta, și o așterneți pe hârtie pentru ca prietenul aflat în depărtare să o poată citi, dumneavoastră sunteți cel care așterne semnele prin care prietenul dumneavoastră, când le descifrează, va cunoaște fapta. Dacă ar veni cineva și ar spune: „Aceasta nu poate fi adevărat, în niciun caz! Pentru că aceste semne nu au fost înscrise în Univers într-un mod obiectiv. Ele au fost înscrise de cineva, și asta nu poate corespunde unui fapt obiectiv” –, el spune un nonsens. Exact la fel cum descrieți un fapt obiectiv atunci când scrieți așezând semnele pe hârtie, tot așa este cu vederea imaginativă în lumea imaginativă. Dumneavoastră trebuie să fiți activi. Dumneavoastră trebuie să așterneți ceea ce vă este semn pentru procesele obiective ale lumii spirituale și trebuie să aveți o conștiință a faptului că le așterneți. Faptul de a așterne, depinde de a avea forța necesară să vă situați în mod viu în realitatea spirituală, astfel încât aceasta să vă stimuleze să așterneți ceva adevărat și nu ceva fals. Dar oricum realitatea este că știi: Eu aștern aici aceste semne.

Încerc să caracterizez acest aspect și în alt mod. Să ne întoarcem la vis. Atunci când visăm în viața obișnuită, avem impresia că imaginile de vis se desfășoară, „se întretes” ele așa. Gândiți-vă ce trebuie să vă reprezentați despre aceste vise: Imaginile de vis plutesc prin fața sufletului meu. – Aceasta este reprezentarea pe care trebuie să o aveți. Gândiți-vă însă acum că nu ați avea această reprezentare, ci o alta: Eu însumi așez imaginile de vis în spațiu și timp, așa cum aștern literele pe hârtie. Nu avem această reprezentare în cazul visării obișnuite, și

nici a halucinațiilor. Dar trebuie să avem această conștiință la reprezentarea imaginativă. Acolo trebuie să ai conștiința: Tu ești puterea conducătoare în visele tale. Tu așterni ceva, căruia îi alături altceva, așa cum scrii ceva pe o hârtie. Tu ești puterea care acționează, tu însuși faci asta. Numai puterea care se află în spatele tău, ca la scris, este cea care face să fie adevărat ceea ce scrii. – Acest lucru trebuie să îl înțelegem, să ne fie foarte clar: că marea diferență dintre vise, halucinații și adevărata clarvedere constă în faptul că la aceasta din urmă omul este peste tot conștient, că el este cel care scrie ocult. Ceea ce vede el este consemnat ca o scriere ocultă. Este înscris în Univers ceea ce constituie pentru cineva o exprimare, o revelație a Universului. Desigur, ați putea spune: Atunci nu ar trebui înscris acel lucru căci el este deja știut dinainte. De ce să îl mai scrii? – Dar nu este adevărat. Căci cine scrie atunci, nu este omul însuși, ci ființa următoarei ierarhii superioare. Omul se dăruiește entității ierarhiei superioare celei mai apropiate, și aceasta este forța care guvernează în el. Într-un proces sufletească interior omul înscrie ceea ce guvernează prin intermediul său. Și prin aceea că omul privește apoi cele scrise în scrierea ocultă, lui i se dezvăluie ceea ce trebuie să fie exprimat.

Vedeți acum de ce în conferințele publice am subliniat atât de des că dezvoltarea spre clarvedere se bazează pe faptul ca toate percepțiile să devină active, să nu se rămână la dăruirea pasivă față de lume, care este corectă pentru cunoașterea lumii fizice. Așa învățăm, treptat, să înțelegem cu adevărat lăuntric ceea ce chiar la începutul vieții noastre antroposofice a fost numit „învățarea scrierii oculte”, și ceea ce am descris din nou, mai amănunțit, în scrierea mea ***Pragul lumii spirituale***. Forța sufletească necesară pentru a scrie în spațiul spiritual și timpul spiritual literele scrierii oculte, este o forță sufletească mai mare, mai puternică, și *trebuie* să fie mai mare, mai puternică decât forța sufletească pe care o folosim pentru percepere în viața obișnuită. Și această forță mai puternică noi trebuie să o avem atunci când vom fi trecut prin poarta morții. Cine vrea să-și însușească cunoașterea imaginativă își dezvoltă această forță prin

meditațiile sale, o obține treptat. În felul acesta el ajunge la o experiență în care știe că se află într-o lume al cărei slab reflex este visul, dar se găsește în așa fel în ea încât lucrează cu visele sale, așa cum lucrează atunci când face o masă sau un pantof, la care de asemenea îmbină bucată cu bucată, ș.a.m.d.

Când vin atât de mulți oameni și spun: Păi eu mă străduiesc cu toate meditațiile posibile, dar nu ajung deloc să fiu clarvăzător –, aceasta este din cauza simplului fapt că oamenii nu vor deloc ceea ce am expus eu acum, că sunt bucuroși dacă nu au nevoie de așa ceva. Ei *nu vor* să dezvolte o forță sufletească activă lăuntric, ci vor să devină clarvăzători fără să trebuiască să-și însușească o forță sufletească mai puternică. Ei vor ca tabloul care prin clarvederea lor apare în fața lor, să apară de la sine în fața lor. Atunci însă nu este nimic altceva decât halucinație sau vis. O porțiune de lume eterică – dacă e să mă exprim acum radical –, pe care o poți lua dintr-un loc, pe care o poți apuca cu antenele eterice și pune într-un alt loc, o astfel de bucată de lume eterică este visul. Acesta nu face parte deloc din clarvederea reală. La trăirea adevăratei clarvederi ne simțim așa cum ne simțim atunci când scriem pe hârtie în lumea fizică, numai că atunci când vrem să scriem pe hârtie în lumea fizică trebuie să știm mai întâi ce anume vrem să scriem – sau, în orice caz, în majoritatea cazurilor este bine să se știe –, în timp ce la perceperea spirituală le lăsăm pe entitățile ierarhiilor spirituale să scrie prin noi, și abia pe măsură ce scriem în mod activ, ne apare ceea ce este de perceput. Dar fără să avem o participare activă la fiecare atom al celor pe care le privim, fără a fi noi înșine implicați activ în acest proces, nu se obține nicio clarvedere reală.

Și de o asemenea forță, de a putea scrie într-adevăr în lumea eterică, avem nevoie și atunci când vom fi trecut prin poarta morții. Întreaga gândire pe care o avem în lumea fizică obișnuită și care ne servește în aceasta, nu este de niciun folos pentru o asemenea percepere după moarte. Poate fi un om oricât de inteligent și ager la minte asupra lucrurilor lumii fizice, aceasta nu îl ajută cu nimic după

moarte. Căci această forță a gândirii este mult prea slabă ca să se poată scrie cu ea în lumea eterică. Toate reprezentările care au fost elaborate și care se referă la lucruri fizice, provin dintr-o asemenea forță slabă a gândirii, care nu ne-ar folosi după moarte. Trebuie să avem o forță mai puternică a gândirii, o forță a gândirii care operează în ea însăși, o forță a gândirii care, cu alte cuvinte, își face gânduri, fără ca aceste gânduri să reflecte ceva exterior care se află în lumea simțurilor. Dacă nu am avea în interior ceva care să ne ducă la a ne forma gânduri care nu reprezintă nimic exterior, ci care se ridică lăuntric, oarecum din străfundurile sufletului nostru, dacă nu am avea capacitatea să ne formăm asemenea gânduri, atunci nu am putea avea după moarte capacitatea corespunzătoare.

Acum, cineva ar putea spune: Așadar am putea gândi orice, fantaza orice, ne-am putea încorda forțele fanteziei pe cât de mult este posibil, pentru a ne forma o mulțime de gânduri fanteziste, care nu reflectă nimic exterior. Atunci am avea o bună pregătire pentru a dezvolta forța de gândire necesară după moarte. – S-ar putea așadar ca cineva să spună: Vreau să am multă forță de gândire după moarte. Așadar îmi imaginez balauri înaripați, care nu există câtuși de puțin, animale îngrozitoare, ș.a.m.d. Mi le imaginez pe toate acestea pentru că nu vreau să fiu ținut în ham de imaginile exterioare, ci îmi reprezintă lucrurile cele mai pestrițe. În felul acesta îmi dezvolt o forță interioară a gândirii și mă pregătesc astfel să am o gândire fortificată după moarte. – Este incontestabil: Dacă cineva ar proceda așa, ar avea mai multe capacități în lumea de după moarte, decât cineva care nu o face. Dar el ar percepe numai imagini incorecte, deformate, așa cum cineva care are un ochi bolnav nu poate decât să perceapă incorect lumea fizică, sau ca cineva care o ureche bolnavă nu poate decât să perceapă incorect sunetele lumii fizice. Așadar cel care ar face așa ceva, s-ar condamna să perceapă întotdeauna în lumea eterică numai cele mai groțesti lucruri, dar nu ceea ce este înrădăcinat cu adevărat în lumea eterică.

În vremurile trecute ale evoluției omenirii s-a avut mereu grijă ca oamenii să aibă reprezentări care nu erau împrumutate din lumea fizică, dar care nu erau create arbitrar și fantastic, precum în modul pe care tocmai l-am descris. Marii fondatori de religii care au apărut în decursul evoluției omenirii au fost cei care s-au îngrijit ca oamenii să aibă asemenea reprezentări, neîmprumutate din lumea fizică. Prin faptul că ei furnizau oamenilor, conform metodele care le erau posibile, asemenea reprezentări, care nu se refereau la lumea fizică, ci la lumile suprasensibile, oamenii puteau, când îi urmau pe fondatorii de religie, să dezvolte reprezentări care nu erau formate sub tutela lumii senzoriale exterioare, dar care erau adevărate, pentru că erau extrase din lumea suprasensibilă. Aceasta este marea, grandioasa educație a neamului omenesc dată de către întemeietorii de religii, despre care se poate spune, dacă vrem să o caracterizăm într-un totu corect: Întemeietorii de religie și-au stabilit sarcina de a transmite oamenilor, generațiilor următoare, astfel de reprezentări care le-au dat un mod de gândire prin care oamenii nu ajungeau orbi și surzi din punct de vedere spiritual, după moarte, în lumea spirituală. Vedem astfel că fondatorii de religii s-au îngrijit ca oamenii să fie, să zicem așa, într-un totu viu, pe deplin conștienți, ca ei să nu aibă doar o conștiință care să se stingă sau să se estompeze în ceasul morții, sau care să fie incorectă după ceasul morții.

Numai că în prezent trăim într-un ciclu evolutiv al devenirii omenești în care oamenii vor deveni oarecum maturi în așa fel încât nu vor mai apărea fondatorii de religie în modul din vechime și să apeleze la credința oamenilor. Acele timpuri au trecut, deși desigur că aceste vechi timpuri au ecou până în prezentul nostru și în prezent poate începe doar cu un număr mic de oameni să se trăiască viața cea nouă, și majoritatea oamenilor doar cu greu vin din urmă, și chiar tânjesc să preia reprezentările transmise, care mai provin încă de la Învățătorii vechi de religii. Dar noi trăim în timpul în care oamenii trebuie să devină maturi. În prezent, ceea ce au furnizat întemeietorii de religie pentru credință trebuie înlocuit cu ceea ce oferă știința

spirituală actuală. Această știință spirituală actuală diferă în întreaga ei esență de ceea ce au transmis întemeietorii vechi de religii. Trebuie accentuat astfel încât să nu apară nicio neînțelegere: Atunci când vorbim de acești întemeietori vechi de religii, Christos este exclus. Căci eu am accentuat adesea: Ceea ce contează la Christos nu este ceea ce i-a învățat El pe oameni, ci ceea ce s-a înfăptuit prin El. Întemeietorii vechi de religii erau într-un fel Învățători, Christos însă a acționat în principal prin faptul că prin Misteriul de pe Golgota și-a coborât propria Sa putere în omenire. Acest lucru încă este extrem de greu de înțeles pentru mulți oameni. De aceea vorbesc ei și despre Christos doar ca despre un mare Învățător al lumii, ceea ce, însă, pentru cel care înțelege cu adevărat întreaga însemnătate a lui Christos, este pur și simplu un nonsens.

Așadar în prezent ne aflăm în situația ca omenirea să devină matură. Și aceasta urmează să se întâmple prin intermediul științei spirituale actuale, urmează să se întâmple prin conceptele, ideile și reprezentările ce se referă la viața de după moarte a omului, și odată cu aceasta la întreaga sa viață sufletească. Știința spirituală se dobândește în așa fel încât poate fi dobândită, de fapt, de orice om, dacă el se dezvoltă într-adevăr în direcția rezultatelor științei spirituale. Știința spirituală se străduiește să dea oamenilor lucrurile la care sufletul omenesc individual poate într-adevăr să ajungă prin sine însuși, nu așa cum se ajungea la ele mai înainte, prin aceea că erau ascultați întemeietorii de religii. Și dacă în ziua de azi știința spirituală poate fi, ca să spun așa, adusă la rezultatele ei, numai de câțiva cercetători spirituali, și apoi este împărtășită, ea este însă comunicată într-o astfel de formă încât oamenii o pot înțelege întru totul, dacă ei vor acest lucru. Eu am accentuat adesea: Atunci când se spune că și știința spirituală trebuie crezută, aceasta se bazează pe o neînțelegere deplină. Faptul că oamenii spun că și știința spirituală trebuie crezută este din cauză că ei sunt atât de îndopați de prejudecăți materialiste încât nu acceptă ceea ce știința spirituală le poate da cu adevărat. Dar odată ce devii receptiv la ea, le găsești

inteligibile și le poți înțelege pe toate. Nu este necesară deloc clarvederea, este suficientă înțelegerea obișnuită pentru ca încetul cu încetul – desigur, acest „încetul cu încetul” poate fi incomod pentru unii –, realmente să cuprinzi cu rațiunea și să înțelegi totul.

Așadar știința spirituală se apropie de om în așa fel încât apelează la înțelegerea lui, făcând uz într-un fel de principiul total opus celui prin care au lucrat întemeietorii vechilor religii. În reprezentările care au fost furnizate sufletelor omenesci de către întemeietorii vechilor religii, aceste suflete au avut ceva prin care ele erau oarecum trezite spiritual și aveau forța de a percepe în lumea eterică, deci și pentru a duce după moarte o viață conștientă de sine. Și din nou, sufletul omenesc, prin asimilarea științei spirituale actuale, va avea ceea ce îi dă puterea ca după moarte să dezvolte forța de reprezentare necesară pentru a percepe conștient ca mediu înconjurător lumea eterică. Așadar atât oamenii din vechime, care ascultau de întemeietorii religiilor lor, cât și oamenii actuali, care au voința să înțeleagă știința spirituală, sunt oarecum dotați cu capacitatea de a se descurca după moarte în modul corect. Doar unei *singure* categorii de oameni îi este greu să se descurce după moarte; și la această categorie adesea nici nu este valabil ceea ce descriu ca fiind viață după moarte, pentru că ea este adesea tulbure și întunecată. Acest soi de oameni sunt materialistii înveterați, care ar vrea să rămână lipiți de lucruri, care sunt copii ale lumii fizice obișnuite, care nu vor să-și însușească puterea de a percepe în lumea în care intrăm după moarte. A fi materialist nu înseamnă în privința spiritual-sufletescului său nimic altceva decât ar fi în lumea fizică obișnuită dacă ar decide să-și distrugă ochii, să-și distrugă urechile, să-și ucidă treptat simțurile și apoi să trăiască în continuare. Este ca și cum cineva ar spune: Ochii ăștia – nu poți să dai doi bani pe ei, căci ei oferă doar impresii luminoase. Așadar renunț la ei! Urechile astea – prin ele nu poți percepe decât oscilații ale aerului, și nici un adevăr. Așadar, la o parte cu ele! La o parte cu simțurile, unul după altul! – Pe cât de înțelept ar fi să se procedeze astfel în relație cu lumea sensibilă, tot atât de

înțelept este să fii materialist în relație cu lumea spirituală. Este exact același lucru. Și aceasta nu este deloc greu de înțeles, dacă consideri rațiunile afirmate de știința spirituală.

Am încercat să vă caracterizez astăzi din această perspectivă, cum este cu faptul a te afla în lumea spirituală. Aș dori să caracterizez într-o câțva și un alt fapt, într-un mod asemănător. Din sfera viselor se poate evidenția un gen de vise, pe care de fapt îl știe toată lumea, căci un vis de felul celui pe care îl am acum de descris a avut probabil oricine. Este acel gen de vise în care noi în vis stăm, într-un anumit mod, față în față cu noi înșine. Visele obișnuite decurg astfel încât se produce ceea ce v-am caracterizat mai înainte, anume că urzeala viselor se desfășoară în fața noastră și noi nu avem o conștiință de sine limpede în privința lor, și abia după ce se încheie urzeala visului reflectăm asupra urzirii visului cu conștiința eului. Cine verifică relația cu exactitate, va găsi că așa este. De asemenea, apar și vise în care ne situăm oarecum obiectiv în fața noastră. Și în plus, pe lângă faptul că ne vedem într-adevăr pe noi înșine, așa cum se întâmplă uneori, se mai poate întâmpla și altceva. Este cunoscut acel gen de vis, pe care îl visează un elev, că stă în bancă la școală, li se dă o problemă de aritmetică și el nu o poate deloc rezolva. Atunci vine un alt elev, care o rezolvă ca în joacă. Chiar visează aceasta. Dumneavoastră veți înțelege că el însuși a fost cel care a venit și a rezolvat problema. Așadar omul se întâlnește cu el însuși, dar nu se recunoaște. Dar nu aceasta contează acum. Într-un astfel de caz, Eul omului se scindează oarecum. Ar fi plăcut dacă aceasta ar putea fi și în lumea fizică, astfel încât atunci când nu știm ceva, ne vine în întâmpinare celălalt Eu, și atunci am ști în mod excelent chestiunea respectivă. Însă în vis chiar apare așa ceva. În acest caz, visul are un cu totul alt caracter decât cel caracterizat inițial.

În vis, suntem în afara trupului fizic și a celui eteric, suntem în trupul nostru astral și în Eu. În timp ce visele caracterizate mai înainte se bazează pe faptul că omului i se dezvăluie esența propriului său trup eteric, visele în care omul se întâlnește cu sine însuși se bazează

pe faptul că propriul trup astral, pe care omul l-a luat cu sine, își arată o bucată din sine, că el vine în întâmpinarea omului prin acea bucată. Este o porțiune de autopercepție în afara trupului fizic. În timp ce în viața obișnuită nu percepem trupul astral, în somn se poate într-o dată întâmpla ca omul să-și perceapă o parte din trupul său astral, iar în trupul astral se află multe lucruri de care nu suntem deloc conștienți în starea de veghe obișnuită. V-am atras mai înainte atenția ce anume este conținut în trupul eteric. În orice caz, înăuntrul lui se află tot ceea ce am trăit noi. Va trebui acum să vă spun ceva de-a dreptul ciudat. În trupul astral se află chiar și ceea ce nu am trăit. Anume, trupul astral este o formațiune de-a dreptul complicată. El este într-un fel organizat din lumile spirituale și conține nu numai lucrurile pe care le avem deja în noi, ci și pe acelea pe care le vom învăța cândva! Acestea sunt deja prevăzute, sunt deja într-un anumit mod înăuntrul său. Acest trup astral este cu mult mai inteligent decât noi. De aceea și poate el, atunci când ne revelează în vis ceva din el însuși, să ne lase să ne întâlnim cu noi înșine într-o formă în care suntem mai deștepți decât am devenit prin viața fizică. Dacă reflectați la aceasta – dar acum aș dori să inserez aceasta în expunere doar ca pe o paranteză și nu ca parte din conferință – aceasta vă poate arunca lumină asupra modului cum stau lucrurile cu capacitățile „inteligente” ale animalelor. Animalele au și ele un trup astral, și prin intermediul trupului astral poate apărea ceea ce nu apare în viața obișnuită a animalelor. Aici pot apărea realmente multe lucruri cu totul surprinzătoare. Căci acest trup astral conține, de exemplu – puteți să o credeți sau nu –, totul din matematică, nu numai cele cunoscute până acum, ci și toate din matematică care vor mai fi descoperite. Desigur că dacă cineva ar vrea să citească întreaga matematică de acolo, să o citească în mod conștient, ar trebui să o facă în mod activ; el ar trebui mai întâi să-și însușească capacități fortificate corespunzătoare; dar totul este realmente conținut acolo.

Așadar este o revelație ca și cum ar fi dintr-o bucată a trupului nostru astral, atunci când ne punem față în față cu noi înșine. Și pe

aceste revelații ale trupului astral se bazează efectiv multe care ne vin ca niște inspirații lăuntrice. Așa cum în circumstanțe ca acelea pe care le-am caracterizat mai înainte apare o anumită halucinație, tot așa se poate și ca prin condiții deosebite ale organizației noastre, să vorbească în noi ceea ce este mai inteligent decât noi înșine. Atunci putem să avem inspirații interioare, atunci poate apărea în noi ceva care nu ar apărea dacă ne-am folosi doar de puterea noastră obișnuită de judecată în trupul fizic obișnuit. Dar este periculos să lași să apară astfel de lucruri, să te dăruiești unor astfel de lucruri. Este periculos din motivul că astfel de lucruri vin și noi nu le putem stăpâni, atât timp cât nu le putem stăpâni critic, judecându-le. Și pentru că nu le putem stăpâni, Lucifer are un acces ușor la toate aceste lucruri și noi nu-l putem opri să le conducă conform sensului său și nu conform ordinii obișnuite a Universului.

Deci atunci când omul își fortifică puterile interioare, el învață și să trăiască lăuntric în așa fel încât devine clarvăzător în trupul astral. Dar dumneavoastră veți vedea acum, din cele pe care le-am spus – și pentru care am utilizat visul – că pentru a deveni clarvăzător în trupul astral, este necesar ca omul să aibă mereu o reprezentare limpede a confruntării propriiei ființe cu sine însăși. Așa cum în viața fizică omul nu trăiește sănătos dacă nu este pe deplin în conștiința sa, tot așa, el nu trăiește sănătos sufletește față de lumea care este mai înaltă decât lumea fizică, dacă nu se vede întotdeauna *pe sine*. În lumea fizică omul *este* el însuși, în lumile superioare omul este în raport cu sine, așa cum este omul în lumea fizică este în raport cu un gând care înfățișează o experiență trecută. Un astfel de gând care reprezintă o experiență trecută, îl privim lăuntric. Ne raportăm la el ca la o amintire. Așa cum ne raportăm în lumea sensibilă la un gând, tot așa știm în lumea spirituală că ne uităm *la noi*, că ne privim *pe noi*. Trebuie să ne avem mereu pe noi înșine prezenți acolo cu lucrurile pe care le trăim în lumea spirituală. Și aceasta este în esență singura reprezentare care se introduce în lucruri – lucrurile asupra cărora la început nu avem puterea despre care am vorbit mai înainte – și care

este valabilă și pentru lumea spirituală, astfel încât să fim stăpâni pe lucruri, astfel încât noi să fim puterea care stăpânește. Propria entitate este ca un centru de greutate, în jurul căruia se grupează totul. Modul în care lucrăm în lumea spirituală îl observăm pe propria noastră entitate. Observăm: așa suntem în lumea spirituală. – Să presupunem că suntem în interiorul lumii spirituale și percepem ceva incorect, adică mânuim incorect scrierea ocultă. Da, atunci când, folosind scrierea ocultă, scriem incorect și ne percepem pe noi înșine drept centru de greutate, în jurul căruia se grupează totul, atunci trăim în propria noastră entitate: Arăți așa tu, fiindcă ai făcut ceva incorect; acum trebuie să corectezi acel ceva! – Observi ce ai făcut din felul în care devii tu. Dacă e să expun comparativ acest aspect, aș spune: Vă aflați aici, în lumea fizică, dar nu ați fi în dumneavoastră, ci în jurul dumneavoastră, și îi spuneți cuiva: „Acum este ora 11, 30” – dar acesta nu este adevărat. Și în clipa aceea vă vedeți cum vă scoateți limba la dumneavoastră și spuneți: „Acesta nu ești tu!” – Și atunci începeți să vă corectați, până când este corect, până spuneți: „Este 9, 20!” Atunci vi se retrage limba înapoi în gură. În felul acesta observați pe dumneavoastră înșivă dacă vă comportați corect în lumea spirituală.

Acestea sunt lucruri pentru a căror caracterizare se pot poate folosi asemenea imagini grotești din lumea fizică, dar în privința cărora oricine va simți că ele înseamnă ceva cu mult mai serios decât tot ce poate însemna ceea ce se poate spune, drept comparație, pentru lumea fizică. Ideea este că prin forța gândirii pe care o avem deja pentru lumea fizică, mai întâi ne însușim o înțelegere pentru lumile suprasensibile. În felul acesta eliberăm gândirea care altfel realmente se desfășoară ținută în ham de către lumea fizică. În vremurile mai vechi, oamenii aveau o clarvedere atavică, elementară. Pe atunci ei erau capabili să aibă imaginațiuni, ș.a.m.d., chiar inspirații. Dar comparativ cu acele vremuri, faptul că în ziua de azi oamenii își formează concepte despre lumea fizică, reprezintă o stare mai avansată a omului. Pe vremea când oamenii au avut o clarvedere

atavică, ei nu puteau gândi de-a binelea, așa cum trebuie. Și pentru a se putea forma o gândire așa cum trebuie, exact forța care a fost necesară mai înainte pentru clarvedere trebuia folosită la gândire. Și dacă astăzi un om dezvoltă în anumite părți ale vieții forțe clarvăzătoare, care nu au fost dezvoltate așa cum le descrie știința spirituală, aceasta înseamnă: El le are ca moștenire din timpurile anterioare, pentru că el încă nu a ajuns la judecata matură pentru acele părți ale vieții în care este prezentă clarvederea. Dar din ce în ce mai mult ne apropiem de vremurile în care trebuie mai întâi să fie prezentă judecata matură, și abia apoi, din judecata matură trebuie să fie dezvoltată din nou clarvederea. Așadar dacă apare în ziua de azi cineva care prezintă anumite facultăți psihice, o anumită clarvedere, fără să fi făcut exerciții serioase, fără ca, să spunem, să fi studiat și pătruns în mod corespunzător știința spirituală – căci știința spirituală, dacă omul o pătrunde în mod corect, poate fi ea însăși cel mai bun exercițiu pentru a elimina vechea clarvedere –, atunci aceasta nu arată că el s-ar afla în fața celorlalți în evoluție, ci arată că a rămas în urmă. Trebuie ca omul să nu fi atins încă poziția gândirii limpezi dacă în ziua de azi dezvoltă în suflet capacități atavice. Așadar, dacă apare în ziua de azi întrebarea: Care suflet este într-un fel mai avansat în evoluție; cel care doar judecă sănătos cu rațiunea obișnuită – și cu această rațiune obișnuită el poate, dacă nu are prejudecăți, să înțeleagă și știința spirituală –, care așadar mai întâi își creează din înțelegere o viziune asupra lumilor și rațiunilor spirituale, sau un om care dă la iveală tot felul de lucruri în mod clarvăzător? – atunci mai avansată este acea persoană care are o judecată sănătoasă. Și cel mai mult greșim dacă ne lăsăm impresionați de asemenea capacități clarvăzătoare atavice. Dacă ne lăsăm seduși de credința că o asemenea persoană reprezintă un suflet deosebit de evoluat, greșim întotdeauna. Căci faptul că acest suflet prezintă asemenea facultăți înseamnă că el încă nu a parcurs anumite lucruri, care trebuiau parcurse în decursul perioadei clarvederii. De aceea, el le recuperează în ziua de azi. Cel mai grotesc este atunci când în cadrul curentului

spiritual-științific apare credința că cineva care are o anumită clarvedere, fără să fi pătruns știința spirituală, trebuie să fi fost mai înainte cineva mai important. El este cu siguranță cineva mai neimportant decât acela care are o judecată sănătoasă asupra lucrurilor.

Acum, contează foarte mult ca mișcarea noastră spiritual-științifică să acționeze în sensul de a avea un anumit cerc de oameni care să pătrundă cu privirea astfel de lucruri, să le înțeleagă într-adevăr corect, care mai presus de toate să fie matur pentru judecata: În prezent trebuie să apară știința spirituală, căci omul trebuie să treacă prin înțelegerea științei spirituale, pentru a progresa.

Este extraordinar de important ca acest lucru să se întâmple. Desigur, există boli ale copilăriei în toate domeniile, în domeniile vieții omenești și desigur și în cadrul curenților spirituale care vin în lume. Și bolile copilăriei științei spirituale sunt ușor de înțeles, deoarece în cazul științei spirituale se pune bineînțeles problema tot de a-i furniza omului ceea ce a fost obținut prin conștiința clarvăzătoare. Dar vedeți cum trebuie caracterizat acest lucru. Trebuie caracterizat în sensul că nu se face apel nicidecum la comoditatea omenească, pentru a deveni clarvăzător în felul în care o necesită omenirea prezentă și cea viitoare. Pentru aceasta e nevoie de cu totul altceva decât doar să lași lucrurile să ajungă la tine. Pentru aceasta trebuie participare în fiecare clipă, autocontrol și capacitatea de a te autoobserva, de îndată ce ajungi în lumea spirituală. Aceasta trebuie să se răspândească ca înțelegere. Este mai comod să lași ceva să ajungă la tine, așa cum vine la om un vis, care vine ca un torent și se retrace. Omul ar dori să trăiască lumea spirituală așa cum trăiește lumea fizic-sensibilă. Aceasta este o reminiscență din timpurile vechi ale evoluției spirituale culturale omenești, pentru că în vechea clarvedere oamenii trăiau lucrurile în așa fel încât, de fapt, nu le „cunoșteau”, și prin urmare s-ar putea foarte bine să fie și astăzi așa încât omul să dorească să trăiască lumea spirituală în așa fel încât, de fapt, să nu o „știe”.

Oamenii subapreciază ceea ce știu clar, într-un mod transparent.

Atunci când, de exemplu, cineva socotește, o face după o metodă. Nu este el însuși implicat. Atunci când adună: 5 plus 7 face 12, el nu este prezent în treaba asta, în sensul pe care îl avem în vedere aici, că trebuie să ne situăm înăuntrul procesului, că pretutindeni trebuie să fim implicați, pentru a *face*. De aceea nu le place oamenilor ca cineva să aibă o părere despre lume pe care și-a făcut-o el însuși. De îndată ce le poți arăta oamenilor ceva știut fără participarea interioară, sunt bucuroși, extrem de bucuroși! Dar dacă vine cineva și le arată: El știe despre lumea spirituală, o știe în așa fel încât el este implicat – atunci oamenii spun: „O, el știe asta! Acesta este un proces complet conștient, nu este obiectiv.” – Dar dacă vine cineva care are o viziune și nu are habar cum a produs-o, atunci se spune: „Aceasta este obiectiv, întru totul obiectiv! În acest caz poți să crezi ce spune.” – Dar tocmai acesta este punctul cel mai important din știința noastră spirituală, în curentul spiritual care corespunde științe spirituale adevărate, anume încercăm să ne formăm idei clare. Exact pentru că știința spirituală este încă ceva nou și pentru că, desigur, dorul după lumea spirituală și după o cunoaștere a lumii spirituale se trezește acum în sufletele omenești, oamenii încearcă pretutindeni unde mai apare la suprafață ceva din vechea lume a clarvederii și a clarsimțirii, să se lege de acelea și să creadă apoi că ar fi făcut ceva excepțional păstrând lucrurile vechi. Dar în aceasta constă sarcina noastră: să vedem clar în acest domeniu! Trebuie să fie clar pentru noi că nu este inferior ca valoare atunci când, în privința unui proces de vindecare spirituală, cineva dă un sfat pe deplin conștient. Dar oamenii prețuiesc mai puțin așa ceva, decât dacă vine cineva care este „deasupra” în această poveste, care se lasă pradă unor sentimente complet nedeslușite, care nu „știe” deloc; căci în acest caz oamenii au sentimentul nedeslușit, voluptuos: „Asta vine din ceva necunoscut!” – Și oare nu auzi la tot pasul că oamenii spun: „Nu ne interesează ceea ce putem înțelege, aduceți-ne ceea ce nu poate fi înțeles! Căci acelea sunt cele înalte, cele dumnezeiești!”

Este într-adevăr necesar nu numai ca adevărurile științei spirituale să pătrundă treptat în sufletul nostru, ci și ca noi să ne însușim o privire limpede și sigură în privința condițiilor despre care tocmai am vorbit și care ne-au rezultat din faptul că am încercat, pornind de la caracteristica viselor, să arăt cum adevărata clarvedere presupune o participare activă a sufletului, ce poate fi comparată cu scrisul. Pentru a răspândi tot mai multă claritate în aceste lucruri am scris cartea ***Pragul lumii spirituale***. Cel care o înțelege, va înțelege nervul fundamental, principalul în ceea ce privește Mișcarea noastră. De aceea trebuie să indicăm iar și iar – deși acest lucru s-a petrecut adesea în decursul anilor –, pentru că așa de multe depind de asta: Cine vrea să pătrundă cu adevărat știința spirituală, trebuie să-și însușească o privire sănătoasă pentru ceea ce este realmente spiritual-științific. Atunci vom deveni treptat o Societate care-și poate asuma sarcina de a acționa cu adevărat salutar în privința a tot ceea ce aparține de domeniul vieții spirituale.

Despre ceea ce am început astăzi drept o caracteristică a lumii viselor din lumile spirituale, vom continua cu următoarea ocazie.

## II

## ROBERT HAMERLING, POET, GÂNDITOR ȘI OM

*Berlin, 26 aprilie 1914*

Era 15 iulie 1889. Mă afluam împreună cu poetul *Rosseger* [1] și sculptorul austriac *Hans Brandstetter* [2] în cimitirul din St. Leonhard în Graz, pe când în mormânt era coborât trupul neînsuflețit al poetului austriac *Robert Hamerling* [3]. Robert Hamerling fusese chemat cu câteva zile înainte de pe planul fizic, după suferințe de nespus, care putem spune că au durat decenii întregi, și care s-au amplificat în cele din urmă până la insuportabil. Trupul neînsuflețit fusese anterior pus pe catafalc în micuța și atât de minunată sa casă din Stifting, la periferia orașului austriac stirian Graz. Hamerling zăcea acolo, adică forma pământească, abandonată de acest mare suflet, zăcea acolo, o imagine minunată în forma ei dintr-o viață care a luptat pentru cele mai mari înălțimi ale spiritului. Atât de expresivă, atât de grăitoare era această formă rămasă doar în seama elementelor terestre, dar ea era totodată așa de mult amprenta suferințelor de nespus pe care acest suflet de poet a trebuit să le trăiască în această viață! – Atunci a putut fi văzută printre care erau cei mai afectați de suferință, o fetiță de zece ani, pupila lui Robert Hamerling, care prin firea ei copilărească mult-promițătoare a împropățat și înfrumusețat atât de mult ultimii ani ai poetului, acea fetiță căreia poetul i-a dedicat acele versuri [4], care conduc, în fond, adânc în dispoziția lăuntrică a lui Robert Hamerling în ultimii săi ani de viață. Și pentru că ele conduc atât de adânc în ceea ce a fost sufletul lui Hamerling, vă rog să-mi permiteți să vă citesc aici chiar aceste versuri.

**Pentru B.(ertha)**

Copilă, care treci cu nevinovăție, ca un fluture în zbor,  
Pe lângă bolnavul cel chinuit de durere,

După ce mă vei fi văzut plecat acasă, după o lungă suferință,  
Nu te gândi la mine în efervescenta tinereții:  
Doar în treacăt ți-ai aminti de mine;  
Nici în fericirea iubirii, a căsnicieii și în aceea de mamă:  
Numai voalate în vârtoarea vieții ar fi amintirile tale.  
*Abia la șazeci de ani să te gândești la mine:*  
La sârmanul om bolnav, pe care l-ai văzut  
An după an zăcând pe patul său de suferință,  
Și care, torturat de un chin neîncetat,  
Gemând anevoios, doar puțin a vorbit;  
Cel care nu ți-a fost nimic și nu-ți putea fi nimic.  
La șazeci de ani, copilă, adu-ți aminte de el:  
Atunci te vei gândi la el *cugetând*, *cugetând îndelung*  
Și o compasiune târzie, profundă, te va cuprinde  
Față de cel care se odihnește de mult, de orice chin.  
Și o lacrimă va curge din ochii tăi ca jertfă pentru cel de  
mult răposat,  
Care nu ți-a fost nimic și nu-ți putea fi nimic.

Nu este nevoie să descriu situația poetului care a putut scrie aceste rânduri, care vorbesc atât de puternic despre suferința, putem spune, din întreaga a doua jumătate a vieții sale. Prin lume s-au zvonit tot felul de lucruri, chiar în vreme ce Hamerling era legat de pat pentru o mare parte din viață, despre o viață sibaritică, pe care ar fi dus-o poetul lui «Ahasver» [5]; s-a povestit chiar că trăiește într-o casă fastuoasă din Graz, că s-ar distra cu un număr însemnat de fete, care trebuie să danseze în fiecare zi dansuri grecești ș.a.m.d. Toate acestea s-au spus în zilele bolii sale în care boala îl încătușa pe poet de pat, în timpurile pe când afară strălucea soarele cel mai splendid. El trebuia să zacă în pat, în cămăruța lui, în timpul în care știa că afară soarele strălucea peste câmpurile verzi în splendida natură, de care se bucura cu atâta drag, în răstimpul scurt pe care îl putea petrece în afara patului. Și acest splendid soare strălucea așa de frumos atunci când pe 15 iulie 1889 l-am condus pe cel decedat la ultimul său loc de

odihnă. Rareori va exista o astfel de viață care, petrecută în mod exterior în felul acesta, să poată fi atât de dedicată cu fiecare fibră a sufletului, celor ce sunt în lume măreție, frumusețe, splendoare, bucurie.

Îmi amintesc o scenă în care stăteam împreună la Viena cu un tânăr muzician, care a fost un foarte bun prieten cu Hamerling. Acest tânăr muzician era, în fond, un om sărman, care de timpuriu a fost copleșit de o suferință sufletească. Era un pesimist profund, care nu obosea niciodată să se plângă de viață. Și pentru că îl îndrăgea așa de mult pe Hamerling, i-ar fi plăcut foarte mult să-l poată invoca pe poetul Robert Hamerling, atunci când se plânga de viață. Dar o dată a fost așa, că bunul tânăr muzician voia să-l invoce din nou pe poetul Hamerling ca pesimist. Iar eu am putut face apel la un ziar – stăteam împreună într-o cafenea – care conținea o mică poezie ocazională a lui Hamerling, intitulată «Rugăminte personală» [6] și să i-o arăt tânărului muzician:

### **Rugăminte personală**

Spuneți că fac versuri proaste, –  
Spuneți că fur linguri de argint, –  
Spuneți că nu aș fi un bun german,  
Deoarece, constrâns de dietă,  
Nu mă delectez nici cu carne evreiască,  
Nici cu carne slavă, –  
Sau că trădez Austria,  
Pentru că îl slăvesc în cântece pe Bismark. –  
Spuneți că mă roade supărarea,  
Pentru că sunt atât de rar lăudat  
Și uneori calomniat cu dispreț –  
Dar un lucru vă rog,  
Un lucru să nu spuneți: că aș fi pesimist, –  
Că în cântecele mele ultimul cuvânt  
îl are, neroada, blazata, obtuza, moderna

Lipsă de bucurie a existenței!  
A fost deci pesimist, poetul,  
Pentru că-și îngăduie să se plângă?  
Tocmai pentru că lui îi apare așa frumoasă lumea,  
Și așa fermecătoare viața,  
Va regreta dureros,  
Când îi este refuzată partea lui.  
Dacă cel care se plânge este pesimist,  
Atunci pesimist este și oricine  
Spune „vai”, când i se scoate un dinte!  
Credeți orice spun recenzenții,  
Numai nu că aș fi pesimist!  
Urăsc acest cuvânt – îmi miroase  
Ca și ultima-i silabă.\*

Dispoziția interioară a lui Hamerling este caracterizată și de asemenea cuvinte, cuvinte care arată cum poate cineva geme și trăi în dureri profunde, ca acelea pe care – el i-a scris asta lui Rosegger – le trăia el în timpul în care se poate să fi scris această «Rugămintă personală». El i-a scris lui Rosegger [7]: „Nu mă tem să devin pesimist, dar mă tem că din cauză că uneori mă pot smulge durerii permanente doar câteva clipe, aș putea deveni nebun sau imbecil!” El se putea teme să nu înnebunească sau să devină imbecil, dar nu se putea teme să devină pesimist, el, cel care și-a început calea de poet în lume prin cuvintele care au fost într-adevăr ca un întreg program al vieții. Căci atunci când Robert Hamerling și-a trimis în lume primul său poem mai amplu, «Venus în exil», acesta purta motto-ul:

Mergi ca sfânt mesager,  
Și cântă în sunete de bucurie  
Aurora dimineții ce se naște,

---

\* Joc de cuvinte: în limba germană „Mist”, ultima silabă din „pesimist”, înseamnă „bălegar” – n.tr.

## Împărăția Frumosului ce va să vină!

Și practic așa a fost el întreaga sa viață. În orice caz, ți se imprimă adânc în memorie scena pe care trebuie să o amintim dacă vrem să-l înțelegem cu adevărat pe Hamerling, poetul austriac, în întregul său specific. Era cu câteva luni, câteva săptămâni înainte de moartea sa, când se muta din locuința sa din orașul Graz – de pe strada care atunci se numea Strada Școlii reale, iar acum se numește strada Hamerling – în mica sa casuță de vară [8] situată atât de retras la periferia orașului. Doi slujitori trebuiau să-l poarte pe bolnav în jos, de la etajul III, căci atât de sus era situată locuința lui. De câteva ori a fost gata să leșine. Dar pe ambele părți, înfășurate într-o panglică largă atârnată de gât ca o stola, avea două pachete, manuscrisele ultimei sale opere, «Atomistica voinței» [9]. Acest aspect este caracteristic pentru modul în care acest poet a trăit și a iubit. Nicio clipă nu a vrut să dea acest manuscris al operei sale filosofice din mâinile sale în alte mâini! Era atât de bolnav, încât trebuia purtat în jos de doi slujitori, dar el voia să-și păstreze el cele care îi umpleau viața. Și atunci a fost purtat în jos și dus afară, la casa din Stifting, în cea mai frumoasă strălucire a Soarelui, și a gemut: Ah, ce plăcut este să călătorești așa, dar să nu fii atât de bolnav, nu atât de bolnav! – Dar din această situație exterioară a vieții lucra un suflet, un spirit care era îndreptat înspre tot ce e măreț, frumos, înspre tot ce este spiritual în lume. Lucra din izvorul a ceea ce este măreț, frumos, spiritual, astfel încât în fond sună absolut firesc ceea ce a spus el despre dispoziția pesimistă, dar care sună totodată astfel încât în Hamerling ne apare un spirit care este o dovadă vie a Cosmosului că în orice situație omenească este posibilă victoria forțelor spirituale în om asupra forțelor materiale și senzoriale, oricât de potrivnice ar fi acestea.

Cu 59 de ani în urmă, așadar în anul 1830, Robert Hamerling se născuse în Waldviertel [regiunea nord-vestică a Austriei de Jos], în acel Waldviertel austriac care, prin configurația sa naturală specifică, este – și pe atunci probabil chiar mult mai mult decât în ziua de azi, când este deja străbătut de căi ferate – foarte potrivit să concentreze

în ele însele sufletele, odată trezite, să adâncească sufletele în ele însele. Este în principiu o regiune relativ uitată de civilizație acest Waldviertel, deși o personalitate cunoscută în lumea largă, care s-a născut acolo, în această parte a Austriei de dincolo de Leitha, a trăit în prima jumătate a secolului XIX. Această personalitate este probabil uitată astăzi, dar ea trăiește pesemne cel puțin în Waldviertel, în amintirile oamenilor, în nenumărate povestiri din popor. Trebuie să vă spun că eu am auzit povestindu-se adesea despre celebritatea acestei personalități, căci părinții mei proveneau din acel Waldviertel, și așa am putut auzi măcar ecoul acestei personalități aparte, care este caracteristică pentru întreaga atmosferă străină de civilizație a Waldviertel-ului. Anume, această celebră personalitate era unul dintre cei mai faimoși tâlhari din acel timp: Grasel. Acest Grasel era fără îndoială mai faimos decât toți ceilalți care proveneau din Waldviertel.

Hamerling a scris, în ultimii săi ani de viață, ceva despre Waldviertel, și vreau să vă citesc doar câteva rânduri din ceea ce a scris el despre acest Waldviertel, despre ținutul său natal, în care a crescut în primul său deceniu sau în primii 15 ani de viață. Vreau să vi le citesc, deoarece cred că printr-o asemenea descriere se aruncă mai multă lumină asupra a cine este Hamerling, decât prin orice caracterizare academică. El scrie astfel [10]: „Nu știu cât de mult construirea unei căi ferate, care trece pe lângă Waldviertel, a schimbat din izolarea de lume a acestuia. În anul 1867, apariția unui străin acolo mai era încă un eveniment. Dacă un astfel de străin venea pe jos sau cu căruța pe drum, boii înjugați la plug de pe câmp rămâneau pe loc, pentru a se zgâi cu capetele întoarse lateral spre noua apariție. Țăranul făcea câteva slabe încercări să-i mâne cu biciul – dar degeaba; iar, în final, el proceda ca și ei, și plugul se odihnea, până când străinul dispărea după prima colină sau pădurice. Aceasta este, de asemenea, o imagine a atmosferei idilice!”

Dar modul în care un suflet crește depășind mediul său înconjurător, cum devine o individualitate, ni se arată în mod deosebit

la Hamerling. El era fiul unui țesător sărac. Și pe când Hamerling nici nu știa încă să rostească „eu”, părinții săi au fost alungați din casă, pentru că sărăciseră de tot. Tatăl a trebuit să plece printre străini, mama a rămas cu micul Hamerling în Schönauer Waldviertel. Acolo, copilul a trăit frumusețile Waldviertel-ului. Și lui Hamerling i-a rămas în memorie, din acel timp, o scenă despre care credea că efectiv prin acea trăire și-a dobândit el esența. Pe când era un băiețel de șapte ani, cobora odată o colină. Era pe seara, și Soarele cobora la apus. Auriul îl întâmpina din strălucirea aurie a Soarelui, și Hamerling descrie în felul următor [11] ceea ce a strălucit în ochii lui din strălucirea aurie: „Dintre cele mai semnificative, dar, desigur, cel mai greu de împărtășit amintiri din copilăria mea, fac parte acele dispoziții adesea stranii care treceau prin sufletul copilului hoinar, în parte ca trăiri vii și impresii de moment, de cele mai multe ori pornind din viața naturii din jurul meu, în parte ca vise treze și presimțiri. Misticul Jakob Böhme [12] povestea despre sine că în el s-ar fi trezit sensul înalt, viața spirituală mistică în mod miraculos, în momentul în care s-a cufundat visător în privirea unui lighean de cositor care strălucea în lumina Soarelui. Poate că orice om spiritual a avut un fel de lighean de cositor ca Jakob Böhme, de la care se trage de fapt trezirea lui interioară. Eu îmi amintesc foarte viu o anumită seară, în care – probabil că aveam pe atunci șapte ani –, pe când coboram panta unui deal, apusul de Soare îmi strălucea ca o minune, ca o apariție a spiritului, umplându-mi sufletul cu o dispoziție stranie, de neuitat, cu o presimțire, care astăzi îmi apare ca o chemare și în care se oglindea întreagul meu destin viitor. Cu pieptul înălțat mă îndreptam grăbit spre un țel necunoscut, și, totodată, în sufletul meu era o asemenea melancolie încât îmi venea să plâng. Dacă acel moment ar fi fost explicabil din circumstanțele imediate, dacă nu ar fi fost unic în felul său, atunci precis nu s-ar fi înscris într-un mod atât de indelebil în memoria mea.”

Așa a fost în al șaptelea an al poetului, așa a fost atunci când muza poeziei și a spiritului s-a apropiat de el. Se poate spune că atunci din

Cosmos a fost plantat germenul în acest suflet pentru tot ce a devenit el apoi. Este frumos că Hamerling atribuie vocația sa poetică unui astfel de fenomen, precum o minune pe care Cosmosul a făcut-o cu el.

Din cauza sărăcirii părinților, copilul a trebuit să fie crescut și educat în mănăstirea cisterciană Zwettl. Pentru că acolo a primit prima învățătură gimnazială, a trebuit să cânte în corul de băieți al mănăstirii. Hamerling avea pe atunci între 10 și 14 ani, pe când se afla în această mănăstire. El a fost profund atașat de o personalitate remarcabilă din acea mănăstire, de Pater Hugo Traumihler [13]. Pater Traumihler era un ascet, o personalitate întru totul dăruită adâncimii mistice și unei vieți strict ascetice. Vă puteți imagina cum băiatul în care la acea vreme era deja vie setea după frumusețea Universului, dar în care era mereu activ imboldul de a-și aprofunda sufletul, a putut fi stimulat de experiențele interioare pe care Pater Traumihler i le putea relata despre cufundarea interioară în tainele inimii și sufletului unui mistic, ale unui mistic de un tip foarte primitiv, elementar, dar care a făcut o puternică impresie asupra sufletului lui Hamerling. Dar nu putem să-l descriem pe Hamerling ca poet, dacă nu indicăm ceea ce era atât de neasemuit de mare în el: dorul de a deveni un mare om. Atunci când mai târziu, după ce plecase de multă vreme din Waldviertel, a făcut din nou o călătorie într-acolo, oamenii, care știau că este de acolo, l-au întrebat ce vrea să devină [14]. Dar Hamerling, deși trecuse de 20 de ani, nu se gândise ce vrea să devină. Și atunci a realizat că la vârsta aceea te confrunți cu întrebarea: „Ce vrei să devii?” – Și el a trebuit să-și spună mereu: Ceea ce vreau eu să devin, nu pot să le spun oamenilor, pentru că ei nu înțeleg. Căci atunci când sunt întrebat: Ce vrei să devii? – aş răspunde: Eu vreau să devin om! – Și astfel, el a spus uneori că vrea să devină filolog, uneori că vrea să devină astronom, ș.a.m.d. Acestea le înțelegeau oamenii. Dar faptul că cineva poate avea intenția – Hamerling era pe atunci un tânăr care deja terminase studiile universitare – să devină om, nu l-ar fi putut înțelege.

Acum, ar fi multe de povestit despre devenirea poetului Hamerling, și în primul rând ar trebui vorbit mult despre modul în care trăia și se ridica în sufletul său ceva compus din trei părți. Primul lucru care a devenit întru totul viu în el, este ceea ce a formulat el mai târziu în cuvinte simple în «Atomistica voinței»: anume, faptul că grecii au numit Universul „Cosmos” [15], care are legătură cu frumusețea. Acest aspect era, pentru Hamerling, caracteristic pentru spiritul grec, căci sufletul său era îmbătat de frumusețea care pulsează în Univers. Și inima lui tânjea să vadă omenirea îmbătată iarăși de frumusețe, și aceasta voia el să reverse în tonuri poetice. Și așa, totul în el tindea înspre frumusețe, după lumea greacă impregnată de frumusețe, și el vedea atât de multe care au intrat în viața omenească, multe care se întindeau ca un vâl întunecat peste ceea ce este vrut în natură, peste ceea ce este intenționat de natură în frumusețe. Și pentru Hamerling, frumusețea era una cu spiritualitatea. Astfel, adesea privirea lui străbătea tot ceea ce știa el despre elenism, și privea totodată cu melancolie la cultura modernă, pentru care voia el să scrie versuri. Dar el voia să scrie poezii pentru această cultură modernă pentru a cufunda în ea toate acele sunete care îi pot încuraja din nou pe oameni să aducă frumusețe și spiritualitate în viață, pentru a ajunge în felul acesta din nou la o existență pământească fericită. Pentru Hamerling era imposibil să poată vorbi despre o discrepanță între lume și frumusețe în viața omenească. Faptul că Frumosul ar trebui să pătrundă viața, că frumusețea ar trebui să trăiască pe lume, este ceea ce îl entuziasma întru totul, și i-a plăcut cel mai mult să trăiască întru totul pentru aceasta întreaga viață, începând din tinerețe. Era ca un instinct în sufletul său. Dar el a trebuit să trăiască atâtea lucruri care îi arătau cum timpul modern trebuie să se zbată trecând prin multe care zădărnicesc idealurile în viață.

Hamerling era student în anul 1848. Și el, care a participat el însuși la mișcarea de eliberare, a fost adus în fața poliției pentru aceste „mare infrafracțiune”, și, la fel ca mulți alții care au participat atunci în Viena la mișcarea de eliberare, a fost supus unei pedepse deosebite.

Anume, ei au fost duși la frizer și li s-a tăiat părul ca semn că erau „democrați”, pentru că trecuseră dincolo de măsura a ceea ce era permis de poliție. Celălalt aspect, care nu era permis pe atunci – în această privință noi am făcut în ziua de azi un progres, pentru că în ziua de azi oamenilor nu li se mai taie părul când au convingeri libertare – era purtarea unei pălării cu boruri largi, căci și acesta era considerat un semn al unei atitudini democratice, ci trebuia să porți așa-numitul țilindru sau joben, acea pălărie cilindrică. Aceasta era pe deplin aprobată de poliție. Prin acestea și multe altele a trebuit să treacă Hamerling. Ca un mic semn al modului în care s-a purtat lumea cu marele poet, mai expun doar ceva despre care cred că oferă o caracterizare mai bună decât o caracterizare abstractă.

Era pe vremea când Hamerling absolvise anii universitari și trebuia să-și dea examenul de profesor. La greacă, latină și matematică, el a trecut cu bine examenul. Atestatul pe care l-a primit la greacă și latină este de-a dreptul strălucit. Apoi citim însă că, deși Hamerling pretindea că a citit câteva cărți de gramatică, ceea ce a dovedit el la examinare nu indica faptul că s-ar fi preocupat temeinic cu limba germană și studiul ei. Un asemenea atestat i-a fost dat omului care prin specificul său, prin particularitatea stilului său, a îmbogățit atât de infinit de mult limba germană!

Aș dori să mai evidențiez o trăire a lui Hamerling [16] din anul 1851. Pe vremea aceea el a cunoscut o familie, și o dată ar fi rămas cu drag la ei la petrecere într-o seară, dar nu a putut. Atunci, fiica familiei i-a trimis un pahar de punch în cămăruța lui de student. Și ce i s-a întâmplat? S-a întâmplat că a simțit brusc imboldul să ia hârtie și creion și s-a simțit deodată într-o altă lume. Pentru început a văzut, ca desenate într-un mare tablou, imagini ale istoriei lumii. Apoi, aceste imagini au trecut într-un amalgam de flori, putregai, sânge, salamandre, fructe de aur, ochi albaștri, sunete de harpă, pustiiuri ale vieții, bubuit de tunuri și oameni în dispute. Scene istorice care alternau cu flori și salamandre și apoi, ca și cum s-ar fi cristalizat din întreg, un chip palid, grav, cu ochi pătrunzători. Privirea acelui chip l-

a readus pe Hamerling la sine. El a privit pe hârtie, și pe hârtie sta scris, ceea ce nu se afla acolo înainte de a apărea viziunea, numele de Ahasver, iar dedesubt planul poemului său «Ahasver».

Acesta este particularitatea lui Hamerling, faptul că el avea un interes profund rar întâlnit pentru tot ceea ce poate mișca sufletul în înalturile și adâncurile sale, combinat cu, așa spune, cu o stare de beție față de Frumos. De aceea trebuie să fi și însemnat așa o fericire pentru el faptul că el a deținut timp de zece ani un post în învățământul gimnazial din Triest, putând trăi acest timp pe malurile splendidei Mări Adriatice, și să petreacă vacanțele în Veneția învecinată. El a cunoscut atât de bine această Veneție, încât mai știa și la o vârstă avansată fiecare colțișor și fiecare uliță, pe care le parcursese mereu în serile frumoase. Acolo îl întâmpina strălucirea naturii, frumusețe, frumusețe sudică, după care înseta atât de mult sufletul său. Această frumusețe sudică înflorește încă din poeziile sale, care, așa cum deja între primele sale opere, «Salutări în cântec din Adria» arată talentul unic al lui Robert Hamerling. Apoi a venit poemul său «Venus în exil», Venus nu doar concepută ca întrupare a iubirii pământești, ci ca purtătoare a frumuseții care domnește și urzește în Cosmos, dar care este ca în exil pentru omenirea actuală. Și Robert Hamerling considera eliberarea din exil a frumuseții și iubirii ca fiind dorul său poetic, dorul său de poet. De aici provine Motoul pe care vi l-am citit:

Mergi ca sfânt mesager,  
Și cântă în sunete de bucurie  
Aurora dimineții ce se naște,  
Împărăția Frumosului ce va să vină!

Dar acest suflet al lui Hamerling nu putea cânta „aurora dimineții ce se naște, Împărăția Frumosului ce va să vină”, fără să privească în toate adâncurile sufletului omenesc. Și modul în care apar aceste adâncuri ale sufletului omenesc în fața lui Robert Hamerling a arătat-o viziunea despre Ahasver. Ea a stat, poetic, mereu în fața sufletului său, până când el a găsit înfățișarea poetică pentru personalitatea lui

Ahasver. Ea a pășit în așa fel în fața sufletului său încât Ahasver a devenit pentru el germenul rămas viu care trece prin întreaga viață omenească drept personificare a unei individualități omenești care ar vrea să fugă de viață și nu poate, a unei individualități omenești căreia i se opune personalitatea lui Nero în Roma, acea personalitate care caută mereu viața și nu o poate găsi în abundența senzorială și care, de aceea, trebuie mereu să caute.

Vedem cum i s-au înfățișat lui Robert Hamerling contrastele vieții. Acest lucru se arată și mai mult în poemul său «Regele din Sion», în care el descrie un caracter care vrea să readucă semenilor vindecare spirituală, din înălțimile spirituale, însă decade în slăbiciunea omenească, în senzualitate, ș.a.m.d. Modul în care se ating contradicțiile vieții apărea mereu în fața sufletului lui Hamerling. Și el voia să le întrupeze poetic. Grecia se afla mereu în fața sufletului său, așa cum voia el să o restaureze. În «Aspasia» sa el descrie acea Grecie cum și-o imagina el, descrie țara dorului său, lumea Frumosului, împreună cu tot ceea ce poate purta lumea Frumosului și ca aspecte ale sale de umbră. Aceasta devine un minunat poem cultural-istoric, ca un roman în trei părți, «Aspasia». Faptul că oamenii nu-l puteau înțelege pe Robert Hamerling mi-a apărut în mod simptomatic atunci când am întâlnit într-un loc uitat de lume un om din ai cărui ochi radia invidia, și a cărui gură avea o expresie urâtă. – Desigur, nu am cu aceasta în vedere urâtenia corporală, căci aceasta poate fi frumoasă chiar în măsura cea mai înaltă. – Acest om era unul dintre criticii cei mai caustici ai «Aspasiei». El apărea oarecum ca „omul cel mai urât” în comparație cu poetul îmbătat de frumusețe, și este de înțeles că sufletul cel caustic nu-l putea înțelege pe poetul îmbibat de frumusețe!

Așa a fost întreaga strădanie a lui Robert Hamerling. Aș avea multe de povestit, dacă ar fi să redau întregul mers al lui Robert Hamerling prin istorie. El a încercat să-i trateze pe Danton, Robespierre, până la Homunculus, în care voia să întruchipeze întregul grotesc al culturii moderne. Aș avea, de asemenea, multe de spus dacă aș vrea să descriu

cum muza lirică a lui Robert Hamerling căuta mereu, pe de o parte din întreaga frumusețe a naturii, din toate splendidele culori ale naturii, pe de altă parte din întreg spiritul naturii, să găsească tonurile meditative care străbat poemele sale. Și iarăși așa avea multe de spus dacă așa vrea să caracterizez și numai indicând cum trăiesc în aceste poeme lirice ale lui Hamerling toate cele prin care sufletul omenesc poate găsi alinare pentru ceea ce este mic în ceea ce este mare, cum sufletului omenesc îi poate curge din aceste poeme credința invincibilă că, oricât și-ar afirma stăpânirea demonii discordiei și ai urăteniei, în sufletul omenesc poate totuși veni Împărăția Frumosului. Sufletul lui Hamerling a fost un suflet care putea suferi în viață și în mijlocul celor mai profunde, mai dureroase suferințe se putea bucura de frumusețile activității spirituale, care putea privi în jurul său dizarmoniile zilei, și putea fi profund cufundat interior, atunci când cerul înstelat se înălța deasupra apelor, în frumusețea nopții. Hamerling putea să lase să curgă această dispoziție interioară în tonuri pline de semnificație.

Am vrut cu drag să trezesc o reprezentare prin cuvinte care să-l caracterizeze mai mult simptomatic pe Hamerling, adică faptul că Robert Hamerling apare ca acel poet din ultima treime a secolului XIX, care poartă în sine în mod invincibil conștiința unui viitor mai bun al omenirii, pentru că este întru totul pătruns de adevărul frumuseții din Univers, că el este poetul ce poate descrie totodată cum spiritul în om poate deveni învingător asupra tot ceea ce se apropie de natura spirituală a omului ca obstacole și piedici materiale. Am vrut doar să caracterizez acest aspect prin câteva trăsături ale vieții lui Hamerling.

Nu-l înțelegem pe Hamerling, poetul, dacă nu indicăm cum întreaga sa viață Hamerling s-a străduit să-și răspundă la întrebarea: Cum devin eu om? – Tot ceea ce a creat el are măreție omenească, nu întotdeauna măreție poetică, căci măreția poetică este la Hamerling abia o consecință a măreției sale omenești. Pentru sufletul lui Hamerling a fost mereu așa, că atunci când privea încoace și încolo și

observa dizarmonii în viață, în sufletul său trăia un impuls de neînving de a găsi armonia corespunzătoare, de a găsi modul în care tot ceea ce este urât trebuie să se dizolve în fața privirii corecte a naturii omenesci în frumusețe. Aș dori, pentru că aceasta este atât de caracteristic pentru Hamerling, să vă citesc în încheiere, o mică poezie aparent nesemnificativă care s-a născut din predispoziția, din gândurile primei sale tinereți, dar care, chiar și într-o simplitate poetică primitivă, caracterizează dispoziția lăuntrică ce i-a străbătut întreaga viață:

### **Leul și trandafirul [17]**

A călcat pe un trandafir roșu  
Leul cu mânie;  
I-a rămas în labă  
Spinul florii delicate.

S-a umflat și îl durea laba,  
Leul cel mândru este mort;  
Se delectează înviorat bând a dimineții  
Rouă roșul trandafir.

Fie oricât de delicat cel delicat,  
Oricât de grosolan cel grosolan,  
Ceea ce este fin, delicat, pur,  
Frumos, învinge totuși!.

Aceasta a fost dispoziția lăuntrică a lui Hamerling – ea reiese din tot ceea ce a creat el –, care a străbătut întreaga sa viață:

Fie oricât de delicat cel delicat,  
Oricât de grosolan cel grosolan,  
Ceea ce este fin, delicat, pur,  
Frumos, învinge totuși!

### III

## TREZIREA GÂNDURILOR SPIRITUALE CA CERINȚĂ A EPOCHII

*Basel, 5 mai 1914*

Este o satisfacție deosebită pentru mine faptul că ne putem găsi aici împreună, oarecum smulși din activitatea noastră de construcție de la Dornach [1]. Dar mi s-a părut imposibil să ne aflăm împreună așa aproape spațial de clădirea noastră și să nu ne reunim și pentru a discuta probleme antroposofice. Să sperăm că va exista posibilitatea să o facem din când în când, de mai multe ori în cursul anului, pentru că altfel tocmai prietenii noștri care lucrează la clădire ar avea mai puține ocazii să ia parte la asemenea discuții, decât au în timpurile în care nu-și dedică forțele acestei clădiri.

Am dori să începem astăzi cu anumite considerații asupra vieții spirituale, care ne pot fi utile, atunci când, într-un moment liniștit, aruncăm o privire de ansamblu asupra problemei: Ce însemnătate poate avea știința spirituală pentru sufletul omenesc, ce însemnătate poate avea viața antroposofică? – Căci în special celui om al prezentului care nu s-a deprins încă cu gândirea și simțirea antroposofică, îi face impresia că ar putea fi justificată întrebarea: La ce ne trebuie să ne interesăm de fapt de viața spirituală, de vreme ce în orice caz – așa ar putea spune chiar și omul cu convingeri materialiste –, după moarte ne vom muta în această lume spirituală, și atunci vom afla oricum ceea ce avem de aflat în privința ei. De ce nu ar trebui să ne putem mulțumi să facem aici, în această viață dintre naștere și moarte pur și simplu ceea ce rezultă din viața în lumea fizică, și de ce am aduce prejudicii vieții noastre dacă ne îndeplinim îndatoririle fizice ce rezultă din lumea fizică, și în rest să lăsăm în nedeterminare cum ar putea sta lucrurile cu lumea spirituală? Acestea este o părere și o întrebare pe care o auzai adesea în timp ce fluxul materialist, în

special în ultima treime a secolului XIX, s-a revărsat peste evoluția omenească. Și nici măcar nu erau cele mai rele suflete din punct de vedere etic, cele care spuneau: Să ne concentrăm în timpul vieții noastre de pe Pământ asupra îndatoririlor care ne revin pe Pământ, și să lăsăm restul unei lumi în care pășim după moarte. – Adesea a trebuit să auzi așa ceva.

Acum să atragem pentru început atenția asupra unui lucru, care ar fi de menționat și care poate fi imediat lămuritor pentru cineva rațional, care începe să se familiarizeze acum, nici măcar n-aș spune cu știința spirituală, ci numai cu o gândire cu adevărat logică. Omul își petrece, de fapt, numai o parte din timpul dintre naștere și moarte în lumea fizică, aceasta însemnând că el petrece în lumea fizică timpul în care este treaz. Și cel puțin acela care s-a preocupat încă prea puțin cu gândirea despre lumea spirituală, dar poate, totuși, gândi logic, ar trebui să admită că în viața sa sufletească conștientă omul este la fel de puțin informat despre viața din timpul somnului, pe cât este informat despre viața de după moarte. Și, la urma-urmelor, o asemenea gândire logică nu poate nega continuitatea vieții în somn; căci atunci ar trebui să poată accepta afirmația că noi chiar murim în fiecare seară și că renaștem în fiecare dimineață. Desigur că o gândire logică nu va face asta, dar tot atât de puțin se va putea decide o gândire cu adevărat logică să afirme că în trupul care doarme, cel care se află în pat, ar fi într-adevăr conținut întregul om. Oamenii ar trebui măcar să reflecteze asupra faptului de a dormi. Și dacă oamenii reflectează asupra realității somnului, vor primi deja un impuls să supună discuției ceea ce are de dat lumii știința spirituală. În special științele naturii vor ajunge tot mai mult să realizeze că în omul care doarme, adică în trupul fizic al omului adormit nu este prezentă ființa sufletească propriu-zisă a omului. Este puțin probabil ca dezvoltarea natural-științifică a acestui secol să se încheie fără ca științele naturii să aibă chiar din ele însele această cunoaștere pe care tocmai am indicat-o. Atunci, aceste științe ale naturii vor trebui să se informeze din știința spirituală și atunci vor fi constrânse prin ele însele, aceste

științe ale naturii, să recunoască faptul că ceea ce numim entitate sufletească-spirituală a omului nu are realmente legătură cu corporal-fizicul în somn. Și atunci va deveni important, tot mai important pentru oamenii secolului XX, să știe ceva despre acest somn. Și pentru a ne face o idee despre ceea ce oamenii în decursul secolului XX vor trebui să știe despre natura somnului, să începem astăzi.

Știm din studiile noastre spiritual-științifice că atunci când doarme, omul este afară din trupul fizic și cel eteric cu două elemente componente ale entității sale, cu Eul și trupul astral. Putem pune întrebarea: Da, unde sunt Eul și trupul astral în timpul somnului? – Pentru început putem răspunde: Ei bine, în lumea spirituală. – Desigur, în această lume spirituală suntem, de fapt, întotdeauna. Suntem într-adevăr întotdeauna în lăuntrul lumii spirituale, pentru că această lume spirituală nu este nicăieri separată de lumea exterioară; ci așa cum ne înconjoară fizic aerul peste tot, tot așa ne înconjoară spiritual lumea spirituală. Așadar noi și în stare de veghe suntem neconținut în lăuntrul lumii spirituale. Dar în somn suntem altfel în lumea spirituală decât suntem în ea în stare de veghe. Acum, este oarecum suficient, aș spune, pentru cele mai imediate necesități ale științei spirituale, să exprimăm astfel lucrurile: În somn, suntem cu Eul și trupul astral în afara trupului fizic și a celui eteric. Dar spunând aceasta, practic spunem totuși numai jumătate de adevăr. Spunem jumătate din adevăr, dar totuși, spunem numai o jumătate. În principiu este ca și cum am spune: În timpul nopții, Soarele apune, este în afara Pământului. Dar numai pentru acei locuitori ai Pământului care trăiesc în Europa este efectiv Soarele în afara Pământului lor în timpul nopții. Știm că nu este așa pentru toți locuitorii Pământului. Practic, așa este cu entitatea noastră în timpul somnului, în privința faptului că suntem un Eu și un trup astral. Dar cu adevărat în afară, aș spune, complet în afara trupurilor noastre fizic și eteric suntem cu Eul și trupul nostru astral abia după moarte. Vorbind în mod riguros, în timpul somnului suntem cu Eul și trupul nostru astral în afara sângelui și a sistemului nostru nervos. Dar,

atunci când, cum ar fi „Soarele” ființei noastre, Eu nostru și trupul nostru astral apun pentru sângele și sistemul nostru nervos, pe care le pătrund în timpul zilei, ele răsar pentru cealaltă jumătate a omului, pentru organele care nu sunt sânge și sistem nervos. Cu acestea, omul se află într-o strânsă legătură în timpul somnului. Într-adevăr, așa cum Soarele nostru, care strălucește pentru noi în timpul zilei, atunci când apune pentru noi, răsare pentru alți locuitori ai Pământului, tot așa este cu Eul și trupul astral. Atunci când apun pentru sângele nostru și sistemul nostru nervos, ele răsar pentru celelalte organe și sunt atunci cu atât mai energic conectate cu acestea. Acum, aceste alte organe, cu care sunt unite Eul nostru și trupul nostru astral în timpul somnului, sunt, în realitate, ca tot ceea ce există în lume, construite din spiritualitate. Și acum, pentru acest timp de somn este remarcabil faptul că noi din Eul și trupul nostru astral influențăm puternic aceste organe ale trupului nostru, situate în afara sistemului nostru nervos și a sângelui nostru. Pe când în răstimpul nostru de veghe, din Eul nostru și din trupul nostru astral ne influențăm puternic sistemul nervos și sângele, noi ne influențăm celelalte organe și de asemenea cele în celelalte organe, care nu pornesc oarecum din sânge și nervii înșiși ci care intervin din nervi în sânge, ne influențăm deosebit de puternic în somn toate acestea, din Eul și trupul nostru astral.

Dacă așa stau lucrurile, atunci rezultă altceva, aș spune, ușor de înțeles. Și anume că nu este indiferent cum pătrundem în somn cu Eul nostru și trupul nostru astral. Materialistului îi poate fi la început absolut indiferent cum se comportă în somn Eul și trupul său astral, despre care el nu vorbește chiar deloc. Cel care pătrunde lucrurile cu privirea știe că în măsura în care organele noastre nu se manifestă direct în activitățile sângelui și ale sistemului nervos, așadar în viața conștientă, ele sunt dependente de ceea ce este în Eul nostru și în trupul nostru astral în așa fel încât activează în special în timpul somnului. Probabil că putem vorbi cel mai bine despre un astfel de lucru printr-un exemplu. Luăm un exemplu ușor de priceput.

În vremea noastră, după cum se știe, există o teamă care se poate compara întru totul cu teama de fantome din Evul Mediu. Este actuala teamă de bacili. Ambele stări de teamă sunt, obiectiv, același lucru. Ele sunt același lucru și în măsura în care fiecare dintre cele două epoci – Evul Mediu și perioada contemporană – se comportă așa cum i se potrivește fiecăreia dintre ele. Evul Mediu avea o anumită credință în lumea spirituală; el se temea atunci, desigur, de entități spirituale. Timpurile mai noi au pierdut această credință în lumea spirituală, ele cred în cea materială, așadar se tem de entități materiale, chiar dacă acestea sunt atât de mici. O deosebire ar putea fi găsită în mod obiectiv, cel mult în aceea că fantomele sunt, totuși, cel puțin ființe oarecum considerabile, în comparație cu minusculii bacili care de fapt nu pot în nici un caz să se laude cu ființele lor, astfel încât să te poți serios teme de ei ca de o fantomă considerabilă. Însă bineînțeles aceasta nu înseamnă că bacilii ar trebui cultivați, și că este bine să trăim cu bacilii. Acest lucru nu trebuie spus în nici un caz. Dar nici nu contrazice cele spuse, fiindcă la urma-urmelor bacilii există precis, dar și fantomele existau de asemenea. Pentru cei care au putut într-adevăr crede în lumea spirituală nu există nicio deosebire în ceea ce privește realitatea în această privință.

Acum se pune problema, și acesta este esențialul, care urmează să fie reliefat astăzi, că bacilii pot deveni periculoși numai atunci când sunt cultivați. Bacilii nu trebuie cultivați. Desigur că aici ne vor da și materialistii dreptate atunci când stabilim cerința ca bacilii să nu fie cultivați. Dar dacă mergem mai departe și vorbim din punctul de vedere al unei adevărate științe spirituale, despre cum sunt cel mai mult cultivați, materialistii nu vor mai fi de aceeași părere. Bacilii sunt cultivați cel mai intens atunci când omul nu ia cu sine în starea de somn nimic mai mult decât convingerile materialiste. Nu există un mijloc mai bun pentru această cultivare decât acela de a merge în somn numai cu idei materialiste și de a acționa de acolo, din lumea spirituală, din Eu și trupul astral, asupra organelor trupului fizic, care nu sunt nici sânge, nici sistem nervos. Nu există un mijloc mai bun de

a întreține și îngriji bacili, decât acela de a dormi cu o atitudine exclusiv materialistă. Mai există cel puțin un mijloc care este la fel de bun ca acesta. Anume acela de a trăi într-un focar de boli epidemice sau endemice și să nu preiei nimic altceva în tine decât imaginile malade din jurul tău, fiind umplut numai cu sentimentul de teamă față de aceste boli. Acest procedeu este, firește, la fel de bun. Dacă nu putem invoca nimic altceva în fața noastră decât teama față de bolile ce se desfășoară de jur-împrejurul nostru într-un focar de boli epidemice, și adormim noaptea cu gândul fricii, în suflet se creează imagini remanente inconștiente, imaginațiuni care sunt impregnate de teamă. Și acesta este un bun mijloc de a cultiva bacili. Dacă putem atenua și numai puțin această teamă, de exemplu prin iubire aferentă muncii de a îngriji bolnavii, unde ocupându-ne de îngrijirea bolnavilor putem cumva uita că ne-am putea infecta și noi, atunci atenuăm foarte bine forțele de cultivare a bacililor.

Astfel de lucruri nu sunt expuse în știința spirituală pentru a face speculații asupra egoismului omenesc, ci pentru a descrie realități ale lumii spirituale. Vedem astfel că noi cu adevărat în viață, în acest caz concret, avem foarte mult de a face cu lumea spirituală, pentru că acționăm realmente noi înșine din lumea spirituală, de la adormire până la trezire. Și s-ar putea acționa realmente mai mult decât prin toate mijloacele care sunt produse acum de către știința materialistă împotriva a tot ceea ce se numește bacil; cu adevărat mai mult, indicibil mai substanțial s-ar putea acționa pentru viitorul omenirii dacă li s-ar furniza oamenilor reprezentări prin care să fie scoși din materialism și stimulați spre o iubire activă, din spirit. Tot mai mult trebuie să se răspândească în decursul acestui secol cunoașterea cum lumea spirituală nu este absolut deloc fără importanță pentru viața noastră fizică, cum ea își are însemnătatea ei omniprezentă pentru lumea fizică, pentru că realmente de la adormire până la trezire noi ne aflăm în interiorul lumii spirituale și rămânem de acolo activi față de trupul fizic. Și chiar dacă acest lucru nu se vede direct, acesta este, totuși, cazul.

Acum trebuie să ne obișnuim cu ceva, dacă vrem să privim aceste lucruri în lumina corectă. Va trebui să ne obișnuim cu faptul că ceea ce trebuie considerat direct ca forță vindecătoare a științei spirituale trebuie să acționeze prin comunitatea omenească. Căci, aș vrea să spun, ce însemnătate ar avea dacă câte un om pe ici și pe colo intră de fiecare dată în lumile spirituale la adormire cu acele gânduri care sunt favorabile lumii spirituale, și de jur-împrejurul lui sunt ceilalți care, prin gândurile materialiste, sentimentele materialiste și sentimentele de teamă – care sunt întotdeauna legate de materialism – hrănesc și cultivă lumea bacililor? Ce este, de fapt, această lume a bacililor? Ei bine, acum ajungem la un capitol despre care faptul de a ști ceva este de-a dreptul esențial pentru viața omenească. Atunci când găsim în afară, în natură, aerul plin cu tot soiul de specii de păsări, apa cu peștii, când urmărim ceea ce se târăște pe pământ, zburdă pe el, arătând în felul acesta simțurilor exterioare ceea ce trăiește în natură, avem de a face cu entități despre care vorbim efectiv într-un tot corect atunci când spunem: Ele sunt, totuși, într-o formă oarecare, chiar și atunci când intervin pe ici sau pe colo dăunător în acțiunile naturii, ele sunt totuși creaturi ale divinității ce evoluează în continuare. Dar în clipa în care ajungem la acele entități care își au locuința în alte ființe vii, în plante, animale sau oameni, avem de a face, mai ales atunci când sunt creaturi asemănătoare bacililor, care se află în trupul animal sau uman, în special cele care sunt în trupul uman, atunci avem fără îndoială de a face tot cu creaturi ale entităților spirituale, dar cu creaturi ale lui Ahriman. Și privim corect prezența acestor creaturi în cadrul lumii noastre, dacă ne este limpede că toate aceste entități sunt în corelație cu realități spirituale, cu relațiile omului cu Ahriman. Și aceste relații ale omului cu Ahriman sunt produse, după cum știm, prin atitudinea materialistă sau stări de teamă pur egoiste. Și considerăm corect proporția în care există asemenea entități parazitare în lume, dacă spunem: Acolo unde se arată asemenea entități parazitare ele sunt un simptom al intervenției lui Ahriman în lume. Și dacă vedem la un asemenea exemplu că realmente nu este

totuna dacă atunci când adoarme seara omul ia cu sine în lumea spirituală în care se află între adormire și trezire reprezentări pur materialiste sau idei spirituale, dacă înțelegem că nu este totuna, atunci încetăm și să vorbim despre faptul că ar putea fi totuna dacă știm deja în această lume ceva despre spirit sau nu știm nimic despre spirit. Așa că trebuie, firește, să începem într-un anumit punct, dacă vrem să ne aducem în mod corect în fața ochilor marea însemnătate a cercetării spiritual-științifice pentru această viață omenească dintre naștere și moarte.

Dar putem, de asemenea, să ne îndreptăm privirea noastră spirituală și înspre cu totul alte domenii. Din ce în ce mai mult vom remarca cum această viață este corelată cu viața spirituală. Pentru această viață avem nevoie, ca oameni, de natura aflată oarecum sub om, din care ne hrănim, din care ne luăm așadar hrana. Cele din care la început, un anumit timp după moarte, morții își preiau hrana lor, sunt reprezentările, simțămintele, senzațiile și sentimentele inconștiente pe care le poartă în somn oameni de aici, de pe Pământ. Pentru cei morți este o diferență covârșitoare dacă undeva, să spunem, doarme o ceată de oameni care în timpul vieții lor de veghe se umplu exclusiv cu sentimente și idei pur materialiste pe care le duc în somn și la adormire sunt impregnați de efectele remanente ale acestui materialism, sau dacă undeva doarme o ceată de oameni care în răstimpul de veghe s-au pătruns întru totul cu idei spirituale și care mai sunt încă pătrunși de acestea și în timpul somnului. Același raport care este între o suprafață pustie, care nu conține nici un aliment și pe care oamenii trebuie să flămânzească, și o regiune fertilă care oferă oamenilor hrană, același raport este pentru cei care au trecut prin poarta morții, între o ceată de oameni care dorm cu convingeri materialiste, și o ceată de oameni care dorm cu idei spirituale. Căci din umplerea sufletelor care dorm aici, pe Pământ, cu gânduri spirituale își extrag morții la început, mulți ani după moarte, vitalitatea, care este similar, numai că transpus în spiritual, cu ceea ce noi, ca oameni fizici, ne procurăm de la entitățile care ne dau hrană,

din regnurile naturii mai jos de noi. Noi suntem literalmente un ogor fertil pentru morți, dacă ne umplem de reprezentările care ne vin de la știința spirituală. Și devenim ogoare pustii, prin care îi înfometăm pe cei morți, dacă dormim cu reprezentări și convingeri materialiste.

Faptul de a vorbi acum, în timpul nostru, despre știința spirituală, nu izvorăște dintr-un entuziasm cum este acela care duce la multe alte uniuni, societăți omenști ș.a.m.d. Ci impulsul de a vorbi despre știința spirituală izvorăște din acea necesitate a inimii care înțelege că oamenii vor avea nevoie în viitor în secolul XX de această știință spirituală. Oricum s-ar configura circumstanțele în lumea exterioară, cel care vede cu intensitate cât de necesară este lumii știința spirituală, nu are deloc în puterea sa faptul de a nu lăsa cunoștințele științei spirituale să curgă de pe limba și din gura sa pentru a le împărtăși semenilor. Și el resimte orice putere a cuvintelor pe care le poate folosi, ca fiind mult prea mică față de necesitatea care există de a aduce știința spirituală într-o măsură tot mai mare acelei omeniri care altminteri ar trebui să se cufunde tot mai mult în materialism.

Și dacă ne întrebăm și din altă perspectivă: Cum stau lucrurile cu relația noastră cu acei decedați cu care ne-am aflat în legătură în timpul vieții, despre care ne putem face reprezentări limpezi, cu cei cu care avem cu toții asemenea legături încât ne gândim adesea la ei? Cum stau lucrurile cu relația noastră față de cei morți și în altă privință, decât aceea că le oferim morților hrană spirituală prin aceea că purtăm în somn idei spirituale? Cum stau lucrurile în viața de veghe cu legăturile noastre cu cei morți?

Dacă ceea ce pot extrage morții din ceea ce este în sufletele oamenilor care dorm, este ca un fel de hrană pentru morți, atunci fiecare gând care intră în lumile spirituale, care se preocupă cu lumile spirituale și entitățile spirituale, orice gând care este în așa fel încât are o legătură cu lumile spirituale, este ceva pe care morții îl pot percepe, și de care este obligat să ducă lipsă dacă noi nu nutrim astfel de gânduri. Reprezentările care se referă doar la lumea materială, la ceea ce este afară, în natură, trăiesc în sufletele noastre în așa fel încât

morții nu le pot vedea; ele nu au niciun înțeles pentru cei morți. Oricât de savant, oricât de înțelept am putea gândi despre lucrurile din natura exterioară, gândurile noastre nu sunt nimic pentru cei morți. În clipa în care nutrim gânduri care se referă la lumea spirituală, gândurile sunt nemijlocit prezente pentru cei morți, deci nu doar pentru cei vii, ci și pentru cei morți.

De aceea li s-a recomandat deja adesea prietenilor noștri: Atunci când o anumită persoană cu care ei au fost în legătură, se află în lumea spirituală, să i se citească în gând. Să-și imagineze persoana respectivă și să citească în gând în întregime un text care tratează lumea spirituală. Atunci cel mort citește împreună cu ei. Nu este îngăduit să credeți că acest lucru este lipsit de importanță. Persoana moartă din lumea spirituală este, desigur, în lumea despre care știm din știința spirituală, dar gândurile din lumea spirituală trebuie produse pe Pământ. Cel mort nu trebuie să perceapă numai lumea spirituală care se află în jurul său. El are nevoie de gândurile celor care trăiesc pe Pământ. Aceste gânduri sunt pentru el ceva ca o percepție. Cel mai frumos, mai important lucru pe care îl putem dărui morților este să le citim în acest mod descris. De fiecare dată când suntem întrebați cum le putem oferi morților ceva, trebuie să răspundem: Prin lectura unui conținut spiritual. – Și dacă cineva s-ar îndoii, totuși, că acest lucru este util de vreme ce persoana moartă se află în lumea spirituală, este nevoie doar să reflectăm la faptul că în lumea fizică poate fi cineva de asemenea înconjurat de lucruri și entități, dar totuși poate să nu aibă nicio idee despre ele. Pe acestea el trebuie mai întâi să și le dobândească. Tot așa, cel mort poate fi în lumea spirituală; el este acolo, dar gândurile trebuie să curgă spre el dinspre Pământ. Așa cum curge ploaia binefăcătoare din nori pentru pământul fizic, tot așa trebuie să curgă în sus gândurile luminoase în acele regiuni în care are de zăbovit cel mort.

Toate aceste exemple ne arată ce importanță mare, nesfârșit de mare o are trăirea lumii spirituale în gânduri, deja și pentru lumea noastră fizică și cât de nejustificată este obiecția că am putea aștepta

până după moarte cu cunoașterea a ceea ce există în lumea spirituală. Realmente tocmai o observare exactă a lumii spirituale arată că omul nu se află degeaba pe Pământ, că el este pe Pământ pentru a dobândi ceva pe Pământ, care nu poate fi dobândit nicăieri în altă parte în lume decât pe Pământ, și care este un bun de o asemenea importanță încât poate fi oferit de cel viu și celui mort.

Și în multe alte privințe se arată legătura strânsă dintre viața de aici, de pe Pământ, dintre naștere și moarte, și viața de imediat de după moarte. Numai că este dificil să vorbești concret despre această legătură, pentru că aceste cuvinte pot fi înțelese greșit atât de îngrozitor de ușor. Omul este într-un totu înclinat înspre unilateralitate, și atunci când îi vorbești despre orice lucru, în special când se referă la lumea spirituală și entitățile spirituale, se produce o înțelegere greșită din anumite motive ale inimii omenești. Atunci când povestești într-un caz individual că există o legătură sau alta a vieții omenești de aici, de pe Pământ, cu cea de după moarte, atunci se deduce cu atâta ușurință, dintr-un egoism omenesc ușor de înțeles ceva complet greșit, anume omul aplică acel caz asupra sa însuși. Atunci când povestești despre un om concret, că trăiește una sau alta, cel care te ascultă gândește cu ușurință: Cu mine, lucrurile stau cu totul altfel, de aceea eu nu trăiesc ceva atât de frumos. Și în loc ca ascultătorul să găsească satisfacție în împărtășirea acestor trăiri, el simte ceva care s-a născut din sentimentul egoismului: că el nu poate avea trăiri atât de frumoase după moarte.

De îndată ce abordăm un asemenea caz individual, și nu mai vorbim așa, în general, omul trebuie să dezvolte sentimentul altruist de a privi la destinul altcuiva, fără să tragă concluzii asupra propriei sale vieți și să spună ceva de genul: Dacă la mine nu este la fel, îmi scapă ceea ce se povestește aici. – Așadar acesta și altele asemănătoare sunt într-adevăr motive de neînțelegeri. Și trebuie să spun din capul locului că o asemenea neînțelegere poate lua naștere cu ușurință, pentru că spunând aceasta vreau să evit să se formeze o asemenea neînțelegere.

De curând ne-a murit un prieten foarte drag [2], la a cărui incinerare a fost prezentă o mare parte din prietenii reuniți aici. El și-ar fi sărbătorit cea de-a 43-a aniversare mâine, pe 6 mai. Persoana în cauză a suferit mult în ultimii ani ai vieții sale. Aș dori, ca într-o paranteză, să intercalez o minunată remarcă [3] din ultima lui vreme, despre care mi-a povestit recent soția sa. Prietenul nostru s-a opus în acel timp în care a suferit mult, nu să-și recunoască faptul că trebuie să sufere, dar el a respins ideea că ar fi bolnav. El spunea că nu ar fi bolnav. Că într-adevăr suferă, dar nu ar fi bolnav. Și el nu voia deloc ca o asemenea exprimare să fie interpretată drept pedantism, ci că prin ea spune într-adevăr ceva. Această definiție creată de el: E drept că sufăr, dar nu sunt bolnav – era izvorâtă din conștiința: Ceea ce pot purta în mine ca știință spirituală, ceea ce mă susține și mă poartă lăuntric ca știință spirituală nimicește toate adversitățile faptului de a fi bolnav. Simt că sufăr, dar sănătatea sufletului meu este atât de mare, încât, dacă privesc la starea mea corporală, nu-mi îngădui să mă numesc bolnav. Am mai putea vorbi mult despre această definiție. Este ceva extrem de semnificativ, ceva atât de potrivit să pătrundă ca sentiment sufletul omenesc.

Dar dacă urmărim acum persoana în cauză, cum și-a petrecut ultimii săi ani pământești într-un trup bolnav, într-un trup suferind, în care el nu se știe bolnav, ci numai suferind, dacă comparăm aceasta cu viața spirituală care începe acum a respectivului nostru prieten, avem o imagine demnă de corelația între viața dintre naștere și moarte și viața de după moarte. Eu relatez o realitate a lumii spirituale – în acest trup care avea în exterior simptomele bolii s-au pregătit o sumă de imaginațiuni. O sumă de imaginațiuni trăiau, ca să spunem așa, în membrele bolnave, imaginațiuni puternice. El era întru totul plin de conținutul lumilor spirituale, și ele trăiau în așa fel încât lucrau în toate acele organe de care omul nu este atât de conștient în viața cotidiană, cum este conștient de creierul său sau de sistemul său nervos – pe care le viețuia așadar mai mult în viața sa subconștientă –, ele trăiau în interiorul lor și puteau trăi cu atât mai

ușor în interiorul lor cu cât mai bolnave erau din punct de vedere exterior aceste organe. Și ele s-au pregătit și stau acum ca un tablou mareț al lumii spirituale în fața sufletului celui mort, care trăiește acum în aceste reprezentări, care au fost prinse în timpul ultimilor săi ani de viață tocmai în temnița organelor sale bolnave, dar care s-au pregătit într-o asemenea densitate încât el le are acum în spirit, drept lume a sa, în afara sa.

Nu este posibil să vezi cu ușurință lumi mai frumoase, să observi într-un mod mai frumos acest fenomen sau să vezi într-un mod mai desăvârșit Cosmosul spiritual decât văzându-l cum înflorește, clădindu-se cu artă spirituală, printr-un asemenea fapt. Tot ceea ce creează artistul care se află aici, pe planul fizic, și lasă să se nască în Frumos un fragment de lume – astfel încât prin imaginea pe care o crează ca prin vrajă pe pânză sau în marmură, noi să vedem mai mult din lume decât putem vedea pornind de la noi –, este o nimica toată comparativ cu ceea ce vedem ca lume spirituală, cum este ea aici pe de o parte, am spune, cum este ea în sine și apoi cum renaște, înflorind din sufletul unui mort care a fost pregătit prin karma sa în modul pe care l-am expus. Modul în care a fost pregătit el îl vor arăta în special creațiile sale poetice, care sunt acum sub tipar [4] și vor apărea în curând. Căci ele vor arăta cum această întregă modalitate de viață spirituală, de trecere în lumea spirituală după moarte este legată strâns de ceea ce numim de ani de zile în cadrul Societății noastre, impulsul lui Christos. Frumos trăiește acest impuls al lui Christos, pe care îl are în vedere știința spirituală, în aceste poezii.

În legătură cu acest fapt despre care am vorbit, care vă poate într-adevăr permite să simțiți relația dintre lumea pe care o traversăm între naștere și moarte cu cea dintre moarte și o nouă naștere, se află ceva pe care aș dori să vi-l expun, să-l expun așa încât să nu prezint în gânduri abstracte legătura, ci în așa fel încât să vă las să simțiți această legătură. Vedeți dumneavoastră, aici, pe planul fizic, cineva poate fi un om prost sau unul deștept, poate fi și un om învățat: pentru viața de după moarte, nu contează prea mult dacă omul pe planul fizic a

fost un prost, un deștept sau un învățat, atunci când prostia, deșteptăciunea, învățătura se referă la lucrurile lumii fizice. Oricât de deștept gândim despre lucrurile lumii fizice, gândurile, și anume modul de a gândi despre lumea fizică nu ne folosește la nimic de îndată ce am pășit prin poarta morții. Acestea nu au atunci niciun înțeles. Când omul a pășit prin poarta morții, el are nevoie de gânduri, idei, reprezentări, sentimente care nu se referă la lumea fizică, pentru că acestea au înțeles doar în această lume fizică.

Acum aș dori să vă comunic mai întâi ceea ce am spus, într-un mod întru câțva grotesc, paradoxal. Dar să nu vă împiedicați de paradox, căci se va arăta de îndată ceea ce vreau să spun cu aceasta. Să presupunem că un om ar refuza să gândească ceva la care nu este stimulat prin percepțiile senzoriale. Și de îndată ce se apropie ceva de el și încolțesc în el oarece gânduri, el spune: Pe tine nu te vreau, eu pornesc de la ceea ce văd ochii, aud urechile, despre acestea vreau să gândesc. Celelalte să rămână departe de mine. Un astfel de om nu preia nicio forță pe care ar putea-o folosi după moarte. El intră orb în răstimpul dintre moarte și o nouă naștere. Să presupunem acum mai departe că un om ar avea o fantezie vie și că ar găsi că îi este incomod să se apropie de știința spirituală, să învețe tot felul de lucruri, să învețe astfel, puțin câte puțin, ceva. El ar găsi că este cu mult mai comod să-și facă tot soiul de reprezentări din fantezie despre lumea spirituală. El s-a gândit foarte mult din simplă fantezie la lumea spirituală, astfel încât pe de o parte ar avea în viața sa de reprezentare toate cele privind lumea sensibilă, și pe de altă parte și toate reprezentările de fantezie posibilă despre lumea spirituală. Un astfel de om s-ar diferenția, ce-i drept, de acela care spune: Departe de mine reprezentările despre lumea spirituală – pentru că acela care nu vrea să știe nimic despre lumea spirituală merge ca un orb în lumea spirituală. Cel care cel puțin își face reprezentări din fantezie, are asemenea forțe sufletești încât el pătrunde totuși ca un văzător în lumea spirituală, dar el devine un astfel de văzător cum este un văzător în lumea fizică care are ochii plini de defecte, astfel încât vede

pretutindeni incorect. Și aceasta înseamnă în lumea spirituală ceva cu mult mai rău decât în lumea fizică, întrucât atunci când cineva vede totul incorect în lumea spirituală înseamnă că-i aduce confuzie la fiecare pas în această lume. Dar noi putem vedea, din ceea ce s-a spus, chiar dacă s-a spus într-un mod grotesc, putem vedea că omul are nevoie de reprezentări care trec dincolo de viața senzorială, dacă el vrea să devină cu adevărat un cetățean al lumii spirituale, și el trebuie să fie un astfel de cetățean. El poate să fie un astfel de cetățean în stare de infirmitate – așa este cel care vrea să preia doar idei și reprezentări senzoriale, sau cel care scapă frâiele fanteziei sale –; altfel, omul are nevoie de orientarea care merge dincolo de lumea sensibilă.

Pentru ca oamenii, așa cum evoluează ei pe Pământ, să nu aibă numai reprezentări și idei stimulate doar de lucrurile fizice, sau pentru ca ei să nu-și facă numai reprezentări fanteziste despre lumea spirituală, au apărut de-a lungul timpului întemeietorii de religii. Dacă îi considerăm împreună cu învățăturile pe care le-au dat oamenilor, țelul tuturor acestor întemeietori de religii era acela de a da oamenilor reprezentări, idei despre lumea suprasensibilă, pentru ca ei să poată intra în stare de ne-infirmitate în această lume suprasensibilă. În funcție de necesitățile epocilor și ale popoarelor, întemeietorii de religii au dat oamenilor asemenea reprezentări. Epoca noastră este altfel decât cele ale timpurilor scurse. Epoca noastră este în așa fel încât noi trebuie să creștem – și vă rog să nu luați acest cuvânt într-un sens exterior, ci într-un sens profund interior – spre a deveni o omenire matură. Să ajungem o omenire matură care trebuie să-și găsească prin propriul suflet calea înspre lumea spirituală. Întemeietorii de religii din vechile timpuri vorbeau în fața unei omeniri imature. Ei au vorbit acelei omeniri prin care au trecut și toate sufletele noastre. Întemeietorii de religii ale acelor vechi timpuri își cunoșteau timpurile și știau că modul în care ei au vorbit pe atunci omenirii, nu va putea fi folosit pentru omenirea care va trăi în viitor. Căci aceasta trebuie să devină matură. Să presupunem că cineva aparținea unui popor din timpurile vechi și că el s-ar fi limitat

la reprezentările sensibile, sau ar fi trebuit să recurgă la reprezentările din fantezie; în funcție de aceasta el ar fi intrat infirm, sau cel puțin confuz în lumea spirituală. Atunci intervenea întemeietorul de religie. El aducea reprezentări adevărate din lumea spirituală. Membrul unui popor din timpurile scurse își spunea: În măsura în care eu percep senzorial, în măsura în care lucrez în fantezia mea, nu eu, ci întemeietorii de religie, Zarathustra, Buddha, Krishna, ei sunt cei care stimulează în mine reprezentările prin care eu găsesc intrarea în lumea spirituală. – Dacă Eul provoacă confuzie sau devine orb, omul acestei epoci trebuie să fie responsabil. Pentru ca el să poată găsi calea înspre lumea spirituală ca suflet matur, pentru aceasta s-a îndeplinit Misteriul de pe Golgota. Nu mai apare întemeietorul de religie ca atare în fața omenirii exterioare, așa cum a apărut el înainte. Căci aceia care îl compară pe Christos cu vechii întemeietori de religii nu înțeleg nimic din Christos. Căci în primul rând Christos a acționat printr-un fapt, pe când ceilalți întemeietori de religii au acționat prin învățăături. În clipa în care cineva îl numește pe Christos un Învățător al lumii, el dovedește că nu știe câtuși de puțin cine este Christos. Lucru esențial la Christos este fapta pe care a îndeplinit-o El, care s-a înfăptuit pornind de la evenimentul pe care îl vedem în Botezul din Iordan și până la crucificarea de pe Golgota. Ceea ce se petrece în acest caz pentru omenire în spiritual, este ceea ce contează. Ceea ce s-a petrecut acolo este ceea ce poate aduce beatitudine sufletul omenesc începând de atunci, ceea ce a exprimat Sf. apostol Pavel în cuvintele: „Nu eu, ci Christos în mine”. Căci Christos a devenit calea înspre lumea spirituală, pentru că El a adus în această lume fizică lumea spirituală de care are nevoie omul, dacă este ca el să nu fie infirm sau orb în lumea spirituală. În ziua de azi oamenii îl pot nega pe Christos, ei pot merge în toate părțile în lume și pot spune: Nu există nicio dovadă că ar fi trăit Christos în lumea exterioară în trupul lui Iisus din Nazaret. – Desigur, s-a dovedit chiar că din punct de vedere istoric nu a existat pe Pământ nici un Christos. Dar în felul acesta s-a dovedit doar că oamenii nu știu despre ce este vorba. Dacă Christos ar fi inscripționat

pe undeva pe o stâncă pentru toate neamurile viitoare: Eu am fost aici –, atunci toate neamurile viitoare ar fi știut acest fapt prin lumea senzorială, și atunci ei nu ar fi trebuit să îl creadă. Că nu a fost acesta cazul, faptul că El nu poate fi recunoscut prin mijloace sensibile ci trebuie recunoscut cu puterea spiritului, aceasta este eliberator, mântuitor, aceasta este profunda Lui semnificație. Așa trebuie înțelese lucrurile, anume că El poate fi găsit în legătură nemijlocită cu ceea ce deja de aici, pe Pământ, îl înalță pe om din lumea fizico-sensibilă, în lumea spirituală. Fiindcă pentru acela ce nu se poate înălța în lumea spirituală toate acestea nu există, îl îmboldește mereu îndoială.

De toate acestea este legat faptul că este o binecuvântare imensă atunci când un om care trăiește atât de complet în educația și civilizația modernă, în cunoaștere și artă, poate să se întâlnească cu o viziune a lui Christos care s-a dezvoltat în așa fel încât este adecvată întregii civilizații moderne. Așa va fi reprezentarea antroposofică despre Christos în știința noastră spirituală. Ea are multe să ne învețe. Ea ne va învăța și să dobândim punctul de vedere corect față de lumea exterioară.

Ah, această lume exterioară! Pe ce căi merge ea în ziua de azi! Eu am indicat deja câte ceva recent în ultima conferință publică [5] pe care mi-a fost îngăduit să o țin. Aici putem vorbi mai amănunțit în această privință. Desigur, trebuie să admirăm această cultură materială și toate celelalte la care au ajuns tehnica, industria ș.a.m.d. O forță spirituală nesfârșită a curs în această viață materială, și ea solicită multe forțe spirituale umane. Dar cui slujesc aceste forțe spirituale umane? În măsura în care satisfac necesitățile materiale ale omenirii moderne, ele slujesc lui Ahriman. Ceea ce a trăit cândva Iisus Christos – ispitirea de către Ahriman – sufletele omenești obișnuite nu pot trece dintr-o dată prin acest șoc, această zguduitură. Pentru oameni, acea ispitire trebuie să se răsfire. Dar de această răsfirare a ispitirii ține faptul că Ahriman îi cere omului: Da, gândește numai cu puterea științei tale, cu tot ceea ce poți descoperi prin știința aplicată

în tehnică, știință ș.a.m.d. Gândește numai cu toate acestea, și nu le aplica decât asupra vieții pământești exterioare. Mie îmi convine foarte bine. Și dacă nu mă vezi, eu găsesc acest fapt – așa consideră Ahriman – întru totul adecvat scopurilor mele. Disprețuiește rațiunea [6] și știința, cea mai înaltă putere a omului: astfel te am necondiționat în puterea mea, cel puțin atâta vreme cât nu mă vezi. Atunci îți insuflu impulsul de a folosi rațiunea și știința numai asupra lucrurilor pământești!

Aici trebuie să existe și altceva, care să poată contrabalansa serviciul ce i se furnizează lui Ahriman. De aceea nu este lipsit de importanță să se adune, să se pună cap la cap ceea ce poate fi realizat prin tehnica modernă și așa mai departe, și să se clădească ceva care nu servește vieții exterioare, ceva care urmează să servească doar vieții spirituale.

În timpurile vechi li se aduceau zeilor ca jertfă primele roade ale turmei și ale câmpului. Acestea erau aduse zeilor drept jertfă. Nu vreau să vorbesc astăzi despre sensul jertfei. Dar veți simți dumneavoastră sensul jertfei, așa cum trebuie să fie ea în perioada contemporană. Atunci când oamenii mergeau cu roadele lor și le aduceau jertfă zeilor, ei se bucurau de celelalte, după ce duseseră primele roade ca ofrandă pentru zei. Știința spirituală nu pornește în nici un caz de la un fals ascetism. Ea nu se va face nici vinovată de absurditatea de a tuna și a fulgera împotriva culturii moderne cu toate binefacerile ei materiale. Ea le recunoaște pe acestea. Dar dacă nu vrea să slujească lui Ahriman, ea trebuie să aducă jertfă zeilor câteva din primele roade ale acestei culturi materiale exterioare.

Dumneavoastră vedeți că la baza clădirii care se înalță afară pe colina din Dornach se află un gând profund, gândul că vrem să aducem zeilor drept jertfă primele roade ale culturii materiale moderne. Totul a devenit altfel în timpul în care trăim noi acum, față de timpul prin care au trecut sufletele noastre în încarnările precedente. Dar noi trebuie să înțelegem ce avem de făcut, așa cum am înțeles ce era de făcut pe vremea când am acționat în încarnările

anterioare sub conducerea luminătorilor spirituali. Într-adevăr, în timpul nostru este dificil, pentru că noi trebuie să luăm în considerare esența timpului nostru, caracteristicile sufletelor noastre, și pentru că nu ne mai poate veni în ajutor acea autoritate exterioară care venea în ajutorul întemeietorilor de religii și pentru că noi trebuie să acționăm prin cu totul alte forțe. Și așa cum Christos a fost „Cuvântul”, tot așa adevărata știință spirituală va voi să acționeze numai prin cuvânt și ei nu-i este îngăduit să acționeze prin nimic altceva.

Vedem prin asemenea considerații legătura dintre lumea în care trăim noi aici pe Pământ în trupul fizic, și lumea spirituală. Și vedem cum, indiferent de unde ne începem considerațiile, luminează înspre noi pretutindeni Misteriul de pe Golgota, ca suflet al acestor considerații. Dar noi trebuie să ne maturizăm într-adevăr – spunem și aici acest lucru –, să ne maturizăm realmente, pentru a înțelege cu adevărat ceea ce trebuie să fie știință spirituală, pentru a căuta să pătrundem într-adevăr în această știință spirituală astfel încât niciodată să nu pierdem din vedere: această știință spirituală trebuie să existe pentru că omenirea trebuie să devină matură, responsabilă.

Este adevărat, într-un totu adevărat că într-o anumită privință omenirea a coborât din regiunile spirituale mai înalte, că ea s-a îndepărtat de vechea clarvedere devenită atavică, întemeind un mod de a vedea lumea prin rațiunea omului și prin tot ce ține de caracterul științific. Și este adevărat, de asemenea, că noi trebuie să luăm în serios progresul evoluției, că trebuie să ne devină limpede că trăim acum într-un timp în care omul are misiunea să-și dezvolte gândirea, să avanseze într-adevăr prin gândirea sa, să învețe prin studiu. Știința spirituală este cea de la care trebuie să pornim. Noi trebuie să căutăm să ne cufundăm în aceste idei, reprezentări, pentru ca ele să stimuleze în noi cele de care au nevoie sufletele noastre în viitor. Oricine poate cu adevărat înțelege și cuprinde cu rațiunea ceea ce ne oferă știința spirituală. Cei care spun că trebuie să crezi, că nu poți înțelege ceea ce este dat în știința spirituală, aceia vorbesc fără să știe cum sunt lucrurile în mod real.

Dacă întâlnim în ziua de azi oameni care nu parcurg înțelegerea intelectuală, ci care prezintă anumite capacități psihice, sufletești care apar ca de la sine, noi nu trebuie să ne lăsăm induși în eroare de asemenea fapte. Dacă înțelegem întreaga misiune a științei spirituale atunci știm că sufletele care gândesc în ziua de azi pot gândi deoarece clarvederea din timpurile anterioare a fost reprimată. Atunci când apar astfel de oameni care au clarvederea de la sine, care nu și-au dobândit-o prin propriile eforturi, trebuie să vedem în ei oameni care au rămas în urmă pe o treaptă anterioară și care în ziua de azi trebuie mai degrabă să beneficieze de îngrijire și formare în societatea noastră, decât să fie priviți drept suflete deosebit de dezvoltate. Este greșită judecata pe care ar avea-o cineva care ar spune astfel: Aici este cineva în zorii noilor puteri clarvăzătoare, cineva care este un suflet deosebit de matur, care a parcurs încarnări deosebit de înalte. – Un astfel de om care are forțe clarvăzătoare ca de la natură a parcurs cu mult mai puțin decât acela care este gânditor în ziua de azi. Acest lucru trebuie înțeles în cadrul Societății noastre. Atunci Societatea noastră ar putea fi – trebuie să spun aceasta, este de datoria mea – un loc care se îngrijește și de astfel de suflete care dezvoltă forțe psihice. Ele ar putea să-și aducă tocmai în Societatea noastră aceste forțe psihice pe calea cea dreaptă. Și tocmai Societatea ar putea să le dea ceea ce altfel nu le poate fi dat altundeva: ordine pentru forțele psihice. Însă atunci Societatea noastră trebuie să aibă în majoritatea sa membri care, după cum am mai spus, să realizeze profund, profund lăuntric, care este misiunea adevăratei științe spirituale în prezent. Atunci nu s-ar mai repeta cazul care ne-a mâhnit atât de mult în ultimele zile: anume că un membru care a fost acceptat în ideea că Societatea noastră poate fi loc ce oferă îngrijire chiar și pentru forțele psihice care mai acționează clarvăzător, ca tocmai acest membru să fi putut găsi aici câmpul de acțiune în care să poată acționa ca un profet. Prin așa ceva, desigur, vine tot ceea ce, dacă ar pătrunde și prevala, ar face din Societatea noastră exact contrariul a ceea ce ar trebui ea să fie conform intențiilor puterilor spirituale de care se simte ea susținută. A trebuit, din păcate,

să avem experiența cazului d-lui... care a venit din țările nordice, și care ar fi putut deveni probabil un bun membru dacă și-ar fi dezvoltat în continuare cu modestie forțele sale psihice. Dar așa, s-a răspândit ca un fel de nimb în jurul lui. Peste tot el a fost luat drept vindecător într-un mod care nu poate fi găsit decât regretabil. Acest lucru trebuie spus. S-a impus necesitatea să clarificăm faptul că nu mai putea fi considerat membru al Societății noastre, pentru că Societatea noastră ar fi transformată tocmai în contrariul a ceea ce trebuie să fie, dacă noi nu indicăm mereu cu toată grija acest psihism, care nu vrea să se pătrundă cu adevărata putere spirituală, care este adevărata putere a lui Christos. Nu psihicul, ci Christos trebuie să acționeze în noi. Toate aceste situații trebuie tratate în așa fel încât să spunem: Societatea noastră nu are nimic de a face cu așa ceva. Ea nu cunoaște un alt mijloc decât acela care a fost ales în ultimele zile. A trebuit din păcate să aibă loc, deși în principiu nu suntem deloc pentru aceasta: a trebuit să fie efectuată excluderea acestui membru.

Aceasta este legată, desigur, de întreaga concepție serioasă și demnă a misiunii Societății antroposofice. Și, într-adevăr, atunci când, în principiu, ești un oponent al oricărei excluderi, și cu toate acestea, într-un asemenea caz, nu te poți opune excluderii, veți înțelege că poți trăi numai cu o profundă suferință ceea ce a trebuit să trăim în ultimele zile. Asemenea cazuri vor fi tot mai puțin trăite dacă prietenii noștri se vor îmbiba tot mai mult cu ceea ce a fost spus atât de des și ceea ce a fost avut în vedere din nou prin expunerile din această seară.

Cu aceasta vreau să închei această expunere și să o depun, iubiții mei prieteni, în sufletele dumneavoastră.

## IV

## CUM DOBÂNDIM ÎNȚELEGERE PENTRU LUMEA SPIRITUALĂ? (II)

*Berlin, 12 mai 1914*

A fost ca și cum filosoful german *Johann Gottlieb Fichte* [1] ar fi vrut să atragă atenția asupra conștiinței sale despre faptul de a trăi în lăuntrul lumii spirituale, asupra convingerii sale că lumea spirituală este pretutindeni în jurul nostru, faptul că el spunea din această convingere: „Nu abia după ce voi fi smuls din contextul [2] lumii terestre, voi obține intrarea în lumea suprapământeană; eu sunt și trăiesc deja în ea, cu mult mai real decât în cea pământească; deja de acum ea este singura mea poziție fermă, și viața veșnică, pe care am luat-o de mult în stăpânire, este singurul motiv pentru care pot să o continui pe cea pământească. Ceea ce este numit „cer” nu se află dincolo de mormânt; este deja răspândit în jurul naturii noastre, iar lumina lui răsare în fiecare inimă curată.”

Este bine să atragem uneori atenția asupra unei astfel de declarații. Pentru că în prezent există multe voci care vor să le bage în cap oamenilor credința că a vorbi despre lumea spirituală și a avea păreri asupra lumii spirituale este de fapt o caracteristică a oamenilor proști și superstițioși, sau poate cel mult a celor fanteziști. Avem mereu experiența faptului că oamenii, chiar și aceia care vor să încurajeze credința că ar fi o nebunie să vorbești despre lumea spirituală, vorbesc mereu de Fichte și spirite asemănătoare. Deci este bine că măcar câțiva oameni știu cum cel cu predispoziții antroposofice se poate simți în acord cu acei oameni din evoluția omenirii care au purtat în mod real în inimile lor cunoașterea despre lumea spirituală, sau cel puțin cunoașterea și strădania de cunoaștere în sensul cel mai înalt și mai nobil al cuvântului. Și atunci când cei orientați materialist vorbesc despre Fichte sau extrag din lucrările sale una sau alta care le

convine lor, este bine ca sufletul orientat antroposofic să știe întotdeauna de unde vine la acest om siguranța în viață, curajul de a trăi și credința în viață, și anume, că acestea vin din neclintirea în convingerea că sufletul omenesc se află în interiorul lumii spirituale, în viața spirituală. Dacă auziți pe ici sau pe colo citate din spusele unui astfel de om precum sunt acelea din Johann Gottlieb Fichte – despre care se știe că a ținut «Discursuri către națiunea germană» [3] în timpuri grele –, atunci puteți purta mereu în inimă conștiința: Puterea de a spune, de exemplu, ceea ce a spus Fichte – sau mulți alții, Fichte este doar un exemplu în acest sens –, această putere îi venea deoarece el știa: Cu cele mai bune părți ale sinei mele eu trăiesc mereu, chiar dacă trăiesc încă în trupul fizic, în interiorul lumii spirituale. Ea este pretutindeni împrejurul ființei mele. – Astfel de oameni erau conștienți că în cuvintele lor trăia puterea care le venea prin aceea că ei știau că în spatele sufletelor lor și acționând asupra acestora se afla lumea spirituală.

Și dintr-un alt motiv este bine să ne amintim uneori un asemenea fapt cum este cel tocmai menționat. Atunci când Johann Gottlieb Fichte a ținut în fața unui cerc restrâns de ascultători acele prelegeri sub titlul «Îndrumări pentru o viață fericită» [4] care, așa spune, conțin învățătura sa spirituală de viață, acest cerc restrâns de ascultători l-a rugat să și tipărească aceste conferințe. Conferințele au făcut o mare impresie asupra acestui cerc restrâns în fața căruia au fost ținute. Și atunci cei din acest cerc l-au solicitat ca acestea să fie tipărite, deoarece ei credeau că și alte cercuri vor lua parte la această îmbărbătare pentru viață, la frumoasa, nobila strădanie de cunoaștere pentru o adevărată viață, care vorbea din aceste prelegeri. Și Fichte cel plin de putere, energic, care se entuziasma în măsura cea mai înaltă pentru cauza sa, face o observație remarcabilă în Cuvântul înainte al acestor prelegeri tipărite, care se numesc «Îndrumări pentru o viață fericită». El spune: „Am fost, așa spune, persuadat să tipăresc aceste prelegeri, de unii prieteni dintre ascultătorii mei care nu gândesc în mod nefavorabil despre ele; și a le prelucra încă o dată

pentru tipărit ar fi fost, conform modului meu de a lucra, mijlocul sigur de a nu le încheia niciodată. Acești prieteni pot fi acum răspunzători dacă rezultatul nu corespunde așteptărilor lor. Căci în ceea ce mă privește pe mine, la vederea nesfârșitelor confuzii pe care le atrage după sine orice stimulare mai puternică, și de asemenea a mulțumirii de care are parte inevitabil oricine vrea ceea ce este drept, devin așa dezorientat față de publicul larg, încât nici eu nu știu ce este de făcut în astfel de cazuri și nu mai știu cum ar trebui vorbit cu acest public sau dacă merită de fapt osteneala să vorbești cu el prin intermediul presei tipărite”.

Vreau să expun tocmai această remarcă a lui Fichte din motivul că de aici se vede cât de extrem de singur se simțea Fichte pe atunci – au trecut de atunci o sută de ani –, cu cunoașterea sa despre lumea spirituală, față de gusturile generale ale timpului, față de conștiința generală a timpului. Atunci când observi tocmai cele mai mari spirite ale evoluției omenirii în năzuințele și strădania lor, este ca și cum pentru știința spirituală actuală înfloresc sentimentul că această știință spirituală este împlinirea a ceea ce au năzuit și s-au străduit aceste cele mai bune spirite ale evoluției omenirii. Și față de obtuzitatea și lipsa de judecată cu care este întâmpinată știința spirituală în ziua de azi, trebuie într-adevăr trezit în sufletul omenesc, pentru a încuraja și fortifica acest suflet omenesc, acordul în care se poate afla el cu aceste mari spirite atunci când ne situăm pe terenul științei spirituale. Dar va dura mult timp până când chiar și aceia care și-au deschis inima față de această știință spirituală să găsească, ca să spunem așa, vigoarea interioară corectă pentru a simți cu adevărat genul de impuls ce urmează să fie împărtășit, prin știința spirituală, culturii omenesti. Vreau să amintesc mereu aceste lucruri numai pentru că aș dori cu drag să văd în inimile dumneavoastră nu numai concepțiile corecte despre lumea spirituală, ci și sentimentele și atitudinea lăuntrică corecte față de raportul omului cu lumea spirituală, și ceea ce trebuie în mod necesar să rezulte în privința atitudinii pe care trebuie să o avem față de întreaga lume

înconjurătoare atunci când ne umplem de concepții și reprezentări despre lumea spirituală.

Acum, este într-un totu de înțeles că la început pretutindeni unde această știință spirituală se răspândește în afară, în lumea exterioară, trebuie să întâlnească neînțelegeri și înțelegere greșită în privința sa. Căci să încercăm să înțelegem care este raportul unui cetățean actual, neatins de știința spirituală, așa cum este el născut din concepțiile prezentului. El aude una sau alta, el aude că aici se afirmă una sau alta despre lumile spirituale. Ce trebuie el să facă, cu necesitate? Păi, omul nu poate decât să caute să înțeleagă cu ideile sale ceea ce i se spune, să încerce să le înțeleagă el însuși cu reprezentările pe care le are. – Numai că cetățeanul actual obișnuit nu are idei, reprezentări care să îi poată face inteligibil ceea ce se spune despre lumea spirituală în adevărata știință spirituală. Lui îi lipsesc în primul rând reprezentările, conceptele și ideile în acest sens. El încearcă să pătrundă ceea ce i se spune cu ideile pe care le are, dar care sunt preluate din cu totul alte părți. Așadar cum să nu înțeleagă greșit lucrurile? Cum să presupunem că el va avea vreo înțelegere a lucrurilor?

Dar nouă trebuie să ne fie limpede că în relația noastră cu știința spirituală principalul este însușirea tocmai a noilor concepte, a reprezentărilor noi, pe care mai înainte, înainte de a ajunge la știința spirituală, practic nu le-am avut, pe care nu le putem aduce din afară ci trebuie mai întâi să le dobândim. Acest lucru ar trebui într-adevăr înțeles temeinic, pentru a dobândi prin aceasta treptat, atitudinea interioară corectă față de curentul spiritual care poate fi desemnat drept cel spiritual-științific. Să luăm numai, așa spune, faptul fundamental că știința spirituală urmează să ne dea posibilitatea de a înțelege mai întâi lumea spirituală aflată în afara noastră. Am lăsat de-a lungul anilor să se apropie de noi multe pe care le-am putea numi descrieri ale lumii spirituale, comunicări despre lumea spirituală. – Și, pe de altă parte, noi am încercat mereu să ne îmbogățim conceptele, pentru a avea cu adevărat reprezentări și concepte cu care

să înțelegem în mod corect ceea ce se petrece în lumea spirituală. Noi vorbim, de exemplu, despre entitățile Ierarhiilor superioare. Modul în care vorbim despre ele vă este cunoscut. Noi vorbim despre sufletele celor morți, care sunt în existența dintre moarte și o nouă naștere. Modul în care vorbim despre ele vă este cunoscut. Dar trebuie să ne dăm seama oarecum la fiecare pas că nu se poate vorbi despre aceste lucruri cu conceptele care sunt căpătate în lume, sau în orice caz cu acestea se poate ajunge numai la neînțelegeri. Să ne îndreptăm atenția astăzi mai întâi asupra unui concept pe care ni l-am putut însuși deja în decursul considerațiilor noastre, pe care vreau să ni-l aducem totuși în fața sufletelor în particularitatea sa, evidențiindu-l așa cum a stat el la baza diferitelor considerații.

Dacă observăm lumea exterioară așa cum se află ea în jurul nostru, cum producea ea impresiile ei asupra simțurilor noastre, așa cum căutăm noi să o înțelegem prin reprezentările care sunt legate de sistemul nostru nervos, de creierul nostru, trebuie să spunem: Esențialul constă în aceea că noi privim lucrurile. Privind lucrurile, percepem regnul uman, oamenii ca ființe fizice, regnul animal, regnul vegetal, regnul mineral, norii, munții, râurile, mările, stelele, soarele și luna. Noi percepem aceste regnuri în măsura în care ele sunt entități fizice. Le privim, le percepem culorile, le ascultăm sunetele, le percepem starea calorică, pe scurt, le percepem. Și expresia: le percepem – reprezentarea: le percepem –, este într-un totuși justificată pentru relația noastră cu lumea fizică. În clipa în care cercetătorul spiritual se înalță în lumea spirituală trebuie să se trezească imediat în el nevoia ca pentru expresia „eu percep” – să folosească de fapt o altă expresie, căci nu este în nici un caz pe deplin corect ca omul să spună: Eu percep ființele lumii spirituale. – Acolo, expresia: Eu percep, nici nu poate fi folosită așa cum o folosim pentru lumea fizică. Este bine să ne fie clar că orice așa-numită percepție în lumea spirituală are totuși un cu totul alt caracter. În lumea spirituală, în timp ce creștem în sus în lumea spirituală, simțindu-ne tot mai mult înălțați în ea, avem mai degrabă impresia: Suntem percepuți –, și nu:

Percepem. – Aici, în lumea fizică, ca oameni noi suntem într-un fel ființele cele mai înalte de pe planul fizic. O piatră ar putea spune că este percepută de oameni. O plantă ar putea spune că este percepută de oameni, la fel și un animal. Tot așa ar putea spune omul fizic că este perceput de ființe asemenea lui. În clipa în care creștem în sus, ne înălțăm în lumea spirituală, suntem și percepuți. Acolo, ființele lumii spirituale privesc la noi în jos. Acolo noi suntem într-un fel obiecte pentru ele. Și este chiar primul semn că ne aflăm în interiorul lumii spirituale atunci când, dintr-o ființă care percepe pe planul fizic, devenim o ființă percepută. – Amintiți-vă și ceea ce a fost spus în ultima conferință [5]. Creștem înspre entitățile Ierarhiilor superioare prin aceea că noi creștem spre capacitățile lor, astfel încât ceea ce suntem, să fie perceput de ele. Așa este în privința entităților Ierarhiilor superioare. Înveți să te vezi crescând într-o stare sufletească în care îți spui: Mă simt perceput de ființele superioare ale Ierarhiei Îngerilor, mă simt perceput, atunci când mă dezvolt în continuare, de ființele mai înalte ale Ierarhiei Arhanghelilor – ș.a.m.d. Această simțire, acest sentiment: Acolo ne privesc ființe, acolo ființe spirituale acționează cu voința lor asupra noastră – este ceea ce aș dori să îmbrac în expresia: sunt perceput. Și este bine să ne fie foarte clar așa ceva, ca să nu se creadă că o creștere în lumea spirituală ar fi doar ca o continuare a celui tablou care este în jurul nostru în lumea fizică. Se modifică realmente întreaga dispoziție sufletească, în măsura în care trebuie să asimilăm în noi această conștiință: Aici trăiești în interiorul lumii spirituale, iar ceea ce trăiești launtric este conștiința: Te privesc ființele Ierarhiilor superioare. Și atunci când faci ceva, cand acționezi, sunt forțele Ierarhiilor superioare care curg în tine, care lucrează în tine.

Ne putem clarifica cel mai bine astfel de lucruri prin descrierea unor relații concrete. Astfel, fără nicio infatuare – vă rog să luați într-adevăr în considerare faptul că încep aceasta prin expresia „fără nicio infatuare” – și cu modestie vă atrag atenția asupra următoarelor, din care urmează să vedem ca dintr-un exemplu, cum este propriu-zis

această relație a omului cu lumea spirituală. Atunci când trebuie să lucrăm ceva aici, în lumea fizică, avem nevoie în primul rând pentru această muncă în lumea fizică – care poate fi foarte bine și ceva pentru care suntem inspirați spiritual – de forțele care ne cresc prin lumea fizică. Și aceste forțe care ne cresc prin lumea fizică se află, firește, pentru conștiința obișnuită, în afara acestei conștiințe. Dar noi simțim că pe planul fizic, în măsura în care ele sunt forțe fizice, nu ni le putem da noi înșine. De exemplu, dacă nu ați crede aceasta, ar fi suficient să mergeți acum la Dornach la clădirea noastră [6] și să priviți puțin cum transformă acolo prietenii noștri marii bușteni de lemn în capiteluri pentru coloanele noastre, și cum trebuie să-și folosească acolo forțele fizice. Și atunci va trebui să admiteți: Asemenea forțe ne vin doar din lumea fizică. – În ceea ce mă privește, eu mărturisesc deschis că uneori aș dori să am mai multe asemenea forțe pur fizice decât am, pentru a putea ajuta mai mult în munca de acolo. Aceste lucruri urmează să ne servească numai drept comparație pentru ceea ce va fi spus acum. – Așa cum în activitatea noastră contribuie forța mușchilor mâinii și alte forțe fizice, tot așa pentru realizările noastre pot coacționa forțe spirituale, forțe ce ne curg în sufletele noastre din lumea spirituală și care, aș spune, de deasupra în jos se comportă precum forțele fizice atunci când avem de a face cu realizările pe planul fizic.

De-a lungul anilor, printre diverse alte sarcini, ne-a revenit și aceea de a transpune în dramele noastre misteriu [7], în arta dramatică, ceea ce curge prin modul nostru spiritual de a vedea lumea. Ceea ce înseamnă că a trebuit să aducem realmente pe scena fizică realități spirituale văzute. Ca să folosesc expresia uzuală, a trebuit să „punem în scenă” lucrurile. Și la această punere în scenă au fost necesare unele lucruri care înseamnă ceva foarte nou în comparație cu modul obișnuit de punere în scenă. Aș spune că de-a lungul anilor noi am realizat cu o putere tot mai mare astfel de puneri în scenă. Dar prin ceea ce am acum în vedere nu vreau să indic atât ceea ce este exterior, ceea ce se petrece atunci când, ca să spunem așa, toate sunt deja acolo,

ci să indic ceea ce a fost mai mult aspectul spiritual al lucrurilor. Acest fapt este prezentat ca o latură a faptelor pe care vreau să le povestesc. Cealaltă latură este următoarea.

La începutul activității noastre spiritual-științifice, chiar destul de la început, am fost vizitați de o persoană [8] care nu numai că a dezvoltat un interes plin de suflet, profund lăuntric, la învățătura noastră spiritual-științifică, așa cum puteam și trebuia să o dăm la începutul activității noastre spiritual-științifice, ci care era însuflețită și de un minunat, de un nobil simț artistic, de o minunată și nobilă dispoziție sufletească artistică, care era într-o totul contopită cu ceea ce era mai personal în această persoană, astfel încât se putea spune în adevăratul sens al cuvântului că în această persoană aveam dinaintea noastră o persoană pe care puteai să o îndrăgești în mod obiectiv. Această persoană a asimilat rapid ceea ce putea fi spus atunci în învățătura spiritual-științifică. Apoi – și asta a fost deja în primul an al acțiunii noastre de aici –, ea a părăsit planul fizic, după care au trecut ani de zile în care individualitatea acestei persoane a lucrat din acele fundaluri subconștiente care există atunci când sufletele omenesti au trecut prin poarta morții, a lucrat să creeze unirea a ceea ce preluase ea din învățătura noastră spiritual-științifică cu ceea ce era simțul său artistic. Aș spune: puteai urmări construirea unui trup spiritual în care acționau împreună aceste două forțe tocmai descrise – pe de o parte concepțiile spiritual-științifice rodnice, pe de altă parte simțul artistic plăcut, energic și profund. Apoi au trecut așa ani de zile. Și în decursul ultimilor ani, când am început cu sarcinile din München [9], a fost mereu așa că adesea, înainte de a trebui să decid într-o privință sau alta, care erau referitoare mai mult la aspectul interior al reprezentărilor noastre de la München, știam că această individualitate privește în jos la tot ceea ce se petrece aici. Și așa cum omului îi cresc puteri în lumea fizică tocmai din această lume fizică, tot așa este, dar desigur nu în sensul că cineva ar fi inspirat de o asemenea entitate în privința modului cum trebuie să facă lucrurile. Tu însuși trebuie să ai capacitățile pentru acel lucru. Dar prin

participarea sa caldă, intimă, la problemele noastre, prin aceea că ochiul său spiritual radiază ocrotitor în ceea ce avem de făcut, te simți fortificat pentru ceea ce ai de făcut, datorită puterilor binefăcătoare care pornesc dintr-o astfel de individualitate.

Așa ceva ne poate arăta cum sufletul, când a trecut prin poarta morții, se transformă treptat într-o ființă care participă activ aici pe planul fizic. Și dacă începem să simțim conștient această participare, atunci simțim o astfel de ființă ca pe un spirit ocrotitor, ca pe spiritul fortifiant pentru ceea ce avem de făcut aici, legat de lumea spirituală. Atunci treci la treabă cu premiza: Aici plutește în lumile spirituale acea ființă care este spiritul ocrotitor al acestei activități.

Atunci când se menționează așa ceva ne putem face o reprezentare concretă despre ceea ce poate și trebuie să curgă în întreaga noastră viață drept ceea ce ne poate însufleți față de lumea spirituală. Căci învățăm treptat: Morții nu au murit, ei doar s-au mutat într-un alt loc de acțiune. Ei conlucrează în ceea ce facem. Și pentru noi nu rămâne un gând nedefinit: Ei conlucrează cu noi, – ci noi învățăm treptat să indicăm domeniile în care ei participă. Învățăm treptat să ne simțim împreună cu ei, atunci când avem nevoie de puteri pe care nu le putem prelua de pe planul fizic, ci în privința cărora trebuie să ne simțim sprijiniți de ceea ce poate curge de pe planurile superioare în jos, spre noi, deoarece sufletele care au trecut prin poarta morții, prin faptul că ele preiau dintr-o altă lume materialul pentru ceea ce sunt ele acum, au alte forțe decât forțele planului fizic. Să încercăm să ne reprezentăm pentru un moment adevărata aprofundare lăuntrică pe care o poate dobândi viața prin aceea că știința spirituală nu vine la noi numai în forma de teorii abstracte, ci în viața vie, în cuprinderea vie a aspectelor concrete individuale și atunci vom zări mai întâi binecuvântarea revărsării nu numai a teoriilor spiritual-științifice, ci și al întregului curent spiritual care împreună cu știința spirituală se revărsă în noi pentru întreaga viață omenească.

Să luăm un alt exemplu. Presupun în mod real că expunerea unor astfel de lucruri în cadrul unei astfel de ramuri este primită cu pietatea

necesară, pentru că numai în felul acesta putem trece de la abstract la concret.

Cu puțin timp în urmă a părăsit planul fizic o persoană care ni s-a alăturat de-a lungul a cinci ani, care și-a unit treptat ce era mai bun în ființa sa cu ceea ce vine din cunoștințele științei noastre spirituale. Ani de-a rândul, această personalitate a trăit într-un corp bolnav și a trebuit să lupte întru câțva împotriva atacurilor acestui corp bolnav. Dar se poate spune, în special atunci când avem în vedere puterea care a fost necesară pentru realizarea ultimelor creații poetice ale acestei persoane, că în această persoană s-a arătat în mod real ceea ce se poate numi victoria spiritului asupra trupului. La ce minunate caracteristici intime, caracteristici poetice intime ale lumii spirituale a ajuns această persoană, dumneavoastră știți deja din mostrele care v-au fost prezentate. Lumea, dacă dorește, va putea simți multe lucruri prin publicarea ultimului volum de poezii [10], care va apărea în câteva săptămâni, eveniment care, deși nu va mai fi trăit pe planul fizic de respectiva persoană care le-a creat, va arăta lumii într-un mod minunat viața spirituală care a triumfat aici asupra trupului. Atunci când am vorbit la sfârșitul anului trecut la Leipzig despre aceste creații poetice [11], am folosit o expresie pe care aș spune că am folosit-o atunci așa cum un om, chiar dacă acest om este doar un copil, spune: Trandafirul este roșu. – Așa ceva poate fi întru totul corect fără să fie necesar „să știi” că trandafirul este roșu. Tot așa știam eu pe atunci, la Leipzig, că îmi este îngăduit să folosesc expresia și că ea este corectă. Și anume, am spus pe atunci, dintr-o necesitate interioară, pentru a caracteriza aceste creații poetice: Nu numai că în ele se exprimă ceea ce se poate numi o minunată expresie poetică a viziunii noastre asupra lumii, ci aș putea spune: Aceste poezii au o aură! – Adică, în sufletul acestei entități a intrat ceea ce cuprinde personalitatea, astfel încât din ea nu numai curg cuvintele, ci în cuvinte se află ceva ca o aură. Pe scurt, am spus atunci aceste cuvinte și am simțit că este întru totul corect. Acum știu de ce am spus-o. Bineînțeles, nu poți ști decât după moarte ce se pregătește autorul acestor creații poetice să facă în lumea

spirituală, pentru ce s-a pregătit el. Dar aici este acest caz special, că această persoană a suferit mult, că organismul fizic s-a degradat. Dar în timp ce organismul fizic se degrada, în suflet s-a dezvoltat ceva care a trecut cu mult dincolo de acest organism fizic, ceva ce era cu totul altceva decât ceea ce a ajuns la început în conștiința acestei persoane. În străfundurile sufletului trăia acest altceva și trăia o viață tot mai luminoasă, pe măsură ce organismul fizic mergea, ca să spunem așa, spre distrugerea sa. Și acum se vede, așa spune, aprinzându-se în lumea spirituală, ceea ce s-a pregătit deja aici, în lumea fizică. Pentru a caracteriza ceea ce vreau să caracterizez, așa dori să folosesc spre comparare o imagine.

Putem avea de jur-împrejur vasta natură cu toate frumusețile și grandoarea ei. Desigur că pentru cel care simte frumusețile naturii, este justificat ceea ce am spus eu în acest loc cândva, cu mult timp în urmă [12]. Am spus la acea vreme: Poți să fi vizitat toate galeriile de artă ale Italiei și apoi să ajungi în munții Elveției și să vezi acolo un răsărit de Soare și atunci ai sentimentul: Entitățile spirituale care pictează răsăritul de Soare sunt pictori și mai mari decât aceia care pictează ceva pe pânză. Trebuie să recunoaștem acest lucru, trebuie să spunem: Noi admirăm frumusețea exterioară a naturii, putem să i ne dăruim complet. Dar, cu toate acestea, oare nu este ceva infinit de valoros pentru noi atunci când, pe lângă faptul că ne putem dăruia naturii exterioare, vedem că o pictură de *Rafael* [13] sau *Leonardo da Vinci* [14] sau de un alt artist, în plus față de natura cea frumoasă, face să apară în fața noastră și ceea ce pune acel suflet în fața noastră? Vedem prezentat în planul fizic ceea ce ne dau sufletele, și prin care ele îmbogățesc ceea ce putem noi înșine afla, „trăgând cu urechea”, de la natură. – Această comparație așa dori să o folosesc pentru a deschide în inimile dumneavoastră o înțelegere față de ceea ce așa dori să vă spun.

Individualitatea persoanei despre care tocmai v-am vorbit este acum în lumea spirituală. Și libere, nelegate de trup sunt acum acele imagini de tip spiritual care se aflau mai înainte în trup. Ele sunt acum

în lumea spirituală. Aici pe Pământ vom avea splendidele poezii, dar în lumea spirituală mai este și altceva. Acolo se aprinde ceea ce individualitatea își adaugă cu adevărat – și din care această individualitate își ia trupul spiritual – din imaginațiunile care s-au pregătit aici, în timpul îndelungatei boli. O imagine cosmică minunată! În aceste imaginațiuni trăiesc minunate ingrediente ale Cosmosului, care se alătură celor pe care le poate percepe nemijlocit cercetarea spirituală, așa cum se alătură o pictură minunată celor pe care le putem simți noi ca frumuseți ale naturii. Infinit de multe îți devin vizibile dacă, pe lângă ceea ce ți se dezvăluie în lumea spirituală, devine limpede și cum această lume spirituală se desfășoară, se așterne în fața privirii spirituale în imaginațiunile unui suflet omenesc. Aș spune: Vezi Cosmosul spiritual de două ori: prima oară așa cum apare el direct privirii clarvăzătoare, și apoi așa cum se dezvăluie el privirii clarvăzătoare prin ceea ce și-a cucerit un suflet omenesc în suferințe dure pe Pământ, dar într-o strădanie energetică după cunoașterea spirituală. Nu este nevoie să spun că toate aceste lucruri trebuie luate în mod karmic, în sensul că niciodată un suflet nu ar putea dobândi în mod arbitrar ceva de felul menționat. Toate acestea trebuie lăsate, ca să spunem așa, în seama harului conducerii pline de înțelepciune a Cosmosului, de care depinde dacă putem avea parte așa ceva. Atâta timp cât omul se află pe Pământ, el trebuie să se îngrijească, și ceilalți trebuie să se îngrijească, să rămână pe cât de mult posibil pe Pământ, și să fie cât mai sănătos posibil. Ar trebui să nu fie nevoie să explicăm aceasta, dar sunt atâtea neînțelegeri în privința acestor lucruri. Nimeni nu ar trebui să încerce vreodată să facă ceva pentru a provoca suferință sau ceva de genul acesta. Aceasta nu este permis. Și el nici nu ar dobândi nimic în felul acesta. Așadar, dacă ar veni cineva și ar spune: Atunci să încerc să mă prăbușesc în suferință, pentru a obține ceva în felul acesta – ar fi cea mai incorectă concluzie ce ar putea fi trasă din aceste expuneri.

Am vrut astăzi, prin aceste exemple particulare, să vă prezint într-un fel două idei; prima idee, pe care aș exprima-o astfel: Ființele

spirituale ne trimit puterile lor prin privirea ochiului lor spiritual – ceea ce am încercat să ilustrez prin individualitatea ocrotitoare a strădaniilor noastre artistice. Pe cealaltă am vrut să o citez ca exemplu pentru modul cum conducerea Universului este plină lăuntric de înțelepciune, cum, așa spune, ne devine posibil să privim în lumea spirituală la ceea ce o individualitate spirituală a extras din existența pământească și care acum ne poate îmbogăți însăși viziunea noastră asupra lumii spirituale, la fel cum viziunile artistice sunt îmbogățiri ale lumii noastre fizice. Așa avea poate multe de spus astăzi despre încă și alte individualități care pot duce într-un mod atât de binefăcător în lumile spirituale ceea ce au absorbit din concepția antroposofică despre lume. Numai că pentru acestea încă nu a venit timpul. Am expus cele două aspecte deoarece cred într-adevăr că prin privirea unor asemenea lucruri concrete, care ne sunt apropiate, vă puteți face mai ușor o idee despre reprezentările și ideile de care avem nevoie pentru a pătrunde în mod real în lumea spirituală și de care trebuie să ne sprijinim mai ales la început, dacă vrem să pătrundem într-adevăr. De aceea ne și reunim într-un cadru mai intim, pentru ca în acest cadru mai intim să putem vorbi deja în limbajul nostru, pe care ni l-am însușit treptat pentru expunerile vieții spirituale. Căci acesta este progresul pe terenul științei spirituale, ca noi să învățăm să nu vorbim doar în general despre spiritul care se află în jurul nostru, așa cum nu vorbim doar în general nici despre natura care se află în jurul nostru. Noi nu vorbim doar despre natură, mereu iar și iar despre natură, ci vorbim despre iarba pajiștilor, despre spicele câmpului, despre copacii de pe povârnișurile munților, despre nori ș.a.m.d., și noi trebuie să ne înălțăm treptat la a vorbi la fel de concret și despre lumea spirituală. De aceea așa dori să vă vorbesc din când în când atât de concret despre lumea spirituală, indicând un suflet atât de ocrotitor, cum l-am caracterizat astăzi în legătură cu activitatea noastră artistică, sau un suflet care ia o asemenea înfățișare după ce a trecut prin poarta morții, încât reflectă forțele care vin din însuși Cosmosul spiritual, pe care le-a adunat deja din timpul bolii corpului de aici, și

care ne învață lucruri pe care nu le putem dobândi altfel cu ușurință. Astfel de prieteni și membri cum este cel caracterizat la urmă – care vă este cunoscut –, devin totodată cei mai buni colaboratori pentru ceea ce are știința spirituală de făcut în lume. După modul în care este primită știința spirituală în multe părți – înțeleasă greșit, disprețuită, tratată cu ostilitate –, poate părea într-adevăr uneori că ar fi dificil să răzbatem cu ceea ce vrea în mod real știința spirituală. Dar atunci apar gândurile încurajatoare, care răsar dintr-o cunoaștere ca cea expusă astăzi: că aceia care au trecut deja prin poarta morții devin adevărații martori pentru ceea ce trebuie să fie știința spirituală. Acest lucru aș dori să vorbească puțin inimilor și sufletelor noastre. Căci privind într-acolo, trebuie să ne spunem iar și iar: Această știință spirituală, chiar dacă va lua mai mult timp decât viața noastră, se va integra în progresul spiritual al omenirii. Și asta ne poate da totuși curaj față de ceea ce trebuie să observăm dintr-o parte sau alta, ne poate da curaj pentru credința și convingerea că vor veni tot mai mulți oameni, care vor înțelege: Lumea spirituală are nevoie de concepte noi, de noi reprezentări, sentimente și atitudini, dacă vrem să o înțelegem cu adevărat.

Să dobândim prin asemenea expuneri un raport corect față de ceea ce vrem să fim noi înșine în această Mișcare spirituală a noastră. Să preluăm cu pietate exemple ca acelea expuse astăzi, dar să ne pătrundem cu ceea ce poate izvorî din ele pentru atitudinea, convingerile noastre, pentru ca noi să fim suficient de puternici pentru a rezista atacurilor din afară. Spuneam că afară, oamenii ne pot întâmpina numai cu acele concepte pe care le-au căpătat în lume, și de fapt nu trebuie să ne mirăm dacă oamenii de afară judecă ceea ce află de la noi cu concepte pe care le-au căpătat afară, în lume. Există mari, mari dificultăți cu privire la relația dintre știința spirituală și ceea ce este spus și judecat din afară în lume despre această știință spirituală.

După cum vă este cunoscut – așa cum vi s-a descris ultima oară din inima entuziastă a unui iubit membru al nostru și din propria lui

experiență –, vrem să facem începutul la Dornach [15], în apropiere de Basel, cu o reală operă de artă, care a izvorât însă ca operă de artă din modul nostru de a vedea lumea. Totul depinde de faptul ca unii oameni din lume să înțeleagă ce se are aici, de fapt, în vedere, și ca să nu judece lucrurile numai aceia care vor să caracterizeze așa ceva numai prin conceptele găsite în afară. Căci dacă abordezi așa ceva cu conceptele care sunt culese din afară, chiar dacă ești bine intenționat, nu ajungi decât la a caracteriza lucrurile cu conceptele uzuale din afară. Și așa putem avea acum experiența faptului că prin ziare de toate limbile se spun despre clădirea de la Dornach lucruri care sunt potrivite să măture în scurt timp cele pe care le-am cucerit cu trudă de-a lungul anilor – le-am cucerit prin aceea că am încercat să nu inoportunăm publicul atunci când oricum el nu înțelege nimic din toate acestea; când prin ziare în toate limbile apar comentarii de genul: În ce timp trăim? Este încă vremea materialismului? Se construiește un templu colosal – ș.a.m.d., și când apoi se descriu cum în acest templu se află coloane legate între ele prin pentagrame, și altele de acest gen. – Când se întâmplă așa ceva, atunci îți spui, în primul rând: Ce se va întâmpla atunci când lucrurile care vor izvorî din curentul nostru spiritual vor fi caracterizate prin concepte găsite în afară, în lume? Este groaznic cum aceste descrieri circulă acum prin ziare! Nu este necesar să abordăm acum în amănunte astfel de descrieri. Dar cel mai dureros în acest caz este că acolo unde a apărut pentru prima dată această descriere, de la care au pornit celelalte, cauza a fost un suflet blajin, binevoitor, care voia să înțeleagă, care prin această descriere voia să aducă un mare serviciu cauzei, un suflet în fața căruia ne-am străduit chiar să arătăm lucrurile, pentru ca să nu ajungă în lume ceva groaznic, i-am arătat de exemplu că practic nu se vede nicio pentagramă, dar că într-un anumit loc, în mod subtil, o fire esoterică, trebuie să simtă prin intuire pentagrama. Și la un astfel de suflet care a fost rugat să nu scrie nimic care ar suna cumva a jurnalism, trăim faptul – ca și cum el nu poate deloc face altfel – că poate scrie numai astfel încât nu folosește conceptele și ideile pe care

și le însușește omul la noi, ci conceptele și ideile care sunt luate de pe strada vieții culturale din ziua de azi! Cum ne rănește în suflet când vedem felul în care este prezentat în ziare [16] ceea ce a fost intenționat de noi. Articolele și clișeele sunt preluate apoi de la un ziar la altul, sunt traduse în toate limbile și la fiecare limbă se mai adaugă un anumit nonsens, o ineptie aparte. Desigur, vă spun aceste lucruri nu pentru că ar fi de neînțeles ceea ce se petrece, așa spune, la ciocnirea a ceea ce are de făcut știința noastră spirituală intenționată în mod onest și serios, cu ceea ce poate fi înțeles în lumea exterioară, ci pentru a vă arăta realmente cât de serios și cu câtă demnitate trebuie să luăm cauza noastră, cât de conștienți trebuie să devenim, cât de profundă trebuie să fie înțelegerea, pe care trebuie să o dobândim, a ceea ce trebuie să fie știința spirituală pentru lume.

Probabil că cineva ar putea întreba: De ce nu putem lucra în continuare cu conceptele noastre prin care ei nu ne pot înțelege, lucrând tot așa modest și fără dezvăluire publică, cum am făcut pentru cauza noastră *înainte* de clădirea de la Dornach? – Ei bine, ochii prezentului sunt fixați tocmai asupra planului fizic. Din punct de vedere spiritual nu este observat nimic. Dar că acolo, la Dornach, s-a înălțat o clădire, aceasta se vede. Dar astfel de întrebări sunt, desigur, complet nerodnice și irelevante. Ci ceea ce contează este ca noi în inimile noastre să dobândim simțul corect și înțelegerea corectă pentru cauza noastră. Nu spun aceste cuvinte pentru a acuza sau critica pe cineva, ci pentru a vă atrage iar și iar atenția cât de profund serios ar trebui să încercăm noi înșine să dobândim o înțelegere pentru acel complet Altceva care trebuie să încolțească în noi, în contrast cu ceea ce vine de atâtea ori de afară din lume, mai ales în părerile oamenilor. În ceea ce vine de afară nu se află cele de care au cu adevărat nevoie sufletele oamenilor, după care tânjesc cu adevărat. Sufletele vor deja știința spirituală, ele tânjesc să o primească. De aceea se pune problema să estimăm în mod corect ispitirile și tentațiile care pornesc din părerile materialiste, și mai ales din aroganța intelectuală, ca să dobândim raportul corect față de ele și să

nu ne lăsăm orbiți de faptul că aceste păreri și dispoziții ne pot întâmpina pretutindeni afară în lume, în mod vizibil. Ci noi să găsim în mod real în noi puterea să ne situăm pe deplin în interiorul acestei lumi și să căutăm în noi înșine impulsul de a găsi o relație corectă cu lumea înconjurătoare, pentru ca știința spirituală să devină realmente pentru noi ceva care ne încălzește lăuntric, ne fortifică lăuntric, astfel încât să găsim în ea punctul de plecare pentru judecățile noastre și să nu ne lăsăm orbiți de ceea ce ne vine din afara și care – pentru că poate apărea cu autoritate, cu putere – ne poate înșela mereu asupra modului în care epoca noastră poate înțelege această știință spirituală.

Este ceea ce am dorit să aduc astăzi încă o dată în fața sufletelor dumneavoastră. Căci dacă ne vom reuni mai rar pe măsură ce ne îndreptăm spre vară, atunci ar trebui totuși acest lucru să fie cert pentru noi: că impulsurile științei spirituale trăiesc în sufletele noastre independent de timp și de spațiu, că le avem vii în noi, indiferent dacă întâlnirile noastre sunt mai dese sau mai rare. Ține de natura lor ca noi să le facem cu adevărat vii în noi. Aceasta a fost de datoria mea să discut cu dumneavoastră astăzi.

## V

## ACȚIUNEA LUMII SPIRITUALE ÎN EXISTENȚA NOASTRĂ

*Paris, 25 mai 1914*

Înainte de toate, iubiții mei prieteni, îngăduiți-mi să-mi exprim bucuria cordială în privința faptului că ne putem regăsi astăzi în această ramură a Societății antroposofice. Îmi amintesc cu acest prilej frumosul ecou al întâlnirii noastre de anul trecut [1], și la fel de sincer și de cordial pe cât a fost acest ecou, la fel de sincer și de cordial este salutul cu care doresc să încep considerațiile noastre actuale.

Aș dori să vorbesc astăzi despre un subiect care este legat profund lăuntric de nervul fundamental al Mișcării noastre antroposofice. Tot ceea ce putem expune în cadrul Mișcării noastre spirituale se bazează pe acele cercetări care pot fi numite cercetări clarvăzătoare. Și chiar dacă trebuie să accentuăm mereu că de adevărurile antroposofice sunt atinse cu predilecție inimile, sufletele noastre, nu ne este îngăduit să trecem cu vederea faptul că ceea ce trebuie să acționeze asupra inimilor, a sufletelor noastre în cadrul acestei Mișcări, își are bazele în această cercetare clarvăzătoare. „Cercetare clarvăzătoare” este expresia unei stări diferite a vieții sufletului omenesc decât cea care domină viața de zi cu zi. Aparent, ea ne duce pentru început departe de ceea ce este atât de aproape de noi ca oameni în viața cotidiană. Dar în realitate această cercetare ne duce chiar în punctul central al adevăratei vieți omenesti. Acum, nu aș dori să vorbesc astăzi despre căile spre cercetarea clarvăzătoare, care sunt deja indicate în cartea ***Cum se dobândesc cunoștințe despre lumile superioare?***, ci aș vrea să vorbesc despre particularitățile acelei stări sufletești, a acelei dispoziții a sufletului omenesc care trebuie să ia naștere sub impresia cercetării clarvăzătoare. Trebuie să reținem că în realitate căile înspre cercetarea spirituală duc la faptul că omul se simte înăuntrul lor realmente ca o cu totul altă ființă decât se simte el de

obicei în viață. Dacă vrem să comparăm ceea ce este în jurul sufletului omenesc atunci când acest suflet omenesc devine clarvăzător, cu un fenomen din viața obișnuită, atunci o putem face cel mult cu fenomenul visului, care este însă ca un surogat al clarvederii. Ne amintim că în vis trăim și urzim într-o lume de imagini, care se prezintă în așa fel încât în ea, dacă o privim îndeaproape, nu ne poate apărea nimic din ceea ce numim „sentimentul de atingere cu un obiect exterior” și că în primul rând în cazurile obișnuite de vis, nu apare nimic pe care să-l putem compara cu conștiința noastră obișnuită a Eului. Dacă în vis ne apare, totuși, ceva din Eul nostru, el ne apare ca fiind separat de noi, ca o ființă exterioară. Ne întâlnim cu Eul nostru ca și cu o altă ființă, astfel încât putem vorbi de o dedublare a Eului, la care însă în vis percepem numai Eul ieșit în afară, nu Eul subiectiv. Tot ceea ce pare să contrazică cele tocmai spuse, provine de acolo că majoritatea oamenilor nu știu despre vis decât din amintire, și în amintire nu pot reține exact faptul că în visarea reală Eul subiectiv este stins.

Aceleași însușiri care iau naștere prin aceea că în vis sunt stinse sentimentul de atingere și Eul subiectiv, aceleași însușiri le are în primul rând câmpul de imagini al cercetării spirituale. Atunci când clarvăzătorul își amintește experiențele clarvederii, el trebuie ca în amintire să aibă sentimentul că realitățile clarvederii sunt permeabile, că le poți penetra, că ele nu opun rezistență ca un obiect fizic. Și în ceea ce privește sentimentul de Eu: În lumea fizică, noi avem sentimentul de Eu prin aceea că știm: Eu stau aici, obiectul este în afara mea. – În domeniul observării clarvăzătoare suntem în interiorul obiectului, nu ne separăm, nu ne diferențiem de obiectele câmpului observației clarvăzătoare. Această particularitate a câmpului observației clarvăzătoare are consecința foarte precisă că obiectele individuale nu stau pe loc, ca obiectele delimitate ale domeniului fizic, ci se află într-o continuă mișcare și transformare. Obiectele câmpului fizic sunt ferme prin aceea că le putem atinge, că ele ne pun granițe. Obiectele câmpului observației clarvăzătoare nu ne

pun astfel de granițe. Ceea ce face ca Eul nostru să se contopească cu obiectele în domeniul clarvăzător, face ca tot ceea ce ne întâmpină ca Eu pe planul fizic, adică omul însuși, când ne apare pe terenul observației clarvăzătoare, să necesite o precauție extraordinară în observare. Voi considera mai întâi cazul cel mai semnificativ, când pe terenul observației clarvăzătoare, datorită capacităților clarvăzătoare dezvoltate, întâlnim o persoană decedată. Atunci când întâlnim un om care a murit, aceasta se poate întâmpla astfel încât la început să ne întâmpine în câmpul clarvăzut înfățișarea omului care a murit, ca o imagine de vis plină de viață, așa cum ni-l reprezentăm sau trebuia să ni-l reprezentăm pe când el mai trăia încă. Însă acesta nu este cazul obișnuit, ci cazul cel mai de excepție. Se poate întâmpla să se apropie de noi în câmpul observației clarvăzătoare un decedat, și ca acest decedat să preia o înfățișare a unui om viu sau a unui alt decedat, care nu este înfățișarea sa. Înfățișarea în care ne întâmpină o persoană decedată nu este deloc determinantă pentru identificarea respectivului decedat. Se poate întâmpla ca un decedat să se apropie de noi, iar noi să fi îndrăgit în mod deosebit o altă persoană care a decedat, sau să ne aflăm într-o relație deosebită de prietenie cu un om viu; atunci decedatul care ne întâmpină poate prelua înfățișarea acelui decedat sau a celui viu. Din acest punct de vedere ne lipsesc pentru început toate mijloacele prin care realizăm pe planul fizic identificarea unui Eu cu o înfățișare. Ceea ce ne poate ajuta să ne descurcăm într-adevăr este ca mai întâi să presupunem că această înfățișare nu este deloc determinantă, ci că în această sau în acea înfățișare ne poate apărea orice ființă, și apoi să observăm ce face această ființă, ce acțiuni îndeplinește ea. Și dacă ne dăruim cu toată liniștea acestei imagini, consecința va fi că, după tot ce știm despre persoană care are acea înfățișare, ea nu poate acționa așa cum acționează înfățișarea respectivă pe terenul clarvăzut. Vom întâlni foarte des o contradicție între înfățișare și modul de a acționa. Și dacă mergem pe îmbinarea simțirii noastre cu modul de acțiune, total neinfluențați de impresia pe care ne-o face înfățișarea, atunci, din

adâncul sufletului nostru se ridică un sentiment care ne oferă un indiciu ce duce spre ființa despre care este de fapt vorba. Să reținem că cel care ne călăuzește este un sentiment care urcă la suprafață din adâncurile sufletului, întrucât acest lucru este extraordinar de important. Ceea ce ne apare în domeniul clarvederii ca înfățișare care ar putea fi asemănătoare unei înfățișări fizice, poate fi atât de neasemănător cu ființa care apare în mod real, pe cât de neasemănătoare sunt semnele care stau pe o foaie de hârtie pentru cuvântul „casă” cu casa reală. Dar la fel cum, atunci când vedem pe hârtie semnele care alcătuiesc cuvântul „casă”, nu ne îndreptăm atenția asupra semnelor și nu descriem forma literelor, ci prin forma literelor, prin faptul că știm să citim, ajungem la reprezentarea formei casei, tot așa, pe adevărata cale spre clarvedere, învățăm să trecem de la înfățișare la adevărata ființă. Din acest motiv vorbim în adevăratul sens al cuvântului despre scrierea ocultă, adică despre trecerea lăuntrică vie de la ceea ce este viziunea la ceea ce exprimă viziunea, dar exprimă în mod real, așa cum scrisul exprimă realitatea.

Este firesc acum faptul că trebuie să ne întrebăm: Prin ce ne însușim această capacitate de a trece dincolo de înfățișare, dincolo de viziunea directă? Ne însușim această capacitate mai ales prin aceea că luăm în considerație noi reprezentări, noi concepte, de care avem nevoie dacă vrem să înțelegem domeniul observării clarvăzătoare, noi reprezentări față de reprezentările pe care le avem pentru domeniul fizic. În domeniul fizic, acolo se află un obiect sau o ființă și, percepând-o, spunem cu bună dreptate: Percep ființa, percep obiectul, le percep. – Așa percepem ființele regnului vegetal, mineral și animal, ale regnului omenesc fizic, așa percepem nori, munți, fluvii, stele, Soarele și Luna. Acest sentiment, care este exprimat în cuvintele: eu percep –, află o modificare, o transformare atunci când intrăm pe terenul clarvăzut.

Vreau să încerc să clarific printr-o comparație, care vă poate suna cam grosieră, ce anume am în vedere prin cele spuse acum. Să ne transpunem în ființa unei plante și în relația ei cu noi, atunci când noi

percepem planta. Dacă planta ar putea să vorbească conștient, ar trebui să spună: Eu sunt privită de oameni, sunt percepută de oameni. – Noi spunem: Eu percep planta. – Planta ar trebui să spună din conștiința ei: Eu sunt percepută de oameni. – Și acest sentiment de a fi perceput, de a fi privit, acest sentiment trebuie să ni-l însușim în privința ființelor terenului observației clarvăzătoare. Atunci când vorbim despre entitățile celei dintâi ierarhii aflate deasupra noastră, a ierarhiei Îngerilor, trebuie să ne fie clar că, vorbind exact, nu este corect să spunem: Eu percep un Înger –, ci trebuie să spunem: Simțim că un Înger ne percepe, sau mă percepe. – Așa cum spunem: Soarele răsare și se deplasează pe cer, deși, situându-ne în cadrul viziunii copernicane asupra lumii, suntem convinși că Soarele stă pe loc, că nu se mișcă, așa cum contrazicem prin aceste cuvinte ale noastre ceea ce gândim, tot așa putem desigur să spunem în limbajul obișnuit: Văd un Înger. – În realitate, nu este corect. În realitate trebuie să spunem: Mă simt văzut sau privit de un Înger. – Expresia: Ființa unui Înger sau ființa unui mort se odihnește asupra mea, într-un mod pe care îl simt –, este o expresie corectă din punctul de vedere al clarvăzătorului. Poate că lucrurile se înțeleg cel mai ușor prin exemple. De aceea expun aici un exemplu din observația clarvăzătoare.

La începutul activității noastre spiritual-științifice – cu mai bine de un deceniu în urmă – a lucrat pentru scurt timp împreună cu noi o persoană foarte dragă nouă, foarte prietenoasă și devotată nouă [2]. Această persoană nu era dotată numai cu un interior entuziast față de ceea ce i-am putut noi oferi atunci, la începutul Mișcării spiritual-științifice, ci și cu un sentiment și o simțire profund artistice și o capacitate de înțelegere artistică semnificativă. Aș spune că nu puteai să nu îndrăgești această persoană, cu o iubire ce poate fi numită obiectivă, datorită însușirilor pe care le-am caracterizat. Ea a părăsit apoi planul fizic, după ce a lucrat un timp relativ scurt împreună cu noi și și-a însușit o parte cu adevărat mare a rezultatelor noastre spiritual-științifice de atunci. Nu este necesar să vorbesc acum referitor la primii patru-cinci ani după moartea respectivei persoane,

ci voi trece direct la ceea ce s-a întâmplat după ce s-au scurs patru-cinci ani după moartea fizică a respectivei persoane. A venit anul 1909, în care am început la München cu dramele noastre misterii, pe care le-am putut începe, spre marea noastră bucurie, cu «Copiii lui Lucifer» a mult stimatului nostru *Edouard Schurè* [3]. Oricum ați gândi, de bine sau de rău, relativ la modul cum am reprezentat noi dramele-misterii pe atunci și de-a lungul anilor, noi a trebuit să le reprezentăm chiar așa cum le-am reprezentat. Dar ceea ce pot spune este că în condițiile în care au trebuit realizate reprezentațiile, aveam nevoie de un impuls din lumea spirituală, inclusiv pentru elementul artistic, pe care voiam să-l îmbinăm cu reprezentațiile. Acum, eu vă pot asigura clar că deja de atunci, din 1909, dar din ce în ce mai semnificativ în anii care au urmat, eu am simțit mereu un anumit impuls spiritual, atunci când am procedat la punerea în scenă și la întreaga organizare a respectivelor reprezentații. Pentru o mai bună înțelegere să considerăm și următoarele. Atunci când avem ceva de făcut pe planul fizic, nu avem nevoie pentru aceasta numai de forța spirituală, de talente, ci avem nevoie și de mușchii noștri pentru munca pe planul fizic. Acești mușchi sunt ceva care ne vine în ajutor în mod obiectiv, ceva care ne este dat, spre deosebire de forțele spirituale, de lumea fizică în interiorul cărora trăim noi înșine. Deci așa cum avem nevoie de forța fizică musculară pentru acțiunea fizică, acolo unde vine în considerare spiritualul, avem nevoie de forțe spirituale, care provin din lumea spirituală și se unesc cu propriile noastre forțe. În cazul pe care l-am expus, a fost așa că o dată cu trecerea anilor, pentru organizarea artistică a dramelor-misterii de la München s-a revărsat tot mai mult în ceea ce aveam de făcut eu însumi, ceea ce aveam de făcut pentru colaboratorii mei, impulsul ce pornea de la individualitatea menționată anterior, care din anul 1904 părăsise planul fizic. Ca să exprim corect cele despre care este vorba, ar fi trebuit să-mi spun: În intențiile tale, în ceea lucrezi curge impulsul care vine de la această persoană din planul spiritual. Ea este Îngerul ocrotitor al activităților despre care este vorba aici.

Astfel, noi simțim corect și față de o persoană moartă, dacă suntem conștienți: Privirea sa spirituală – îngăduiți-mi această expresie –, puterile ei se odihnesc asupra noastră, curg în puterile noastre, ea ne privește, acționează în noi. – Pentru a trăi un asemenea fapt spiritual în mod corect este necesar înainte de toate un anumit gen de altruism și capacitate de iubire. De aceea am subliniat că respectiva persoană putea fi iubită cumva obiectiv datorită însușirilor sale, că trebuia să o îndrăgești, pentru că era așa cum era. O iubire subiectivă, o iubire ce provine din nevoile personale și care poate ușor să fie egoistă, o asemenea iubire ne poate împiedica în anumite circumstanțe să găsim raportul corect cu o asemenea persoană decedată. Și deosebirea între iubirea corectă, iubirea altruistă pe care o nutrim față de asemenea ființe decedate, și iubirea egoistă, devine în mod real evidentă în experiența clarvăzătoare.

Să presupunem că o astfel de persoană ar fi să ne ajute după moartea ei și noi nu am putea să-i dăruim o iubire cu adevărat altruistă; atunci curentul care pornește de la ea, prin aceea că ea își îndreaptă privirea spirituală și voința sa spirituală asupra noastră ar fi ca și cum ar arde, ea ne-ar produce în suflet o senzație de arsură, de înțepătură. Dacă putem dezvolta și menține o iubire cu adevărat altruistă pe care să o nutrim față de un decedat, atunci curentul, oarecum privirea spirituală care pornește de la o asemenea persoană vine ca o blândețe caldă asupra sufletului nostru, și blândețea caldă se varsă în ceea ce gândim, în ceea ce ne reprezentăm, simțim și voim. Și în această simțire recunoaștem noi individualitatea decedată, nu din înfățișarea nemijlocită, căci ea poate prelua o înfățișare care ne este familiară, apropiată, și să se exprime prin această înfățișare. Înfățișarea sub care ne apar ființele lumii superioare – și un om este, după moarte, exact o ființă a lumii superioare, spirituale –, această înfățișare depinde de structura noastre subiectivă, de ceea ce suntem obișnuiți să vedem, să gândim, să simțim. Modul cum simțim față de ființa care se exprimă într-o înfățișare, modul în care primim ceea ce emană de la acea ființă, aceasta este realitatea. În orice fel ar fi

vorbit *Fecioara din Orleans* [4] despre chipurile în care îi apăreau ei ființele lumii superioare, ocultistul care este în măsură să cerceteze lucrurile știe că în spatele acestor înfățișări s-a aflat întotdeauna geniul națiunii franceze.

V-am descris modul în care învățăm să simțim cum se odihnește privirea ființelor spirituale pe cineva, cum se revarsă voința lor în sufletele noastre. Învățând acest lucru, învățăm ceea ce este pentru clarvăzător analog învățării fizice a cititului. Cineva care nu ar vrea altceva decât să-și descrie viziunile ar fi ca un om care ar descrie forma literelor de pe hârtie și nu ar indica ceea ce citește el prin intermediul literelor și al cuvintelor. Vedeți de aici cât de infinit de ușor este ca omul să fie plin de prejudecăți față de experiențele din domeniul clarvederii. Căci cel mai ușor, firește, este ca omul să acorde valoare principală descrierii formei viziunii, în timp ce în realitate important este ceea ce se află dincolo de vălul viziunilor și se exprimă prin imaginile viziunilor. Astfel, este necesar să ne reprezentăm că evoluând ocult, sufletul se cufundă în dispoziții lăuntrice cu totul specifice, în stări interioare care se deosebesc de dispozițiile lăuntrice și stările vieții obișnuite. Putem spune: În clipa în care, prin exercițiile noastre oculte, suntem atât de departe încât atingerea, care este caracteristică pentru planul fizic, încetează, și încetează să fie caracteristică înfățișarea pentru Eul ființei respective, în clipa aceea suntem în lumea în care devenim capabili să percepem ierarhia Îngerilor și ierarhia – putem spune chiar și ierarhiile – oamenilor decedați. Se produce o modificare a gândirii noastre, a vieții noastre în gânduri atunci când încetează simțirea atingerii și identificarea Eului cu înfățișarea. Atunci nu mai avem gânduri în sensul în care le avem aici, în lumea fizică. Fiecare gând preia în acea lume forma unei entități elementale, devine entitate. În lumea fizică gândurile se contrazic sau sunt în acord unul cu altul. În lumea în care intrăm acolo, gândurile se combat ca adevărate entități. Se iubesc unul pe altul sau se urăsc unul pe altul. Începem să trăim imediat într-o lume a multor ființe-gând. Și acel lucru pentru care suntem obișnuiți să

folosim cuvântul „viață”, îl simțim cu adevărat în interiorul gândurilor vii, care sunt vietăți. Viața și gândurile s-au unit între ele, în timp ce în lumea fizică viața și gândurile sunt complet separate între ele. Atunci când vorbești ca om fizic, împărtășind cuiva gândurile tale, ai sentimentul: Gândurile tale vin din sufletul tău, tu trebuie să-ți amintești pe moment gândurile tale. Atunci când vorbești ca ocultist, când vorbești realmente ca ocultist, nu împărtășești din amintire ceea ce ai trăit, așa că trebuie să ai sentimentul: Gândurile tale vin ca ființe vii, și trebuie să fii bucuros dacă ești binecuvântat la momentul potrivit, încât gândul se apropie de tine ca o ființă reală.

Pentru a clarifica lucrurile, vreau să expun două aspecte. Atunci când vorbești ca om fizic, din gândurile tale, atunci, de exemplu când în calitate de conferențiar ai de ținut o conferință pentru a treizecea oară, vorbești mai ușor decât ai vorbit când ai ținut-o pentru prima oară. Atunci când vorbești ca ocultist, gândurile trebuie realmente să vină la tine mereu, și ele te părăsesc apoi din nou. Și exact așa cum un om care ne vizitează pentru a treizecea oară a trebuit să facă de treizeci de ori același lucru, să parcurgă drumul spre noi de treizeci de ori, tot așa gândul pe care îl împărtășim pentru a treizecea oară ca gând viu, a trebuit să vină de treizeci de ori la noi, să vină de fiecare dată exact ca prima dată, și memoria nu ne folosește aici câtuși de puțin în această treabă.

Atunci când îți exprimi gândurile ca om fizic, și printre ascultători se află într-un colț cineva care gândește: Nu-mi place nonsensul pe care-l spune acum, îl urăsc –, aceasta nu-l va încurca în mod deosebit pe omul fizic. Omul și-a pregătit probabil gândurile și le exprimă indiferent dacă într-un colț oarecare stă cineva cu gânduri bune sau rele. Dar ca ocultist, atunci când lași să se apropie de tine gândurile tale, se poate prea bine ca un gând să fie reținut de cineva care îl urăște, sau de cineva care îl urăște pe vorbitor. Și atunci trebuie învinse mai întâi forțele cu care este oprit gândul, de exemplu în încăperea respectivă, pentru că avem de a face cu o ființă vie și nu cu un gând abstract.

Expun aceste două aspecte pentru a arăta cum ne cufundăm imediat, atunci când intrăm pe terenul clarvederii, într-o viață și urzire vie a gândurilor. Gândurile sunt ca ieșite afară din sfera subiectivului, și noi înșine suntem ca ieșiți afară și trăim afară, așa spune, în lumea largă. În măsura în care trăim în această lume de gânduri vii și mobile, suntem în lumea ierarhiei Îngerilor și am putea spune: Așa cum lumea noastră fizică este peste tot umplută cu aer oriunde am merge, tot așa este umplută această lume a ierarhiei Îngerilor pretutindeni cu acea căldură blândă, care a fost menționată mai devreme și care este radiată din ființele ierarhiei Îngerilor. Atunci când, prin evoluția noastră interioară de acest fel, ne înălțăm la posibilitatea de a trăi în atmosfera spirituală de blândețe radiantă, putem spune că simțim odihnindu-se pe sufletul nostru privirea spirituală a ierarhiei Îngerilor.

Să încercăm să mai caracterizăm același lucru și dintr-o altă perspectivă. În viața fizică avem idealuri. Noi gândim aceste idealuri în abstracțiuni. Prin faptul că le gândim, ne simțim îndatorați să le urmăm. De îndată ce intrăm în sfera observării clarvăzătoare, nu mai există idealuri abstracte. Idealurile abstracte sunt acolo ființe vii, ființe ale ierarhiei Îngerilor. Aceste idealuri curg, așa spune, privindu-ne cu căldură prin spațiul spiritual sub forma unei ființe din ierarhia Îngerilor.

În lumea fizică putem avea un ideal, putem ști de el, dar se poate să nu ne folosim de această cunoaștere, ci să fim poate determinați prin pasiuni, prin sentiment să ocolim idealul, să ne eschivăm de la el. În lumea câmpului clarvăzut este altfel. Atunci când nu dăm atenție unui ideal despre care putem ști, simțim: O privire spirituală care se odihnește asupra noastră, a unei ființe din ierarhia Îngerilor ne face un reproș, iar reproșul arde. Astfel, nerespectarea unui ideal este în lumea spirituală un fapt real, faptul că o ființă spirituală din ierarhia Îngerilor ne face un reproș. Și particularitatea lumii despre care am vorbit acum este că prin odihnirea privirii spirituale a unei astfel de ființe din ierarhia Îngerilor asupra noastră, noi simțim reproșul. Fiind

priviți de ființă, noi simțim reproșul. Faptul de a fi privit este totodată simțirea reproșului. Vedeți de aici că o cale de a ajunge în lumea ierarhiei Îngerilor poate fi aceea de a învăța să simțim în mod real față de idealuri. Dacă ne limităm conștiința numai pe planul fizic, vom gândi în modul următor: Găsesc că acesta este un ideal, l-am recunoscut, dar sunt prea comod pentru a-l urma. Dacă nu îl urmez, nu se întâmplă nimic. – Să presupunem că învățăm să simțim altfel, să simțim că dacă știm de un ideal și fără să intervină vreo altă consecință, ci doar faptul că nu l-am urmat, ne spunem: Neurmând acest ideal, lumea a devenit altfel după ce nu l-ai urmat, decât ar fi fost dacă l-ai fi urmat. – Dacă ne obișnuim să vedem ceva real în neurmărirea idealurilor noastre și transformăm asta într-un sentiment real, atunci suntem pe calea care duce în interiorul ierarhiei Îngerilor. Astfel, în posibilitatea transformării simțirii noastre, a vivifierii simțirii noastre, ni se arată posibilitatea de a crește cu sufletul nostru în lumile superioare.

Continuându-ne efortul nostru de practică, exersare esoterică, putem crește înspre o lume și mai înaltă, în lumea ierarhiei Arhanghelilor. Față de Înger simțim, dacă nu îl urmărim, reproșul său; față de Arhanghel simțim nu numai reproșul său, ci simțim pornind de la el o reală acțiune asupra propriei noastre ființe. Putem spune realmente: Prin faptul că noi înșine trăim cu gândurile și sentimentele noastre în lumea care aparține ierarhiei Arhanghelilor, prin ființa noastră acționează puterea, forța Arhanghelilor. – Vreau să încerc să vă fac mai ușor de înțeles acest caz tot printr-un exemplu.

În ultimele luni am pierdut, prin plecarea sa de pe planul fizic, unul dintre prietenii noștri extrem de îndrăgiți. Persoana respectivă, un poet profund [5], în decursul ultimului timp, de aproape cinci ani, și-a găsit repede drumul atât de departe în viziunea noastră antroposofică asupra lumii, încât într-un mod frumos în creațiile sale poetice intime din ultimii ani a răsunit ecoul a ceea ce putea el simți pornind de la concepția noastră despre lume. El a luptat în tot acest timp, de când face parte din rândurile noastre, dar și mai înainte, cu

un corp suferind, care se ruina. Și cu cât corpul său se deteriora tot mai mult, cu atât mai mult trăiau în sufletul său creațiile poetice care erau în concordanță cu viziunea noastră asupra lumii. După plecarea sa de pe planul fizic, s-au arătat următoarele. Deoarece timpul care s-a scurs de când această persoană a părăsit planul fizic este scurt [6], nu putem vorbi, în fond, nici măcar despre o conștientă clară existență la această individualitate. Cu toate acestea, primele stadii ale evoluției sale pentru perioada dintre moarte și o nouă naștere s-au manifestat într-un mod cu totul aparte. Trupul astral, care este scos din trupul fizic și trăiește acum în lumea spirituală, dezvăluie în sine cele mai minunate tablouri ale evoluției cosmice, așa cum le putem cunoaște prin știința spirituală. Din trupul fizic ruinat s-a eliberat un trup astral care curând după moarte, putem spune comparativ, în așa fel lumina încât în câmpul clarvederii aveai dinaintea ta în el o imagine completă a evoluției cosmice. Pentru a face inteligibil la ce mă refer, aș dori să folosesc o comparație. Cineva poate fi un mare apreciator al naturii, poate admira tot ceea ce este desfășurat în natură, în realitatea fizică exterioară din jurul nostru, și totuși să admire cu plăcere o pictură cu adevărat frumoasă, care recrează dintr-un alt suflet ceea ce vedem afară la scară mare în natura înconjurătoare. În mod similar, poți avea câmpul clarvăzut în jurul tău cu toate tainele sale, și totuși să fii lăuntric înălțat prin aceea că vezi aprinzându-se încă o dată dintr-un suflet omenesc care a trecut prin poarta morții, dintr-un trup astral omenesc, ca într-o lucrare de artă cosmică ceea ce contempli pe terenul clarvăzut. Dacă acum întrebăm: Prin ce s-a impregnat în acest caz trupul astral cu ceea ce ne arată el după moarte, încă inconștient sinei sale, dar ulterior devenindu-i conștient și lui? – primim răspunsul: Prin aceea că, în timp ce și-a parcurs propria sa dezvoltare antroposofică, în gândurile și ideile sale antroposofice transfigurate poetic lucrau entitățile ierarhiei Arhanghelilor.

Putem să numim propriile noastre progrese, pe care le facem prin aceea că ne dezvoltăm ocult, progrese în mistică, căci aceste progrese sunt pentru început progrese interioare ale sufletului. Ne aducem din

personalitatea noastră obișnuită în altă stare a individualității noastre, a întregii noastre ființe. Treptat, ne aducem într-o altă stare. Acest progres interior, această avansare tot mai departe a sufletului, îl putem numi progres mistic al sufletului, așa cum apare el a fi trăit întâi lăuntric. Dar mistica lăuntrică nu este doar această mistică, ci în momentul în care ne-am dezvoltat până la a percepe blândețea care privește în jos din lumea spirituală, în acel moment suntem obiectiv în interiorul lumii Îngerilor, ni se revelează lumea Îngerilor. Și în momentul în care învățăm să recunoaștem cum intră în noi acțiuni reale ale puterii, ale forței, în acel moment suntem în lumea Arhanghelilor. Astfel, fiecare treaptă a unui progres mistic interior înseamnă trecere într-o altă lume. Nu putem atinge o anumită treaptă a evoluției interioare în interior, fără a fi transpuși într-o altă lume.

Numai că atunci când nu aducem în această lume ceea ce a fost desemnat drept altruism în acest sens, se petrece altceva. Să presupunem, de exemplu, că lucrăm cu noi înșine, că atingem treapta unei asemenea dezvoltări prin care putem trăi prin capacitățile noastre interioare în lumea Îngerilor. Dar suntem egoiști, am rămas oameni neiubitori; atunci purtăm sinea noastră destinată lumii fizice, în lumea Îngerilor. Și în loc să simțim atunci odihnirea privirii blânde și voinței blânde a Îngerilor asupra noastră, noi simțim acele puteri care se pot ridica prin noi, care, în loc să ne privească din afară, prin noi devin libere de, să o numim sub-lumea lor, prin aceea că noi suntem înălțați într-o lume superioară. În loc să ne adumbrească, sau, mai bine zis, să ne ilumineze lumea Îngerilor, din noi iese lumea corespunzătoare a entităților luciferice. Și dacă ne înălțăm în aceleași condiții în lumea Arhanghelilor, astfel încât deși am atins treapta evoluției mistice prin care putem sta în interiorul lumii Arhanghelilor, dar fără să fi dezvoltat sentimentul de a dori să primim prin har influențele lumii spirituale, atunci ne purtăm iarăși sinea și în lumea Arhanghelilor. Și atunci, în loc ca în această lume Arhanghelii să ne fortifice, să ne impregneze cu puterile lor, în loc de aceasta ies din noi

și sunt împrejurul nostru ființele lumii ahrimanice, lumea lui Ahriman.

Pentru început, pare de-a dreptul groaznic, când spun: Lumea lui Lucifer apare pe planul Îngerilor, lumea lui Ahriman pe planul Arhanghelilor. Însă în realitate acest fapt nu este deloc groaznic. Lucifer și Ahriman sunt în orice caz ființe mai înalte decât omul însuși. Lucifer este o ființă pe care o putem denumi ca fiind un Arhanghel rămas pe o treaptă anterioară, Ahriman o ființă pe care o putem denumi un Spirit al Personalității rămas pe o treaptă anterioară. Groaznic nu este faptul că îi întâlnim pe Lucifer și pe Ahriman, ci groaznic este dacă îi întâlnim și nu îi recunoaștem. A-l întâlni pe Lucifer în lumea Îngerilor înseamnă realmente a-l întâlni pe Spiritul frumuseții, Spiritul libertății. Dar totul depinde de faptul că în momentul în care pășim în lumea Îngerilor să-l putem percepe într-adevăr pe Lucifer cu cetele sale. La fel stau lucrurile în lumea Arhanghelilor în privința lui Ahriman. Groaznică este scoaterea afară a lui Lucifer și Ahriman numai atunci când nu îi recunoaștem în timp ce îi scoatem afară, așadar dacă ei ne domină fără ca noi să fim conștienți că îi avem în fața noastră. Despre asta este vorba, ca noi să ne raportăm conștient la ei. Așadar părerea pe care altfel o putem avea cu ușurință despre Lucifer și Ahriman se schimbă atunci când ne uităm la condițiile pe care le-am prezentat astăzi. Să presupunem acum că prin dezvoltarea noastră mistică am avansat până în sfera Îngerilor și am devenit capabili să trăim într-adevăr în lumea Îngerilor. Dacă vrem să practicăm într-adevăr un ocultism rodnic pe tărâmul Îngerilor, în clipa în care ne așteptăm ca Îngerii să se odihnească cu privirea lor spirituală asupra noastră trebuie să întrebăm: Unde este Lucifer? – El trebuie să fie aici! Căci dacă nu putem răspunde la întrebarea: Unde este Lucifer? – atunci este în noi. Dar el trebuie să fie în afara noastră pe acest tărâm, noi trebuie să stăm față în față cu el. Despre aceasta este vorba. Eu nu am explicat aceste lucruri numai pentru a evidenția faptele pe care le-am evidențiat în privința lui Lucifer și a lui Ahriman, în privința Îngerilor

și Arhanghelilor, ci pentru a expune o particularitate în revelarea lumii superioare. Vorbind din punctul de vedere al planului fizic, omul poate fi ușor tentat să spună: Lucifer și Ahriman sunt puteri rele. De îndată ce pătrundem în lumea superioară, aceste cuvinte: Lucifer și Ahriman sunt puteri rele – nu mai au nicio semnificație. Lucifer și Ahriman trebuie să fie acolo, pe tărâmul clarvăzut, așa cum trebuie să fie acolo Îngerii și Arhanghelii. Există însă realmente o anumită deosebire între a deveni conștienți de Îngeri și Arhangheli și a deveni conștienți de Lucifer și Ahriman. Am spus: Pe Îngeri îi percepem prin faptul că nu considerăm înfățișarea lor ca fiind determinantă pentru ei, ci blândețea lor care curge în noi. Pe Arhangheli, la rândul lor, îi percepem prin faptul că nu le percepem înfățișarea ca fiind determinantă, ci prin faptul că lăsăm puterea, forța lor, să se reverse în sentimentul nostru, în voința noastră. Lucifer și Ahriman sunt în lumea spirituală înfățișări care sunt doar transpuse în spiritual, care nu ne fac posibilă o atingere, dar sunt înfățișări care pot fi socotite ca repetări spiritualizate ale lumii fizice. Vedeți de aici că este important să ne însușim în dezvoltarea noastră mistică clarvăzătoare nu numai capacitatea de a vedea chipuri, personaje în lumea superioară, ci de a dezvolta conștiința: Ești privit, asupra ta odihnește o voință superioară. Această din urmă conștiință trebuie să se adauge conștiinței de a vedea figuri în mod clarvăzător.

Vedeți de aici că dezvoltarea superioară nu constă numai în însușirea clarvederii, în însușirea a ceea ce se numește adesea clarvedere, ci în însușirea unei anumite stări sufletești, a unei anumite acordări interioare, a unei anumite relații cu ființele lumii superioare. Și dezvoltarea capacităților vizionare trebuie să meargă întru totul în paralel cu cealaltă dezvoltare a sufletului indicată aici, dezvoltarea înspre o altă stare, înspre cealaltă acordare lăuntrică. Trebuie să vedem din aceasta că neapărat trebuie să învățăm nu numai vederea în lumea superioară, ci și citirea în lumea superioară, citirea nu considerată în mod pedant ca ceva care poate fi învățat în mod elementar ci ceva cu care omul se deprinde trecând prin transformări

ale sentimentelor și senzațiilor sale, așa cum a fost indicat. De aceea este important să rețineți că în momentul în care începe clarvederea și omul se înalță prin aceasta la revelarea lumilor superioare, are loc în mod real un fel de scindare a personalității. Omul lasă în urmă acea persoană care este el pe planul fizic. El este atunci o altă persoană, prin aceea că se înalță într-o lume superioară. Și așa cum suntem priviți în lumea superioară de entitățile ierarhiilor superioare, așa cum suntem percepuți de ființele ierarhiilor superioare, tot așa ne uităm noi la personalitatea noastră obișnuită, din punctul nostru de vedere superior. Prin aceea că am ieșit cu ființa superioară din ființa inferioară, noi ca ființă superioară ne privim ființa noastră inferioară. Astfel încât facem bine atunci când vrem să exprimăm ceva valabil pentru lumile superioare, să așteptăm până când ajungem în poziția să spunem: Acesta ești tu, cel pe care îl vezi în câmpul tău clarvăzut, acesta ești tu! – Acest „Acesta ești tu” corespunde pe un plan superior lui „Acesta sunt eu” de pe planul fizic. Acest „Acesta sunt eu” se transformă pe planul superior în „Acesta ești tu”. Prin cele tocmai rostite, se spune de fapt mai mult decât se crede de obicei. Transpuneți-vă o dată în situația că ați privi din punctul dumneavoastră de vedere actual înapoi la timpul când aveți 8 sau 13, sau 15 ani, și ați încerca să reconstruiți din amintire o porțiune din viața dumneavoastră de la vârsta de 8, 13 sau 15 ani. Reprezentați-vă în mod viu această privire înapoi în propria dumneavoastră lume a gândurilor, prin aceea că vă reconstruiți amintirile din lumea gândurilor. Acum, realizați sentimentul pe care îl aveți dumneavoastră acum față de acest băiat sau această fetiță de 8, 13 sau 15 ani, care erați dumneavoastră înșivă. Vizualizați în mod însuflețit sentimentul dumneavoastră actual față de aceste trăiri trecute. De îndată ce urcăm de pe planul fizic în lumea superioară, momentul prezent în care trăim acum nemijlocit devine o asemenea amintire precum cea caracterizată. Ne uităm la ceea ce suntem acum pe planul fizic, la ceea ce putem deveni mai departe în restul vieții noastre fizice, la fel cum priviți înapoi, din punctul dumneavoastră actual de vedere,

la experiențele de la 8, 13, 15 ani. Este într-un tot adevărat: Ceea ce simțim, ceea ce gândim, ceea ce ne reprezentăm, ceea ce facem pe planul fizic, tot ceea ce considerăm a fi parte din sinele nostru pe planul fizic, în momentul în care intrăm în lumea superioară devine o amintire. Privim în jos la planul fizic și devenim o amintire pentru noi, de îndată ce trăim în lumea superioară. Și așa cum facem distincție între punctul nostru actual de vedere al trăirilor noastre și unul dintr-un timp demult trecut, tot așa trebuie facem distincție între ceea ce trăim în lumile superioare și ceea ce trăim pe planul fizic. Imaginați-vă că cineva care are 40 de ani, și-ar aminti în mod viu dispoziția sufletească, însușirile, capacitățile pe care le avea pe când era un copil de 8 ani. De exemplu, el ar citi o carte și în timp ce citește ca om de 40 de ani, brusc la mijlocul cărții ar începe să se raporteze la carte ca și cum ar avea 8 ani. S-ar produce o amestecătură, o încurcătură a celor două stări ale sufletului și aveți astfel o analogie pentru ceea ce ia naștere atunci când cineva își amestecă starea sufletească față de planul fizic cu ceea ce trebuie să fie starea sufletească față de cealaltă lume.

Ceea ce tocmai am spus nu are, desigur, absolut nimic de a face cu faptul că pentru orice om lipsit de prejudecăți este inteligibil ceea ce este descris din lumile superioare, că nu trebuie pur și simplu să credem în cele descrise, ci că ele ne pot fi de înțeles dacă ne apropiem de ele realmente fără prejudecăți. Căci dacă cineva ar spune: Cum să se poată descrie lumile superioare cu termenii, cu gândurile și reprezentările planului fizic, când acestea sunt cu totul diferite de gândurile și reprezentările planului fizic? – O astfel de obiecție ar fi tot așa de valabilă ca atunci când cineva ar spune: Da, tu vrei să produci în mine o anumită reprezentare și îmi scrii „casă”. Dar pornind de la aceasta eu nu pot să-mi reprezint nimic. Dacă vrei să-mi reprezint ceva, trebuie să-mi desenezi o casă. – Dar noi, de asemenea, caracterizăm un fapt fizic, un obiect fizic prin ceva care nu are câtuși de puțin de a face cu respectivul fapt sau lucru. Tot așa, noi caracterizăm pe deplin potrivit ceea ce constituie fapte ale planului

spiritual, prin ceea ce putem înțelege pe planul fizic. Dar concluzia necesară a faptelor expuse în considerațiile de astăzi este că trebuie să ne devină clar: Nu putem înțelege ceea ce există în lumea superioară, cu conceptele și reprezentările pe care le avem în mod obișnuit ci trebuie să ne însușim într-adevăr alte concepte, alte reprezentări. Trebuie să ne îmbogățim viața de reprezentări dacă vrem să înțelegem lumile superioare. Este foarte important să fim atenți la faptul că de îndată ce ne este expusă în mod onest lumea superioară, cel care o expune trebuie să ne conducă într-adevăr capacitatea noastră de înțelegere a conceptelor dincolo de cotidian; trebuie ca el să ne dea alte concepte, dar concepte care sunt întru totul inteligibile pe planul fizic.

Vedeți dumneavoastră, în aceasta constă dificultatea înțelegerii științei spirituale propriu-zise, a ocultismului avut cu adevărat serios în vedere, în faptul că oamenii atât de greu devin dispuși să-și îmbogățească capacitatea de înțelegere. Ei ar dori cu conceptele pe care le au deja, fără să creeze noi concepte, să înțeleagă lumea superioară sau ceea ce le este relevant din ea. Se întâmplă cu ușurință în epoca noastră materialistă ca cineva care vorbește despre lumile oculte, să trezească pur și simplu reprezentarea că această lume ocultă ar face necesar doar ca omul să privească un teren spiritual, în care formele sunt ceva mai rarefiate, mai nebuloase decât în lumea fizică, dar totuși asemănătoare acestora, numai că fluturând cețos și disipându-se în zare. Va apărea incomod multora că ocultistul care ia în serios lucrurile, le cere nu doar să preia o îndrumare de cum să percepem un Înger, ci să-și schimbe modul de a gândi și să folosească pentru Înger conceptul: Ești privit de el, el se odihnește cu privirea sa spirituală asupra ta. – De aceea, pot spune: Dezvoltarea mistică, cea care înseamnă în mod obiectiv înălțarea în lumea superioară, este inseparabilă de o îmbogățire, de o umplere cu conținut a reprezentărilor, a sentimentelor noastre, a tuturor impulsurilor noastre sufletești. Nu ne este îngăduit să rămânem atât de săraci în

viața noastră de reprezentare cum putem fi pentru planul fizic, dacă vrem să înțelegem lumile superioare.

Aș spune că pentru a crea un ajutor ocult în această direcție a rezultat necesitatea de a ridica într-un stil complet nou clădirea modestă [7] pe care o putem construi la Dornach direcției noastre spirituale. Desigur că această clădire nu este deloc ceea ce am putea considera ca ideal al unei astfel de clădiri, ea este un început modest, pentru că ne stau la dispoziție numai mijloace modeste, în ciuda faptului că prietenii noștri, un număr mic din prietenii noștri, au făcut tot ce puteau face cu puterile lor pentru această clădire.

Dacă vom considera stilurile arhitecturale care au apărut în a treia, a patra și în cea a noastră de acum, a cincea epocă postatlanteană, ele se caracterizează prin faptul că au cumva în impulsurile lor spirituale ceea ce ar trebui să conducă omenirea în privința înțelegerii până la înțelegerea planului fizic. Stilul arhitectural egiptean a dat pentru început, prin forma sa geometrică, prin forma sa lapidară, primul impuls spre aducerea spiritului omenesc pe planul fizic. Stilul arhitectonic grecesc și cel roman sunt ca o cununie a sufletului și spiritului cu corpul eteric și trupul fizic, ca ceva care, pe de o parte suflet și spirit, pe de altă parte corp eteric și trup fizic, se îmbină ca și cum ar fi pe deplin în echilibru. Stilul gotic este prima strădanie de reînălțare, prin ogivele, arcadele sale și tot ceea ce ține de ele, de pe planul fizic din nou în lumea spirituală. Următorul pas înainte care trebuie să rezulte dacă e ca știința spirituală să stea într-adevăr dinaintea noastră reprezentată arhitectonic, trebuie să constea în aceea ca noi să aducem la viață ceea ce am descris mai înainte ca forme de gânduri vii, mobile, care curg și inundă spațiul în așa fel încât să stăm față în față spațial cu ceea ce imaginația, inspirația ne dă nemijlocit din lumea spirituală. De aceea, toate formele clădirii de la Dornach sunt în așa fel încât nicăieri, la niciuna din ele nu te poți întreba în mod materialist: Ce există în acestea ca simboluri pentru această lume sau pentru cealaltă? – ci trebuie să le iei ca atare, așa cum sunt ele acolo, pentru că ele sunt trăiri spirituale nemijlocite,

numai că turnate în spațiu. Și am încercat să dizolvăm într-adevăr în forma artistică tot ceea ce poate fi văzut și simțit spiritual. Prin urmare, dacă întreabă cineva: Ce semnifică această formă sau aceea? – el nu înțelege clădirea, pentru că fiecare formă se semnifică doar pe sine însăși, așa cum mâna omenească sau capul omenesc nu se semnifică decât pe sine însele și nimic altceva. Ar trebui să considerăm că este o neînțelegere totală a voinței noastre privind atitudinea noastră față de ocultism, dacă ar apărea cineva cu o astfel de întrebare. Căci vom fi fericiți când vom fi depășit vechiul exces al teosofilor, care la fiecare basm, la fiecare chip, la fiecare mit, întreabă: Ce semnifică asta, ce semnifică cealaltă? – Formele noastre sunt toate reale în lumea spirituală, ele există cu adevărat în lumea spirituală și de aceea ele înseamnă doar ele însele și nimic altceva; ele nu sunt simboluri, ci realități spirituale. Dacă vă uitați peste tot în întreaga clădire, nu veți găsi nicăieri vreo pentagramă, nu veți avea nicăieri prilejul să întrebați: Ce înseamnă această formă sau cealaltă? Cel mult, indicat foarte subtil, ai putea într-un loc să vezi o pentagramă, dar numai cu același drept cu care puteți vedea în orice plantă cu frunză compusă din 5 lobi o pentagramă. Și dacă cineva ne-ar întreba ce înseamnă cele 14 coloane ale noastre – care nu sunt construite pe motivul pentagramei, ci au cinci muchii din motive estetice –, ce înseamnă ele, aceste coloane care susțin o cupolă mare, și cele 12 coloane care susțin o cupolă mai mică, ce înseamnă aceste coloane? – Dacă cineva ne-ar întreba: Ce înseamnă acestea în afară de faptul că ele semnifică o proporție spațială perceptibilă ca atare în lumea spirituală? – atunci ar trebui să punem contra-întrebarea: În ce timp al materialismului trăim astăzi, încât chiar ceea ce este intenționat a fi spiritual, să trebuiască prezentat în veșmântul materialismului?

Clădirea noastră va fi înțeleasă dacă oameni binevoiesc să întrebe: Ce reprezintă ea?, – și nu: Ce semnifică ea?; Ce este ea?, – și nu: Ce simbolizează ea? – Și clădirea noastră va fi înțeleasă numai dacă oamenii vor să știe că cel mai bine este să nu se folosească nici unul dintre cuvintele obișnuite, ci pentru a ajuta puțin înțelegerea din

timpurile noastre materialiste, să facem abstracție de vechile imagini ale cuvintelor. Să ne fie limpede că știința spirituală poate fi cel mult o sinteză a altor religii. Vechile religii au construit temple, știința spirituală nu construiește un templu, ci ceea ce rezultă din propria ei esență; pentru care cel mai bine este ca oamenii să-și dezvolte treptat o înțelegere în loc să rămână la principiul de a întrebuița și aici vechi cuvinte asupra acestui Nou.

Iubiții mei prieteni, exprim aici o rugămintă. Știm foarte bine că doar în modul cel mai modest, cel mai elementar și primar putem atinge la Dornach ceea ce am dori. Însă un lucru vreau să vă rog: să încercați să înțelegeți într-adevăr acest modest început al unui lucru totuși nou din întregul caracter și din sensul științei noastre spirituale – căci altfel aș spune, aproape mi se rupe inima –, să înțelegeți totuși ce anume ne străduim să facem cu sacrificii în acest modest început.

Prin cuvinte mari și fraze pompoase s-au aruncat destule pe tărâmul a ceea ce este desemnat drept Mișcare ocultă. Noi dorim un singur lucru: ca oamenii să învețe să spună – chiar dacă peste cincizeci de ani nu va exista nimic din aceste forme, în care exprimăm una sau alta –, am dori să spună despre Mișcarea noastră: Înspre aceasta a tins ea cu fiecare fibră a ei: să fie din temelie adevărată și sinceră. – Și cu cât va fi discutat cu mai multă modestie, mai simplu, dar poate că atunci cu atât mai obiectiv ceea ce intenționăm noi, cu atât mai bine slujim cauzei noastre. Orice cuvânt și orice termen de prisos sau de genul de a se reîntoarce în vechea formă conceptuală comodă, dăunează nespus de mult celor înspre care ne străduim în mod onest. Dacă suntem înțeleși în acest mod, atunci se va instala probabil, într-o oarecare măsură, atitudinea de care avem nevoie pentru ca cel mai devreme în decembrie să ajungem într-adevăr în situația de a inaugura fără nicio pompă, fără orice atitudine și vâlvă exterioară clădirea noastră modestă [8], căci atitudinea corespunzătoare se generează numai prin aceea că privim într-adevăr numai asupra a ceea ce vrem noi, chiar dacă aceasta nu provoacă nicio senzație în timpurile noastre materialiste.

Luați și ultimele cuvinte pe care le-am spus ca fiind rostite din spiritul pe care îl avem în vedere cu seriozitate al Mișcării noastre spirituale, ca fiind ceea ce este necesar pentru sufletele noastre, dacă este ca această Mișcare spirituală să prindă într-adevăr rădăcini în timpul nostru. Și este necesar ca o Mișcare spirituală onestă, care favorizează în mod real viața mistică a sufletului și face posibile revelațiile lumilor superioare, ca o asemenea Mișcare spirituală să se reverse în timpul nostru materialist. Atunci, dacă prietenii noștri înțeleg acest sens, această atitudine fundamentală a Mișcării noastre spirituale, numai și numai atunci ne vom putea îndeplini sarcina care ne-a fost dată de individualitățile înțelepte, conducătoare ale lumii spirituale.

Clădind pe ceea ce am încercat să vă expun astăzi, îmi voi permite să vorbesc poimâine [9] despre progresul cunoașterii lui Christos în decursul timpurilor și despre poziția Mișcării noastre în privința lui Christos.

## VI

# ȘTIINȚA SPIRITUALĂ CA UNIRE A ȘTIINȚEI, INTELIGENȚEI ȘI CERCETĂRII SPIRITUALE

*Conferință publică, Paris, 26 mai 1914*

Aș dori să vorbesc astăzi [1] din perspectiva că în prezent trăim într-un timp în care evoluția omenească face necesar să se așeze cunoașterea vieții spirituale pe baze similare celor pe care s-a așezat cunoașterea naturii cu trei-patru secole în urmă. Știința spirituală, așa cum este ea în intențiile noastre, se simte pătrunsă de impulsul de a realiza ceva similar pentru spirit și cunoașterea lui, așa cum în epoca lor au realizat pentru cunoașterea naturii exterioare personalități precum *Copernic, Galilei, Giordano Bruno* [2]. Cel care se simte pătruns de un astfel de impuls trebuie, desigur, să se împace cu faptul că în vremea noastră știința spirituală la care ne referim aici are parte de rezistențe și ostilități de același fel cu cele de care a avut parte cunoașterea natural-științifică indicată și modul ei de reprezentare, astfel încât această orientare spiritual-științifică se va încorpora la fel de încet și cu aceleași dificultăți în viața culturală, precum a fost în cazul orientării înrudită ei, orientarea cunoașterii natural-științifice.

Pentru a explica ceea ce este de spus din acest punct de vedere, trebuie, desigur, să iau ca punct de pornire faptul că izvoarele cercetării vieții spirituale se află într-un mod de a lucra al spiritului omenesc care în ziua de azi este încă necunoscut, sau cel puțin nepopular, în cercurile cele mai largi. Ceea ce se numește cercetare clarvăzătoare este întru totul baza acelei științe spirituale din al cărei punct de vedere aș dori să vă vorbesc astă seară.

Nu numai prin aceea că oameni aduc prejudecată după prejudecată în întâmpinarea a ceea ce poate fi numit cercetare clarvăzătoare este discreditată această cercetare clarvăzătoare. Ea este discreditată și prin situația că în prezent se abuzează mult de termenul, ideea acestei

cercetări clarvăzătoare. De aceea vreau să atrag atenția din capul locului că nu voi vorbi din punctul de vedere al cunoașterii oculte așa cum este ea promovată astăzi atât de frecvent de șarlatani, ci despre acea cunoaștere clarvăzătoare, ocultă pe care o poate susține și un om care astăzi se situează pe deplin pe poziția cercetării natural-științifice serioase și care face din rezultatele realităților natural-științifice autentice baza cunoașterii sale. În privința logicii interioare, în privința modului de gândire, știința spirituală pe care o avem aici în vedere se situează într-un tot în curentul care a fost stabilit de ideile natural-științifice. În privința domeniului care îi revine, firește că ea se deosebește în mod esențial de științele naturii, căci științele naturii se referă la viața senzorială exterioară, la realitățile fizice ale lumii înconjurătoare, pe când știința spirituală se referă la acel tărâm care trebuie în mod necesar să rămână ascuns științelor naturii, la tărâmul trăirilor spirituale și al ființelor spirituale. De aceea și este imposibil să se cerceteze domeniul realităților spirituale și al entităților spirituale cu acele capacități omenești și metode cu care s-au obținut triumfurile din ce în ce mai mari în științele naturii în ultimele secole și în timpul nostru. Pentru cercetarea naturii sunt solicitate de fapt numai acele forțe spirituale și capacități care îi sunt proprii omului prin faptul că el este situat în această lume într-un anumit mod și este crescut și educat de către semenii săi în modul normal pentru anumite capacități. Cu aceste capacități înnăscute și educate, care sunt pe deplin suficiente pentru științele exterioare, nu se poate dobândi nicio cunoaștere despre lumea spirituală. Pentru aceasta este necesar ca din sufletul omenească să se extragă capacități care în viața omenească obișnuită, așa-zisă normală, oarecum dormitează în adâncurile ființei omenești, așa putea spune se odihnesc acolo, sau, ca să folosesc o expresie științifică, sunt latente. Toate strădaniile și metodele pe care și le impune omul pentru a cerceta lumea faptelor exterioare în modul în care îi este posibil nemijlocit în viață, toate aceste strădanii, omul ca cercetător spiritual nu le folosește la început deloc pentru cercetare, ci pentru a-și aduce propriul suflet într-o astfel de stare

încât capacitățile și forțele latente în el să iasă la iveală pentru spiritual, pentru lumea spirituală, și abia după ce au fost aduse la suprafață prin forțele omenesti obișnuite, devin ele eficiente pentru forțele de cunoaștere a lumii superioare. Noi ne folosim, de exemplu, reprezentările pe care ni le formăm în suflet, în viața obișnuită și în știința obișnuită, pentru a ne crea cunoștințe despre lumea exterioară. Ca cercetător spiritual la început nu putem face acest lucru. Căci atunci trebuie să-ți folosești viața de reprezentare în strădaniile ce se desfășoară în întregime în viața interioară, și care au scopul de a dezvolta cu totul alte capacități decât cele care există în viața obișnuită. Pentru a mă face pe deplin înțeles asupra acestui aspect, aș dori să recurg la o comparație, nu atât pentru a dovedi ceva prin acesta, ci pentru a clarifica ceea ce am spus. Aș spune, concordanța dintre știința spirituală, așa cum este ea avută aici în vedere, și modul de reprezentare natural-științific se arată chiar în faptul că această știință spirituală încearcă să pătrundă în lumile spirituale printr-un fel de chimie spirituală. Atunci când avem apă în fața noastră, nu este vizibil la această apă faptul că un chimist poate să descompună această apă în hidrogen și oxigen. Apa este lichidă, apa nu arde. Hidrogenul pe care chimistul îl separă este un gaz, el arde, el este ceva complet diferit. Acest lucru vreau să îl folosesc drept comparație pentru un proces al lumii spirituale, pe care îl voi discuta imediat. Atunci când avem dinaintea noastră omul aflat în viața obișnuită, în el sunt reunite spiritual-sufletescul cu corporal-fizicul, așa cum avem reunite în apă hidrogenul cu oxigenul. În ceea ce aș dori să numesc „chimie spirituală”, ne revine sarcina de a separa spiritual-sufletescul de trupesc-fizicul, la fel cum separă chimistul hidrogenul din apă în domeniul fizic. Și este de înțeles faptul că din considerarea omului obișnuit se poate obține la fel de puțin o concepție despre ființa spiritual-sufletească pe cât poate fi dobândită o concepție despre natura hidrogenului prin privirea apei.

Metodele care sunt folosite pentru a separa într-adevăr în noi înșine – pentru că acest experiment spiritual al chimiei spirituale nu

poate fi efectuat decât în noi înșine – spiritual-sufletescul de fizic-trupescul, sunt denumite din punct de vedere tehnic ca meditație și concentrare. Această meditație, această concentrare nu sunt niște activități spirituale miraculoase. Ele nu sunt decât activități spirituale intensificate în gradul cel mai înalt, activități care în gradele lor inferioare elementare se produc și în viața obișnuită. Meditația este o dăruire a sufletului intensificată într-o măsură nelimitată, așa cum o trăim de pildă în cele mai frumoase sentimente ale vieții religioase, și concentrarea este o atenție crescută într-o măsură nelimitată, așa cum de asemenea trebuie să o folosim în mod elementar în viața obișnuită. În viața obișnuită socotim a fi atenție dacă nu ne lăsăm reprezentările și viața noastră de sentiment să hoinărească în mod arbitrar peste obiectele care fac impresie asupra noastră, ci dacă ne decidem să ne direcționăm, cu sufletul nostru, interesul nostru în mod deosebit asupra unui singur obiect, pe care să-l scoatem în afară, să-l individualizăm din câmpul percepției noastre. Această atenție poate fi crescută într-o măsură nelimitată, mai ales prin faptul că prin libera alegere a sufletului nostru anumite reprezentări speciale, care pot fi date prin știința spirituală, în măsura în care ele sunt deosebit de utile, sunt aduse în centrul vieții noastre sufletești. În felul acesta, întreaga viață sufletească – prin lăsarea în afara atenției a tuturor celorlalte, a tuturor grijilor și necazurilor, a tuturor impresiilor senzoriale, a tuturor impulsurilor volitive, a tuturor sentimentelor și tuturor gândurilor –, întreg cuprinsul puterii sufletești poate fi direcționat pentru un anumit timp numai asupra acestei reprezentări adusă în centrul vieții sufletești. Trebuie să avem în vedere că în dezvoltarea atenției, a capacității de concentrare, nu este vorba de îndreptarea puterii sufletului asupra conținutului a ceea ce avem prin concentrare dinaintea noastră, nu conținutul este important, ci este vorba de activitatea interioară și efectuarea focalizării forței sufletești. Despre această adunare a forțelor, despre această concentrare a puterii sufletești este vorba. Și de multe ori, în funcție de predispozițiile individuale ale omului este necesar un timp variabil, adesea luni, ani,

decenii de exersare a sufletului în această concentrare, această activitate concentratoare pentru ca sufletul să ajungă să se fortifice lăuntric, să câștige controlul lăuntric, pentru a dezvolta puteri lăuntrice care altfel dormitează în suflet și care pot fi aduse la suprafața lui prin această atenție intensificată la nesfârșit, prin concentrare. Și ceea ce este deosebit de necesar în acest proces, este ca noi să dezvoltăm în suflet posibilitatea de a simți că prin activitatea interioară descrisă, sufletul ajunge realmente din ce în ce mai mult să se desprindă ca ființă spiritual-sufletească de corporalul-fizic. Această desprindere, această separare spiritual-chimică a spiritual-sufletescului de corporal-fizic se petrece în realitate tot mai mult prin aplicarea activității care a fost descrisă. Într-o conferință care trebuie să fie scurtă, pot doar indica acest principiu al concentrării. Găsiți descrise pe larg desfășurarea activităților, exercițiilor care sunt necesare pentru a face concentrarea cu adevărat fructuoasă, în cartea mea ***Cum se dobândesc cunoștințe despre lumile superioare?***, care a fost tradusă în franceză sub titlul *Inițierea*.

Aplicând și dezvoltând metodele care sunt indicate acolo, omul ajunge să unească un sens interior real cu cuvintele: Te trăiești acum ca ființă spiritual-sufletească. Ești activ în tine, fără să te folosești de simțurile, de membrele tale. Tu trăiești în tine, în afara trupului tău. – Omul a atins un punct cu adevărat fructuos al dezvoltării când a ajuns să privească din afară, din trăirea în spiritual-sufletesc în afara trupului, propria corporalitate cu tot ceea ce ține de propria corporalitate în lumea fizică, să le privească în afara sa, adică în afara spiritual-sufletescului, să le aibă într-adevăr în fața sa așa cum are în viața fizică dinainte o masă, un scaun. De regulă, omul ajunge mai întâi să-și separe în acest mod capacitățile de gândire, capacitatea de reprezentare a sufletului de instrumentele corporale, anume de sistemul nervos și de creier, astfel încât să învețe să trăiască în gândire, în reprezentări, și să știe că în acest proces se află în afara sistemului nervos și a creierului, pe care altfel le folosește ca instrumente în viața obișnuită pentru a gândi și a-și reprezenta.

Și pentru că nu vreau să vorbesc în abstracțiuni, ci în realități spirituale concrete, menționez următoarele. Prima experiență care o poți face în această dezvoltare este de regulă aceea că știi: Trăiești gândind ca în împrejurimile capului tău. Trăiești și țeși în gândire, așa cum faci în mod normal când folosești instrumentul creierului, dar știi foarte exact că această viață și țesere în gândire este acum în afara capului tău. Și în special acea impresie rămâne de neuitat – odată ce ai trăit această experiență –, impresia pe care o ai atunci când, după ce ai stat o vreme în afara capului și te cufunzi din nou în creier și în sistemul nervos și atunci simți cum acest creier, acest sistem nervos opune rezistență ca element material, astfel încât trebuie să te cufunzi cu putere în fizic cu ceea ce a mai întâi a ieșit din fizic. Acest moment rămâne de neuitat, dacă omul l-a trăit o dată în decursul dezvoltării sale.

În modul descris până acum se poate desprinde de corporal-fizic doar activitatea de gândire, de reprezentare, dar nu și ceea ce trebuie de asemenea desprins în vederea cercetării spirituale autentice: activitatea în simțire a sufletului, activitatea în impulsul volitiv al sufletului. Pentru a desprinde de corporal-fizic activitatea care se desfășoară în simțire și cea în impulsurile volitive ale sufletului, este necesară intensificarea într-o măsură nelimitată a ceea ce se poate numi dăruire, devotare. Dobândim cea mai bună reprezentare a acestei devotări intensificate care se numește meditație dacă folosim spre comparare viața omenească în somn. În somn, organele de simț sunt date la o parte, activitatea senzorială este în repaus, membrele sunt imobile, omul este dăruit în somn cursului general al lumii; el nu se amestecă în desfășurarea acestui curs general al lumii cu ceea ce pornește din Eul său, din gândirea, simțirea și voința sa. El este totodată inconștient în timpul acestei activități de a dormi. Conștiența sa s-a dizolvat în întunericul general, în obscuritatea generală. Ceea ce pricinuieste somnul din necesitatea puterii naturale generale pentru oameni, trebuie să fie produs voluntar pentru meditație, doar cu deosebirea că somnul duce la lipsa de conștiență, pe când această

dăruire intensificată duce la o conștiință intensificată. Prin voia sa și după voia sa cercetătorul spiritual trebuie să-și aducă la tăcere toate simțurile; el trebuie să poată abate atenția tuturor simțurilor sale de la orice impresie a lumii exterioare. El trebuie să poată suprima așa cum este suprimată în somn activitatea fiecărui organ în parte și a membrelor. Din punct de vedere exterior, în privința corporalității sale, omul trebuie să învețe să se comporte așa cum se comportă în somn, dar în timp ce în somn el se cufundă în inconștiință, prin această dedicare voluntară, intensificată, el se trezește în curentul divin-spiritual al forțelor Universului. El se trezește la o conștiință față de care conștiința cotidiană este un somn, precum altminteri somnul este opusul conștiinței diurne. Dacă ne-am exersat sufletul cu răbdare și perseverență pentru o perioadă suficient de lungă în modul descris, ajungem să detașăm – ca o separare spiritual-chimică –, o altă capacitate sufletească interioară de activitatea fizic-corporală corespunzătoare. Așa cum desprindem prin concentrare forța gândirii și o avem apoi desfășurându-se doar în spiritual-sufletească, tot așa desprindem treptat prin dedicare acea forță sufletească care este întrebuințată în mod uzual în vorbirea omenească, în utilizarea tuturor instrumentelor de care ne servim în limbajul omenească. Vorbindu-vă, eu folosesc o forță spiritual-sufletească. Această forță sufletească-spirituală, în timp ce eu vorbesc aici fizic, curge în nervii fizici și în organele vorbirii și le folosește. Prin exercițiile menționate, prin încetarea completă a activității întregului aparat nervos și de vorbire, cercetătorul spiritual dobândește capacitatea de a desfășura lăuntric-sufletească aceeași forță, fără nicio revelare exterioară a acestei forțe care în mod obișnuit curge spre exterior prin vorbire. El descoperă în felul acesta în adâncurile sufletului o capacitate despre care viața exterioară de obicei nu știe nimic, deoarece în viața obișnuită această capacitate este folosită în vorbire și în utilizarea organelor vorbirii și care în rest, când nu este folosită la vorbire se odihnește în adâncurile sufletului. În cercetarea spirituală ea este adusă la suprafață din adâncurile sufletului. Ea este oarecum separată

spiritual-chimic de vorbirea fizică. Dacă învățăm să trăim și să țesem în această activitate ascunsă creatoare de vorbire, atunci învățăm să recunoaștem ceea ce poate fi numit – poate prin niște cuvinte nu întru totul potrivite – perceperea cuvântului lăuntric, a cuvântului spiritual. În momentul în care ajungem în situația de a lua în stăpânire această putere ascunsă, ajungem și în stare să ieșim din noi înșine cu gândirea și simțirea – care altfel sunt lipite de personalitatea proprie –, și să pătrundem într-o lume spirituală, astfel încât să învățăm să percepem: Acum percepi în afara ta simțirea și voirea, așa cum le percepeai înainte doar în tine însuși. – Aceasta înseamnă că începem să cunoaștem în domeniul spiritualului ființe voitoare, simțitoare. Mai întâi trebuie ca propria vrere și simțire să se cufunde în ființele spirituale, și atunci percepem ființele spirituale.

Dacă reținem că emanciparea puterii de a gândi de fizic-corporal este un început al contemplării clarvăzătoare, că desprinderea gândirii și simțirii este progresarea mai departe, atunci devine inteligibil faptul că putem dobândi experiențe veritabile, trăiri veritabile care provin din impresiile pe care ni le fac alte ființe spirituale numai prin aceea că ieșim cu propriul nostru suflet simțitor și voritor din corporalitatea noastră și ne cufundăm în lumea spirituală care este în jurul nostru. Voi explica printr-un exemplu concret cum se desfășoară această trăire în lumea spirituală. Deși cu atâtea adversități pe care le are de întâmpinat știința spirituală în timpul nostru este într-o câtva riscant să expui asemenea exemple concrete, totuși vom avea astăzi această cutezanță. Permiteți-mi să expun acest exemplu din experiența mea personală nemijlocită, întrucât aceste exemple sunt desigur cele care pot fi cel mai bine stăpânite, deoarece ești cu adevărat implicat direct, ca să spunem așa, în toate amănuntele, numai în cazul experienței personale.

Cu câtva timp în urmă aveam de soluționat anumite sarcini [3] în domeniul propriei mele activități. Știam foarte exact că nu puteam rezolva această sarcină specială prin capacitățile pe care, conform propriilor mele predispoziții, le pot avea nemijlocit în această viață

pământească. Sarcina consta în a cunoaște mai precis, de a pătrunde cu privirea caracteristicile spirituale ale unei anumite epoci din decursul evoluției omenirii în anumite direcții. Știam exact ce problemă trebuia să-mi pun, numai că am observat: Oricât de tare ți-ai încorda gândurile, ele nu au puterea de a pătrunde cu privirea respectivul domeniu. – Este exact ca și cum ai vrea să ridici ceva și nu ai forța fizică de a ridica respectiva greutate. Tot așa poți ajunge la un punct în care gândurile nu au puterea de a străbate într-adevăr cu privirea o problemă, de a soluționa o problemă. În această situație mă aflu eu. Am încercat prin propria mea activitate să-mi pun mintal pe cât posibil de clar problema în fața sufletului și să dezvolt voința vie de a ajunge într-un fel la rezolvare. Am încercat să simt viu în sentiment diversele nuanțe și specificul respectivei epoci cât de mult puteam. Am încercat să-i simt măreția, culoarea, încercând să mă transpun cu întreaga personalitate în acea epocă. Și după ce am repetat îndeajuns această activitate sufletească interioară am putut simți pătrunderea unei voințe străine și a unei simțiri străine în propria mea voință, în propria mea simțire. Știam că în propria mea voință, în propria mea simțire pătrundea în mod tot atât de real o simțire străină, o vrere străină, precum se poate ști atunci când te afli în fața unui obiect exterior, că nu crezi tu însuți acel obiect prin privirea ta, ci că obiectul face impresia asupra ta.

Știu foarte bine că din punctul de vedere al unei atitudini materialiste cineva poate spune cu ușurință: Păi așa ceva este o iluzie, o amăgire; că nu știu că extrag, de fapt, din sufletul meu ceea ce resimt eu ca influență străină. – Ceea ce este necesar pentru ca în acest domeniu să nu te lași pradă niciunei iluzii, niciunei halucinații, niciunei fantasmе, este cunoașterea de sine veritabilă, o pătrundere în cunoașterea de sine. Atunci știi ce anume poți și ce nu poți, căci cunoașterea de sine constă pentru cercetătorul spiritual cu precădere în a pătrunde cu privirea limitele propriei capacități. Cel care a practicat o asemenea cunoaștere de sine în modul în care este ea descrisă în cartea menționată anterior, acela ajunge să poată

diferența în mod real ceea ce poate el prin propria sa simțire și vrere, prin simțirea și vrerea sa personală, de ceea ce pătrunde în această simțire și vrere personală din lumea spirituală, ca simțire și vrere străină. El ajunge să i se pară la fel de absurd să nu poată diferența propria sa simțire și vrere de simțirea și vrerea străină, pe cât de absurd i-ar părea dacă cineva ar spune: Eu nu diferențiez foamea de pâine. – Așa cum oricine știe unde se termină foamea și începe pâinea, așa cum se știe că foamea însăși nu fabrică pâinea – deși în termeni sociali ar fi foarte de dorit să fie așa –, tot așa, adevărata cunoaștere de sine ne duce la a putea ști în ce constă diferența între foamea propriei simțiri și vreri și ceea ce – precum foamei pâinea – vine în întâmpinarea simțirii și vrerii proprii ca simțire și vrere străină, din lumea spirituală, dintr-o lume necunoscută lumii fizice. Dacă s-a produs așa ceva, precum pătrunderea descrisă a simțirii și voinței străine în propria simțire și voință, atunci din momentul respectiv, faptul că propria simțire și vrere este împreună interior cu simțirea și vrerea străină se continuă în acest mod mai departe. Și în cazul meu s-a dovedit că prin mersul împreună al propriei mele simțiri și vreri cu simțirea și vrerea recunoscute ca fiind străine, gândurile mele au fost fructificate și au apărut în propria mea reprezentare – însă ca un dar al simțirii și voinței străine – gândurile care au rezolvat problema legată de a cerceta și cunoaște o anumită epocă.

În cursul unei astfel de experiențe spirituale se întâmplă ceva care într-un anumit mod este opus unui curs similar din lumea exterioară. Atunci când întâlnim în lumea exterioară o altă persoană, ne aflăm cu ea împreună într-un loc, așadar în primul rând o vedem, vorbim cu ea, schimbăm gânduri cu ea. La trăirea spirituală, așa cum am descris-o s-a întâmplat invers: Observăm în noi gânduri și avem sentimentul de a fi împreună cu simțirea și vrerea străine, și aceasta se acumulează până la perceperea individualității spirituale străine, față de care ne situăm acum ca față de o individualitate străină reală, dar care există numai pe terenul spiritual. Învățăm să o recunoaștem treptat. Așadar procedăm invers decât în viața exterioară, ne apropiem de persoana

cu care intrăm în contact în simțirea și vrerea străine. Prin faptul de a fi împreună cu ea ajungem la ea însăși.

În cazul descris a rezultat pe această cale că simțirea și vrerea străine care s-au revărsat fructificând în propria mea lume de gânduri, au provenit de la o persoană [4] care îmi era bine cunoscută și care cu puțin peste un an în urmă plecase prin moarte din cercul prietenilor noștri. Și am realizat că această persoană, care a murit la o vârstă relativ tânără, la începutul anilor de mijloc ai vieții, luase cu sine în lumile spirituale o forță de viață neconsumată; și din intensitatea forțelor de viață neconsumate proveneau simțirea și vrerea, faptul de a putea fi împreună cu propria mea simțire și voință. Un om poate trăi până la o anumită vârstă înaintată și el își consumă până la această vârstă înaintată forța de viață. Dacă moare la o vârstă relativ tânără, forța pe care ar fi putut-o avea pentru a atinge o vârstă înaintată, îi rămâne într-o cantitate neconsumată și el o poate folosi din lumea spirituală. În cazul descris, forța de viață rămasă neconsumată printr-o moarte timpurie a fost cea care, prin relația în care se afla cel viu cu cel mort, putea să ducă la posibilitatea ca cel viu să ajungă în situația să rezolve o problemă la care avea nevoie de puterea celui mort, de legătura cu această ființă, care fusese om până cu un an înainte și apoi prin moarte trecuse în lumea spirituală.

Ceea ce a fost numit anterior „capacitatea cuvântului interior” conduce la astfel de revelații ale lumii spirituale care, așa cum s-a arătat în acest caz, constau în revelarea unui om decedat. Aceeași capacitate a cuvântului spiritual interior ne face totodată posibil să privim dincolo de viața personală, care este cuprinsă între naștere și moarte sau, să spunem, între concepere și moarte. Ea face să fim în măsură să pătrundem cu privirea viața umană deplină, care se extinde în infinitul timpurilor, care se desfășoară în viețile pământești repetate, și să pătrundem cu privirea viața celor care ne-au fost așa apropiați, precum în cazul de față această persoană decedată.

Dacă învățăm să cunoaștem omul prin facultățile sufletești descrise, fie propriul nostru om, fie un om străin, atunci ceea ce

cunoaștem nu este doar viața fizică a omului, cea încadrată între naștere și moarte, ci este omul spiritual, care își clădește trupul, care trăiește în vieți pământești repetate, și între moarte și naștere într-o lume spirituală. De aici reiese probabil că în cazul descris a fost posibil, întrucât persoana moartă stătea în fața sufletului meu ca ființă spirituală, să privesc mai intim în ființa sufletesc-spirituală a acestui decedat. După cum am spus, învățăm să cunoaștem o altă ființă în direcție inversă decât cea în care o cunoaștem pe planul fizic. Mai întâi învățăm să cunoaștem ceea ce putem trăi venind de la ea, starea spirituală de a fi împreună, apoi pe ea însăși, dar de asemenea ca ființă spirituală. Și acestea devin un adevăr care poate fi numit „intrarea în lumea spirituală”. Pentru a rămâne la exemplul descris: S-a arătat că respectiva persoană, care era cunoscută vorbitorului și prietenilor săi în această viață care s-a încheiat relativ la tinerețe, într-o viață pământească anterioară, o viață din primele secole creștine, a asimilat multe din cultura creștină de atunci, dar, datorită limitării culturii aceluia timp, nu a putut prelucra totul. Cu acel rest neprelucrat a intrat ea în această viață, acest neprelucrat a spulberat această viață, dar a rămas ca forță de viață, și celui legat de această persoană i-a fost dat harul de a pătrunde acum cu privirea acea epocă de la care venea sarcina sa, epoca în care trăise respectiva persoană într-una din viețile pământești anterioare.

Se poate ca o mare parte a omenirii prezentului să ironizeze ceea ce tocmai a fost descris, ca și atitudinea ce indică lumea spirituală în modul descris. Cel care a făcut întru câțva încercări pe asemenea căi ale lumii spirituale, acela știe că într-un asemenea caz, în care el a reușit să rezolve, să realizeze ceea ce nu ar fi putut realiza cu puterea sa, l-au ajutat ființe, și anume ființe absolut concrete ale lumii spirituale. Pentru el, lumea se extinde, pentru că el știe că lui nu-i este îngăduit să atribuie foamei capacitatea de a produce pâinea, pentru că știe din același impuls cum în puțină sa a pătruns puterea entităților lumii spirituale. Așa cum se lărgeste privirea spirituală a omului în tărâmul celor morți, tot așa se lărgeste, prin cultivarea metodelor care

au fost descrise, privirea spirituală a omului asupra unei lumi spirituale care este la fel de reală în evenimente concrete și entități concrete, pe cât este de reală lumea fizică din jurul nostru.

Astăzi, cuiva i se mai iartă uneori dacă vorbește în general despre lumea spirituală; oamenii acceptă că dincolo de lumea sensibilă se află o lume spirituală. Dar i se iartă mai puțin unui om atunci când vorbește în modul indicat despre entitățile concrete ale lumii spirituale, pe care le întâlnește ca pe făpturile regnului mineral, vegetal, animal și uman din lumea fizică. Dar cel care nu se sperie să cultive într-adevăr puterile care dormitează în suflet, știe că este la fel de puțin corect să vorbești în general despre spirit ca despre un fel de panteism indistinct, pe cât ar fi de corect să vorbești despre natură atunci când mergi pe o câmpie și nu spui, privind lumea plantelor, florile – ici o panseluță, colo o lalea ș.a.m.d.: Acestea sunt flori, acesta este un trandafir, aceasta este o lalea, aceasta este iarbă –, ci spui: Aceasta este natură și aceasta este natură; totul este natură, natură, natură. – Exact la fel este însă atunci când se vorbește numai într-un mod panteist vag despre spirit, spirit, spirit. Așa cum vorbim noi în lumea senzorială concretă despre particularități, tot așa învățăm să cunoaștem lumea spirituală numai atunci când ne creăm posibilitatea de a ști cu adevărat despre ființele spirituale individuale care populează lumea spirituală și procesele care se desfășoară între aceste ființe spirituale.

Cea mai ușoară și mai convenabilă obiecție împotriva posibilei cunoașteri a lumii spirituale este de a se spune că ar contrazice un comportament cu adevărat inteligent față de lumea exterioară dacă omul ar vrea să se lase pradă unei asemenea fantazări despre lumea spirituală. Numai că această obiecție, care este dedusă aparent pe bună dreptate din puterea inteligenței omenești, o poți face doar atâta timp cât nu înveți să cunoști tu însuși prin cercetare spirituală eficacitatea inteligenței, adică a forței gândirii omului.

Să ne întoarcem încă o dată la exemplul nostru: Reprezentați-vă un om care vrea să dezvolte aici pe Pământ anumite gânduri a căror

dezvoltare le are ca sarcină. El învață să se pună față în față cu o ființă spirituală, în acest caz un om mort. Această ființă trimite gândirea ei, modificată de lumea spirituală – am spune voința gânditoare, gândirea simțitoare – în propria gândire și simțire a celuilalt. Gândurile, gândurile inteligente pe care cel mort vrea să le producă din propria sa putere iau naștere abia aici, în omul care trăiește pe Pământ. Înveți să-ți dai seama că dintre ceea ce este pe Pământ, cel mort are simțire și voință, și de asemenea că el are alte capacități, însușiri sufletești, care nu se dezvoltă pe Pământ, dar că el ca mort are impulsul de a-și uni gândirea și simțirea cu gândurile omenești. De aceea se unește el cu omul pământesc. Căci prin aceea că gândirea, simțirea și vrerea pătrund în om, gândurile sunt stimulate. Cel mort participă la trăirea acestor gânduri, el nu le-ar putea trăi de unul singur. Prin acesta se realizează comunicarea cu omul pământesc. Desigur că o asemenea comunicare cu o ființă spirituală și stimularea propriilor gânduri sunt posibile numai dacă anterior gândurile s-au emancipat, în modul descris mai înainte, de sistemul nervos și de creier, dacă se dezvoltă ca activitate de gândire în afara creierului. Intervine un proces remarcabil: Trăindu-ne gândirea emancipată în felul acesta de corporalitate ne simțim pe noi înșine ca și cum gândirea proprie ne-ar fi smulsă, ca și cum ea s-ar lărgi și răspândi în spațiu și în timp. Gândirea despre care altfel spunem: Se desfășoară în noi –, se identifică cu lumea spirituală înconjurătoare, se revarsă în aceasta și dobândește o autonomie față de noi pe care o putem compara cu autonomia asemănătoare pe care în trupul fizic o are de exemplu ochiul, care stă în cavitatea oculară ca un fel de organ de sine stătător. Astfel, gândirea autonomă, deși este legată de sinea înălțată, este autonomă în așa fel încât acționează ca organ de percepție spirituală pentru gândirea și simțirea celorlalte entități spirituale, la fel cum acționează ochiul pentru perceperea culorii sensibile și a luminii sensibile. Ajungem treptat să vedem că gândirea care în mod normal este stabilită în inteligență, devine, ca organ de percepție spirituală, autonomă față de propria noastră entitate.

De asemenea, pot spune acest lucru și cu alte cuvinte. Ceea ce trăim cu adevărat subiectiv, ceea ce este cuprins în inteligență, gândirea exterioară, sunt entități de umbră, entități-gânduri, simple gânduri care reproduc entități exterioare. Prin aceea că gândirea devine clarvăzătoare, se separă de creier și de sistemul nervos, începe să dezvolte activitate interioară, viață proprie și curge ca trăire proprie în restul lumii spirituale. Antenele gândirii – trebuie să mă exprim într-o câțva grosier –, ale gândirii devenită clarvăzătoare, le întindem afară, în lumea spirituală, și prin cufundarea în ea, ele percep voința simțitoare, simțirea voitoare a celorlalte ființe care se află în jurul nostru pe tărâmul spiritual.

Ceea ce am spus despre cunoașterea de sine necesară pe calea dezvoltării spirituale – din care se înțelege că modestia trebuie indiscutabil să existe –, unei asemenea cunoașteri de sine îi va fi permis să facă următoarele remarci asupra acestei gândiri dezvoltată clarvăzător, și aceste remarci nu pot fi considerate ca fiind lipsite de modestie. Prin aceea că în cadrul dezvoltării clarvăzătoare gândirea devine vie, că dobândește autonomie, ea ajunge și să devină un mijloc cu adevărat sigur și precis din punct de vedere tehnic. Prin adevărata clarvedere crește precizia, acuratețea, puterea logică a gândirii, crește posibilitatea de a folosi gândirea mai precis și mai intim adaptată lucrurilor. Ca urmare, prin adevărata clarvedere, inteligența devine mai practică, mai organizată, și celui clarvăzător îi este ușor să pătrundă cu privirea semnificația și implicațiile rezultatelor cercetării științei obișnuite, în timp ce pentru știința obișnuită plastifierea...(lacună în text) inteligenței este necesară, de aceea este de înțeles faptul că științei obișnuite din zilele noastre nu îi este posibil să pătrundă cu privirea rezultatele cercetării clarvăzătoare. Lucrurile stau într-adevăr așa că acela care a dezvoltat o adevărată clarvedere poate pătrunde cu privirea întreaga însemnătate și măreție a cuceririlor științelor naturii, și în acest sens nu se poate vorbi despre o opoziție din partea științei spirituale față de știința obișnuită. Situația inversă însă, este de înțeles. Abia dezvoltarea clarvăzătoare

organizează forța inteligenței, o face independentă lăuntric, vie, comprehensibilă. De aceea cunoașterii materialiste exterioare îi scapă posibilitatea de a pătrunde în acea logică ce dă certitudinea: Cunoașterea clarvăzătoare furnizează într-adevăr contemplarea lumii spirituale. Pe de altă parte, tocmai din exemplul pe care vi l-am expus al experienței clarvăzătoare cu decedatul caracterizat poate fi evident că inteligența, gândirea, constituie o însușire specifică a sufletului care trăiește în trupul fizic, a omului pământean; căci în cazul nostru, cel mort a avut el însuși impulsul de a se uni cu omul pământean, pentru ca ceea ce trăia în el într-un cu totul alt mod, suprasensibil, să poată prelua forma gândurilor inteligente. Cel mort gândea împreună cu cel viu gândurile sale. Oarecum în capul celui viu erau vârâte laolaltă gândirea celui mort și gândirea celui viu. Gândirea inteligentă este cu precădere o însușire omenească. Acest lucru ar trebui să fie ilustrat prin acest exemplul. De aici devine inteligibil faptul că prin forța inteligenței, prin forța gândirii care, deoarece este specific omenească, trebuie dezvoltată în sensul cel mai propriu în omul pământean, rezultatul cercetării clarvăzătoare poate fi înțeles și de acela care nu este el însuși clarvăzător. Din afirmațiile pe care le-am făcut rezultă că gândirea devenită independentă devine oarecum ochiul spiritual pentru perceperea lumii spirituale exterioare. Desigur că cercetării clarvăzătoare, care folosește acest ochi spiritual pentru gândirea clarvăzătoare, i se arată că acest ochi spiritual este unul activ, că antenele spirituale se întind peste tot, în timp ce ochiul fizic este unul pasiv, care lasă în mod pasiv să se apropie de el impresiile. De aceea, dacă cercetătorul spiritual a preluat în gândurile sale revelațiile lumii spirituale, atunci ele trăiesc în gândurile sale. Și dacă el încearcă apoi să împărtășească semenilor săi cele pe care s-a străduit să le aducă în gândurile sale vii, semenilor le este posibil să-l înțeleagă, dacă nu se lasă abătuți de la calea de a-l înțelege, prin prejudecăți materialiste.

Există în sufletul omenesc ceva ca un limbaj interior, care de obicei rămâne mut și care trebuie să răsunе ca un ecou de îndată ce la suflet

ajung concepte pe care cercetătorul spiritual le dobândește prin aceea că se lasă stimulat în vrerea și simțirea sa de lumea spirituală și entitățile ei. Și atunci când oamenii prezentului se vor fi preocupat ceva mai mult – de fapt oamenii viitorului – cu impulsurile științei spirituale, vor amuți tot mai mult obiecțiile de genul: Da, trebuie să crezi cele pe care cercetătorul spiritual ți le împărtășește din lumea spirituală, pentru că nu le poți înțelege. – Oamenii vor învăța că inteligența omenească este realmente capabilă să înțeleagă, să priceapă foarte bine ceea ce i se împărtășește din lumea spirituală, firește atunci când cele împărtășite sunt extrase din această lume spirituală prin adevărate trăiri spirituale, printr-o adevărată cercetare spirituală. Și oamenii își vor da seama că nu este corect atunci când se spune că omul nu ar fi predispus să pătrundă cu inteligența sa, să înțeleagă revelațiile din lumea spirituală, și că ele ar trebui acceptate pe bază de autoritate. Ei vor realiza că acestei înțelegeri i se poate opune numai ceea ce se numește: a avea prejudecăți. Și ei vor ajunge tot mai mult să considere comunicările din lumea spirituală așa cum consideră rezultatele astronomiei moderne, a biologiei, fizicii și chimiei, deși ei înșiși nu sunt astronomi, biologi, fizicieni sau chimiști, dar cu toate acestea, prin ceea ce se poate numi limbaj mut în sufletul omenesc, sentiment natural al adevărului, simț natural al adevărului, acceptă rezultatele științelor din lumea fizică.

Concordanța dintre inteligență și clarvedere va deveni din ce în ce mai evidentă. Și atunci oamenii vor accepta faptul că în cercetarea clarvăzătoare există cu adevărat ceva care pornind din aceeași atitudine fundamentală din care izvorăște adevărata cercetare științifică, se înalță în lumea entităților spirituale și a proceselor spirituale. Într-adevăr, va veni momentul în cultura modernă, care ne poate aminti – și așa spune că pentru cercetătorul spiritual acest gând este consolator în fața multor adversități pe care știința spirituală le întâlnește încă în ziua de azi –, va veni momentul care ne poate aminti de Giordano Bruno, care a trebuit să stea în fața lumii sale, privind în sus, înspre bolta albastră a cerului, pe care oamenii o știau ca fiind cel

mai adevărat lucru pentru ei, fiind impresia senzorială, care trebuia să fie adevărată, și el a trebuit să spună: Voi vedeți bolta albastră a cerului numai din motivul că vederea voastră, capacitatea voastră vizuală ajunge numai până acolo; voi înșivă stabiliți această graniță, însă în realitate depărtările spațiului se întind la nesfârșit. Acolo sus, granițele pe care voi le vedeți cu așa precizie, despre care aparența voastră senzorială vă convinge atât de frumos că există, această graniță v-o creați voi înșivă prin limitele capacității voastre de vedere. – Oamenii vor recunoaște că cercetătorul spiritual trebuie să stea în fața lumii în ziua de azi și în viitor și să spună: Tot așa este firmamentul în privința timpului, al timpului dintre naștere și moarte. Însă acest firmament temporal pe care îl vedem prin aparența senzorială, ni-l creăm în realitate prin capacitatea de vedere spirituală limitată a omului, așa cum s-a întâmplat mai înainte cu firmamentul albastru al spațiului. Și așa cum dincolo de firmamentul spațiului se află depărtări spațiale infinite, dincolo de firmamentul temporal dintre naștere și moarte se află infinitul temporal, în care este încorporat infinitul propriei vieți spirituale care se află în comuniune cu restul vieții spirituale a Universului.

Va veni timpul în care oamenii vor realiza că odată cu cercetarea spirituală inteligența se aprofundează și fortifică în om și oamenii vor realiza că această cercetare spirituală furnizează și o logică mai subtilă și mai intimă. În fața unor astfel de aprecieri mai bune vor amuți multe judecăți care încă se ridică în ziua de azi împotriva științei spirituale – aparent pe bună dreptate – spunând: Oare nu a dovedit filosofia acestui sau celui autor că facultatea cognitivă omenească are limite? Și motivele invocate de acești filosofi pentru limitele capacității cognitive omenești nu sunt convingătoare? Nu sunt ele logice? Vrea oare cercetătorul spiritual să refuteze argumentele logice convingătoare ale acestor filosofi privind limitele capacității de cunoaștere posibilă? – Va veni timpul în care oamenii se vor înălța deasupra unei asemenea certitudini și înțelegeri reduse a logicii omenești, când se va ști, de exemplu, că ceva poate să fie corect,

irefutabil ca filozofie, și totuși să fie pe deplin refutat de viață. Ar fi fost posibil – și veți găsi comparația ca fiind exactă –, înainte de inventarea microscopului ca cineva să fi dovedit cu foarte multă perspicacitate că ochiul omenesc nu ar putea să vadă niciodată o celulă. Motivele acestei afirmații puteau fi convingătoare, juste, de necombătut. Cu toate acestea, capacitatea omenească a construit microscopul și telescopul, care au amplificat puterea de percepție a ochiului omenesc. Viața a trecut dincolo de dovezile incontestabile ale filosofilor. Tot așa, viața nu are nevoie să refuteze motivele pe care le indică un filosof sau altul. Ele pot fi irefutabile, însă viața în realitatea ei trebuie să treacă dincolo de ele prin faptul că fortifică capacitatea cognitivă, prin faptul că prin instrumente spirituale fortifică cunoașterea spirituală.

Faptul că, în general, aceste lucruri nu sunt general acceptate, este de înțeles din punctul de vedere al culturii actuale și al credinței în incontestabilul dovezilor filosofilor. Dar în cursul de mai departe al culturii omenești va exista o logică mai înaltă decât cea care constă în incontestabilul acestor multe filosofii pur exterioare, o logică mai înaltă, a vieții, care atunci însă va fi o viață în spirit și o cunoaștere în știința spirituală. Va veni timpul în care oamenii realmente nu vor aprecia mai puțin decât în ziua de azi marile merite ale cercetărilor științei exterioare, dar în care ei vor recunoaște că tot ceea ce ne-au adus admirabilele realizări ale științelor naturii furnizează pentru viața mai profundă a oamenilor mai multe întrebări decât răspunsuri. Cel care examinează ramurile științelor moderne, în biologie, astronomie, și așa mai departe, acela știe că ne aflăm la capătul acestor științe. Căci aceste științe îi dau omului răspunsuri? Nu, ele doar ridică în sens corect întrebările. Căci răspunsurile vor veni abia din ceea ce se află în spatele a ceea ce pot cerceta științele exterioare. Răspunsurile vor veni din sursele cercetării clarvăzătoare.

Permiteți-mi să rezum ceea ce am vrut să vă spun astăzi, în cuvintele: Lumea este mai largă decât simpla lume senzorială, și în spatele acestei lumi senzoriale se află spiritul. Și pentru cercetarea

spirituală spiritul se deschide cunoașterii clarvăzătoare, și ne face lumea sensibilă, care ne înconjoară în splendoarea ei, cunoscută în caracterul ei divin, căci abia în natura ei divină este ea cognoscibilă pentru noi. Lumea este vastă, și spiritul este celălalt pol necesar al lumii sensibile. Și cele prin care omul se va strădui să cunoască lumea întreagă – așa ne arată o perspectivă reală a dezvoltării culturale umane viitoare –, nu vor fi nici cercetarea unilaterală a lumii sensibile, nici știința exterioară unilaterală, așa cum cred mulți în ziua de azi, ci va fi o unire a științei, inteligenței și cercetării clarvăzătoare. Și abia în această confluență se vor înțelege oamenii cu adevărat pe ei înșiși și propriul lor spirit și vor cunoaște soluția enigmei Universului pentru următoarele epoci – căci acestea pot fi soluționate mereu numai limitat – și abia prin această cunoaștere se vor simți satisfăcuți.

Însă pentru acela care a asimilat în sufletul său adevăratul impuls al științei spirituale, este vizibil pentru o privire spirituală, deja în ziua de azi, la nenumărate suflete din viața spirituală a prezentului, dorul și impulsul deja existent de a trece dincolo de senzorialul nemijlocit din știință, și exact prin solicitarea puterilor pe care le-a produs știința sensibilă în ultimele secole, prin prelucrarea lăuntrică a acestor puteri din suflet să se fortifice, să se întărească pentru a se înălța în lumile spirituale, singurele din care poate izvorî satisfacția autentică pentru sufletul omenesc.

## VII

# CREDINȚĂ ȘI CUNOAȘTERE. SĂRBĂTOAREA DE SÂNZIENE ȘI SĂRBĂTOAREA DE PAȘTI

*Notițe dintr-o conferință, Praga, 17 aprilie 1914*

Datorită literaturii care există din plin este întotdeauna posibilă familiarizarea cu rezultatele științei spirituale, atunci când grupele antroposofice lucrează împreună. Deoarece noi suntem acum împreună, vreau să discut câteva lucruri orientative, provenite direct din impulsurile lumii spirituale, lucruri care se leagă mai mult esoteric de cele pe care le-am discutat mai mult exoteric ieri în conferința publică [1].

Există astăzi încă mulți oameni care încă persistă în vechea opoziție dintre credință și cunoaștere. Ei spun: Știința ne poate învăța despre lucrurile lumii exterioare, despre acestea putem ști ceva sigur. Cu lucrurile lumii spirituale trebuie să ne stabilească legătura credința. – Aceasta, se pare, este în contradicție cu știința spirituală, care vrea să ofere o adevărată cunoaștere, o cogniție a lumii spirituale. Exact în această formă de cogniție, de cunoaștere, trebuie să pătrundă ea în sufletele prezentului nostru. Propriile noastre suflete au fost într-o încarnare anterioară într-o cu totul altă situație decât suntem noi acum. Ele erau mai primitive, dar la vremea aceea existau mari individualități care erau în relație cu ele. Ele au dat reprezentări despre lumea suprasensibilă. Găsim la diferitele seminții și popoare ceea ce provine de la aceste individualități, cum sunt *Hermes, Zarathustra, Moise, Buddha, Krishna* [2]. Reprezentări spirituale trebuiau să fie insuflate în suflete.

Noi trăim pe planul fizic. Viața pe planul fizic nu este numai trudă și muncă, ci și istovire și uzare prin muncă. Și cea mai mare parte a efortului și a muncii nu sunt deloc în sensul „conform cu al zilei efort și muncă”, ci în sensul a ceea ce se desfășoară inconștient și care este

de fapt cauzat prin gândirea noastră, prin întreaga noastră viață sufletească, așa cum se desfășoară ea pe planul fizic.

La copil, forțele acționează inconștient. Spiritualul cuprinde organismul și îl organizează până în cele mai mici amănunte. Când ne naștem, suntem cu mult mai asemănători unii cu alții decât credem. Oamenii se aseamănă nu din punct de vedere exterior, ci în structura lor. Abia apoi începe dăltuirea, cizelarea nervilor noștri. Aceasta se desfășoară fără rațiunea noastră, se desfășoară la vremea când noi nu putem mânui deloc această rațiune. Apoi vine timpul în care începem să ne simțim ca Eu. Atunci încetează cealaltă înțelepciune, pe care am adus-o cu noi de la zei, din lumea spirituală. În această primă perioadă avem, ca să spunem așa, numai forțe de viață; este doar o continuare a lumii spirituale. Un copil care moare în acest răstimp, moare numai din cauze exterioare ale trupului. Nu este implicat cu sufletul în aceasta. Apoi urmează timpul în care omul începe să consume, să mistuie cu fiecare gând, cu fiecare senzație, organizația exterioară. De aceea trebuie să se cufunde el în somn, drept compensare pentru ceea ce mistuim noi în timpul vieții de zi. Dacă nu ne-am consuma am avea o viață germinândă. Trupul eteric are mereu nevoia să înmugurească și să rodească, dar trupul astral are nevoie să mistuie ceea ce clădește trupul eteric. El reprimă trupul eteric. În timp ce noi ne aflăm în somn în mod inconștient, din lumile spirituale se revarsă ceea ce poate realiza înlocuirea a ceea ce a fost mistuit, a ceea ce a fost ucis, astfel încât să fie mereu restabilit echilibrul. Somnul normal compensează întotdeauna numai atâta cât a fost consumat. Dacă omul și-ar prelungi somnul după propria dorință, așa cum o pot face unii pensionari, el ar dormi prea mult. Aceasta nu este o obiecție față de mult somn. Tocmai deoarece activitatea spirituală consumă mult din organizația fizică, lucrătorul spiritual are nevoie de mult somn. Dar prea mult somn aduce prea multe forțe noi de viață, care proliferază atunci, proliferază în mod corespunzător, astfel încât omul abundă în forțe de viață. Însă o forță de viață crescută luxuriant, înăbușitoare, este totodată boală, duce firește la boală. Ceea ce trebuie să-și procure

acum omul individual astfel încât nu numai să compenseze munca zilei, ci să și progreseze spiritual, trebuie să-și extragă el conștient din lumea spirituală. Întemeietorii de religie puteau să-și spună: Eu am sarcina să conduc, să consum forță de viață care va fi compensată. Dar ceea ce urmează să se dezvolte în om pentru ca omenirea să progreseze, pentru ca ea să nu se stingă în existența fizică pământească, trebuie extras conștient din lumea spirituală. – De aceea au dat întemeietorii de religii reprezentări pe care le-au scos din lumea spirituală. Aceste reprezentări efectiv spirituale sunt hrana sufletului. Ele sunt singurele care mențin sufletescul veritabil din om. Pentru suflete ar însemna moartea dacă nu ar putea trăi în astfel de reprezentări care nu au fost preluate din lumea fizică. Acestea erau în timpurile vechi reprezentările religioase. Acest ciclu al omenirii s-a încheiat, și noi trăim acum în timpul în care oamenii de pe planul fizic vor avea tot mai puțin capacitatea de a prelua ceea ce vorbește numai sufletului, credinței lor. Această credință se mai poate conserva pentru un timp, ca să spunem așa, galvaniza, dar ea nu mai poate dura în viitor. În locul principiului: Cred –, trebuie să vină: Cred ceea ce știu. – Oamenii vor simți deja că trebuie aplicat acest principiu. Altfel, oamenii pierd orice posibilitate de a mai ști ceva despre viața dintre moarte și o nouă naștere. Oamenii s-ar întoarce în următoarea lor încarnare în condiții jalnice. Entuziasmarea față de alte idealuri, care pot fi foarte justificate, este desigur foarte bună, ea trebuie să existe. Dar comparativ cu ceea ce stă la baza științei spirituale, aceste idealuri nu pot fi realizate nemijlocit. Ele pot fi doar precursori ai științei spirituale, lipsindu-le cunoașterea acesteia.

În cercetătorul spiritual se formează întotdeauna, atunci când avansează, nevoia să nu vorbească, ci să tacă. Dacă cu toate acestea el vorbește, o face din cunoașterea condițiilor care sunt necesare timpului nostru. Numai cunoașterea îl face pe om liber, și cucerirea libertății sufletului omenesc este cu siguranță sarcina oamenilor în viitor.

Reprezentările interioare de mare putere spirituală veneau de la întemeietorii de religii. Erau reprezentări religioase care puteau lumina în mod minunat ținutul de după moarte. Ele se transformau într-o reală, autentică lumină spirituală, care le arăta oamenilor mediul lor înconjurător după moarte. Dar vine vremea în care oamenii vor trebui să trăiască în libertate. Și chiar dacă ar veni întemeietori de religii, care ar putea vorbi în sensul vechilor învățături religioase cu vocea zeilor și puterea zeilor, oamenii nu i-ar mai putea înțelege. Am trăit deja acest lucru. Știința exterioară a venit, trebuia să vină. Un mare om de știință al timpului nostru, *Max Müller* [3], spunea: Și dacă un Înger ar coborî pe Pământ [4] și le-ar vesti oamenilor lucrurile lumii spirituale, oamenii nu ar putea să-l înțeleagă și nici să-l creadă. – Astfel este evoluția omenirii. Atunci nu ar rămâne de fapt decât ca oamenii să piardă posibilitatea de a se pătrunde cu reprezentări care merg în lumile spirituale. Însă aceasta înseamnă să aibă mai puțină lumină după moarte, pentru a lumina din ei înșiși lumea spirituală din jurul lor. Căci atunci nici un Soare exterior nu ne luminează lumea exterioară, lumina trebuie să vină din noi înșine. Noi stăm în Soare, și ne luminăm mediul înconjurător după moarte. Oamenii care nu luminează trebuie să vină încă o dată pe Pământ și să-și repete viața, pentru a prelua reprezentări care sunt rodnice pentru viața de după moarte. Dacă pătrundem aceasta cu privirea, nu este doar entuziasmul obișnuit pentru răspândirea științei spirituale, cel care dezleagă limba și ne face să vorbim. A crede ceea ce știi – aceasta va fi nevoia omenirii viitoare. În timpurile vechi, reprezentările religioase și miturile și basmele au fost ceea ce dădea sufletelor lumina pentru lumea spirituală. Este ușor să se spună că miturile și basmele sunt reprezentări provenite din stadiul copilăriei omenirii. Desigur că oamenii nu au stat fizic față în față cu Îngerii despre care au vorbit miturile și basmele. Dar cugetarea filosofică, gândirea bazată pe filosofie nu este de niciun folos în lumea spirituală. Această cunoaștere nu are niciun înțeles în lumile spirituale. Este ușor să spui că basmele nu se bazează pe nici un adevăr. Cercetătorul

spiritual a fost întotdeauna atât de deștept încât să știe că balaurii, dragonii care scuipă foc nu zboară prin aerul fizic, dar el a știut întotdeauna că este necesară formarea imaginațiunii dragonului care scuipă foc. Căci în măsura în care această reprezentare este în suflet, ea aruncă lumină spirituală asupra lumii spirituale. Acestea sunt reprezentări care au forță. Așa sunt alcătuite toate miturile, mai puțin pentru a ilustra ceva exterior, cât pentru ca omul să poată trăi cu adevărat în lumea spirituală. Materialiștii spun: Miturile și basmele provin din etapa de copilărie a omenirii. – Dar oamenii au fost învățați de către zei tocmai în copilăria lor. Miturile și basmele se pierd în felul acesta în evoluția omenirii, dar copiii nu ar trebui lăsați să crească așa. Este o mare deosebire dacă un copil crește cu sau fără basme. Puterea imaginilor din basme care dă aripi sufletului apare abia mai târziu. Aversiunea, saturația de viață se manifestă mai târziu, dacă nu i se dau copilului basme, în blazare. Da, chiar și fizic se manifestă – basmele pot ajuta și împotriva bolilor. Ceea ce a fost picurat prin basme iese mai târziu la suprafață ca bucurie de a trăi, ca sens al vieții, apare ca putință de a face față vieții până și la vârsta cea mai înaintată a omului. Copiii trebuie să trăiască puterea conținutului basmelor la o vârstă fragedă, atunci când încă o pot face. Cel care nu poate să trăiască cu reprezentări care nu au nicio realitate pentru planul fizic, moare pentru lumea spirituală. Și multe filosofii care vor să se sprijine doar pe planul fizic, sunt pentru suflet mijloace de a muri. Evoluția exterioară devine mijloc de a muri față de lumea spirituală. Omenirea trebuie să ajungă la o judecată care nu se sprijină pe ceea ce este exterior ci se susține în sine însăși. Ea trebuie să ajungă tot mai mult la: Eu cred ceea ce știu.

Dar oamenii vor trebui să învețe să dea atenție simptomelor vieții spirituale. Vă voi da aici un exemplu. Când am ținut odată o conferință într-un oraș din sudul Germaniei [5], au venit la mine după aceea doi preoți catolici, care mi-au spus: Dumneavoastră vorbiți numai pentru cei culți, dar noi vorbim pentru toți oamenii. – În realitate, avem contrariul. Antroposofia poate fi adusă tuturor oamenilor, doar cu

condiția să găsim calea către cei mai simpli oameni. Țăranul ar înțelege-o cu mult mai bine decât omul așa-numit cult, numai să nu-i fi fost barată calea prin condițiile sociale. În astfel de lucruri trebuie să poți face într-un tot abstract de tine însuși, să nu te întrebi ce consideri tu însuși ca fiind corect, ci de ce anume au nevoie sufletele omenesci dintr-o anumită epocă. Astfel, eu a trebuit să le replic celor doi preoți: Sentimentul dumneavoastră vă spune că vorbiți pentru toți oamenii, dar faptele vă spun că dumneavoastră nu vorbiți pentru toți oamenii, pentru că nu toți vin la dumneavoastră. Și pentru aceia care nu vin la dumneavoastră, pentru aceia vorbesc eu.

Cunoașterea și cunoștințele noastre ni le însușim pe planul fizic prin trupul fizic și trupul eteric. În primul rând, să analizăm cât de mult din ceea ce se află în sufletul nostru provine din planul fizic. De exemplu, lumina vine prin ochi, iar procesul care se produce acolo începe să fie deja din ochi un proces de distrugere. Pe peretele din spate al ochiului începe deja descompunerea. Procesul se desprinde de viață. Dimineața, după somn, ochiul este în așa fel restabilit încât înăuntrul este viață pură. Prin percepere, din țesutul viu se formează ceva care nu mai trăiește, ci este doar mineral. Și prin faptul că acest proces se continuă prin țesutul nervos, se oglindește ceea ce acționează din lumea exterioară asupra noastră, și astfel percepem noi. Astfel încât trupul fizic, în măsura în care este purtător al acestor procese nu este ceva viu.

Trupul eteric este purtător al gândurilor, care sunt tot reflexii. Oamenii ar putea ușor ajunge la faptul că gândurile sunt reflectare a ceva suprasensibil. Gândurile nu vor putea niciodată fi disecate sub microscop. Gândurile trăiesc de facto în trupul eteric. Gândirea le cizează și acest lucru se reflectă în trupul fizic. De aici se poate vedea că știința, cunoașterea, depind de trupul fizic și de cel eteric. Trupului fizic și celui eteric le vorbesc doar impresiile de pe planul fizic. Dar în sufletul omenesc trebuie să-și facă loc alte reprezentări. Acestea trebuie să cuprindă și trupul astral, întreaga simțire, voință și gândire, care nu se epuizează pe planul fizic, nu se limitează numai la planul

fizic. Căci altfel omul ar rămâne lăuntric mort. Toate reprezentările care reproduc ceva au însemnătate doar pentru planul fizic. Deja întrebarea: Este justificată o reprezentare care nu reproduce ceva? – confirmă aceasta. Reprezentările care trăiesc libere în spirit, care trăiesc libere în trupul astral și în Eu sunt singurele cu care nu numai că cunoaștem, ci și trăim împreună cu ele. Acestea sunt reprezentările care nu doar copiază, descriu ceva, ci sunt în interior active, pline de viață; ele fac ceva din ele însele și din noi.

În artă domnește în ziua de azi naturalismul. Este foarte necesar să facem cunoștință cu vechile timpuri, cu modul în care erau atunci reprezentările din suflet, cele care puneau în acțiune reprezentările trupului astral. Ceea ce doar copiază exteriorul nu are nici un înțeles pentru lumea spirituală. Noi trebuie să ne pătrundem iarăși cu noi reprezentări, care pot pătrunde din nou sufletul într-un mod plin de însemnătate. Adesea oamenii cred că au ceva care trăiește numai în fantezie, despre care cred că este cu adevărat fantezie. Dar ea este adesea doar o reminiscență a ceea ce provine de pe planul fizic. Numai prin aceea că ne vivifiem reprezentările cu ceea ce nu provine din planul fizic, ceea ce nu poate fi dat printr-o asemenea fantezie, reînviem din nou ceea ce altfel moare în suflet.

Se folosește tot mai mult în mod greșit zicala: Într-un trup frumos trăiește un suflet frumos, într-un trup sănătos, un suflet sănătos [6]. – Aceasta era o expresie potrivită cunoașterii din timpurile mai vechi, în ziua de azi ea este considerată ca o afirmație cauzală: cineva are un trup sănătos, așadar de aici pot conchide că în el trăiește un suflet sănătos, că ceea ce face sănătos acest trup, face sănătos și sufletul.

Dar deja din copilărie oamenii vor avea în viitor incluziuni minerale pe care le vor târî cu ei drept cauze ale bolilor, dacă nu vor dezvolta reprezentări care să mențină trupul astral activ lăuntric. Altfel, după moarte, omul ar intra într-o lume spirituală care îi rămâne neclară, pentru că el însuși nu radiază nici o lumină. Soarele cade pe o suprafață și de asta ține faptul că noi vedem lucrurile. Însă în lumea spirituală noi radiem lumina din noi, noi luminăm câmpul

pe care trebuie să-l vedem. Sufletul care are imboldul interior să cultive știința spirituală, poate că nu este conștient de această situație, dar o trăiește în străfundurile sufletului. Așa cum în lumea fizică lumina Soarelui vine din afară, în lumea spirituală omul trebuie să se facă pe sine însuși solar. Substanța combustibilă spirituală, flacăra lăuntrică ce luminează lumea spirituală, trebuie să o aprindem în noi pentru a lumina lumea. Fizicienii visează că roșul trandafirului nu ar fi decât mișcare ondulatorie, că s-ar putea explica prin oscilații. Ei afirmă că nu ar exista nici un sunet acolo afară, ci numai oscilații ale aerului. Și că ceea ce simt eu ca sunet trăiește doar în urechea mea. Un simplu experiment poate să ne învețe însă altceva: Anume, dacă ne lăsăm treziți de o bătaie în ușă. Dacă omul este atent, va observa că el încă nu era conștient în timpul nopții, pe când încă dormea, dar că mai apoi se afla el însuși în ciocănitul la ușă. Noi înșine trebuie să intrăm în sunetele ciocănitului la ușă; folosim un alt om ca să ciocănească, fiindcă sufletul nostru nu poate ciocăni el însuși. Dacă am lua decizia fermă de a ne trezi, atunci am putea-o face noi înșine, dar așa îl folosim pe celălalt doar ca intermediar.

Dacă părerile, concepțiile materialiste s-ar mai menține încă câteva generații, roșul trandafirului ar dispărea cu adevărat. Oamenii ar vedea efectiv micii atomi cenușii oscilând în afară ca vârtej atomic, nu pentru că omul trebuie să-i vadă deoarece ei se află aici, ci pentru că el însuși s-a pregătit să-i vadă. Acest lucru face necesară propagarea științei spirituale, pentru ca în viitor să nu existe doar vârtejuri fizice de atomi. Noi nu vorbim nici despre eterul fizic, ci despre acel eter care este ființă-gând vie. Acest lucru trebuie recunoscut în primul rând, că în trandafir nu se învârt în vârtejuri atomii, ci că ființe elementale care sunt cu adevărat vii, care întretes, se află în spatele trandafirului. Teoria despre lumea spirituală este secundară, principalul este că sentimentul se concentrează, că noi ne simțim trăind și țesând în această nouă simțire trezită pentru noi a realității lumii spirituale. Aceasta este învierea lumii spirituale în sufletul nostru, este evenimentul real interconfesional al Paștelui.

Strămoșii noștri au avut nevoie de un alt eveniment care era legat de poziția la apogeu a Soarelui. Atunci când întreaga natură înmugurea și îmbobocea, acest fapt era un extaz pentru ei, prin care li se reafirma lumea spirituală. Ceea ce era trăit pe atunci abia la sărbătoarea de Sânziene, trebuie trăit acum primăvara la Paști. Acum trebuie să putem sărbători trezirea sufletului, învierea sufletului, atunci când știința spirituală ne vorbește nu numai ca o teorie, ci ca o cunoaștere vie.

## NOTE

Dintre conferințele din anii 1913/14, care sunt listate în bibliografie la numerele 150, 152 și 154, cele referitoare la ***Trepte premergătoare Misteriului de pe Golgota*** au fost incluse într-un singur volum (GA 152 ), însumate sub acest titlu.

Celelalte conferințe, plus alte câteva din această perioadă, au apărut în ediția Operelor complete în două volume: în GA 150 ***Lumea spiritului și proeminarea ei în existența fizică***, și în volumul actual GA 154. În multe privințe, acestea oferă adăugiri la volumul ***Cerecetări oculte asupra vieții dintre moarte și noua naștere*** (GA 140), în special în ceea ce privește influența concretă a morților în lumea celor vii.

Conferința din 17 aprilie 1914, din care este disponibilă doar o notare demnă de luat în seamă, a fost plasată la sfârșitul volumului.

*Documentele aflate la baza textului:* Conferințele de la Berlin (18 și 26 aprilie și 12 mai 1914) au fost stenografiate de Walter Vegelahn. Textul tipărit are la bază transcrierea în text clar realizată de el. Notarea conferinței de la Basel din 5 mai 1914 este de Rudolf Hahn. Nu se știe de cine au fost notate conferințele de la Paris și Praga.

Potrivit unei declarații a lui Rudolf Steiner, termenii „teosofie” și „teosofic” au fost înlocuiți cu „știință spirituală”, „antroposofie”, „știință spirituală” și „antroposofic” în pasajele relevante.

Lucrările lui Rudolf Steiner în ediția Operelor complete (GA) sunt indicate în note cu numărul bibliografic.

### *Note referitoare la text*

*Lucrările lui Rudolf Steiner în ediția Operelor complete (GA) sunt indicate în note cu numărul bibliografic.*

## CONFERINȚA a II-a

1. *Peter Rosseger*, 1843-1918, scriitor austriac.
2. *Hans Brandstetter*, 1854-1925, sculptor austriac. Vezi Rudolf Steiner ***Cursul vieții mele***, GA 28.
3. *Robert Hamerling*, 1830-1889, poet și filosof austriac.
4. *i-a dedicat acele versuri*: «Către B(ertha)», compusă la Stiftinghaus pe 18 iunie 1889, cu trei săptămâni înainte de moartea sa. Ultima poezie a lui Hamerling. Face parte din volumul «Cuvinte de rămas bun din Stiftinghaus»; vezi – ca toate operele menționate ale lui Hamerling –: «Hamerlings sämtliche Werke» («Operele complete ale lui Hamerling»), Leipzig 1893, în 16 volume, editate de Michael Maria Rabenlechner (menționat aici în continuare prin O.C.), volumul XV, pag. 90.
5. *poetul lui «Ahasver»*: vezi O.C., vol. III.
6. «*Rugămintele personală*»: din «Cuvinte de rămas bun din Stiftinghaus», O.C. vol. XV, pag. 91.
7. *El i-a scris lui Rosegger*: scrisoarea din 11 iunie 1888, tipărită de Peter Rosegger în «Persönliche Erinnerungen an Robert Hamerling» («Amintiri personale despre Robert Hamerling») Viena 1891, pag. 177.
8. *în mica sa căsuță de vară*: Stiftinghaus, unde a murit Hamerling și unde a fost depus pe catafalc.
9. «*Atomistica voinței*»: opera filosofică a lui Hamerling, Hamburg 1891.
10. *El scrie astfel*: „Cel mai frumos ținut al Pământului”, O.C., vol. XVI, pag. 134.
11. *descrie în felul următor*: «Stationen meiner Lebenspilgerschaft» («Popasul în pelerinajul vieții mele»), O.C., vol XVI, pag. 17.
12. *Jakob Böhme*, 1575-1624. Vezi «Schriften Jakob Böhmes. Mit der Biographie Böhmes von Abraham von Franckenberg» («Lucrări ale lui Jakob Böhme. Împreună cu biografia lui

Böhme redactată de Abraham von Franckenberg»), Leipzig 1920, în paragraful 11 al acestei biografii.

13. *Pater Hugo Traumihler*: «Popasul în pelerinajul vieții mele», O.C., vol XIII, pag. 45.
14. *oamenii ... l-au întrebat ce vrea să devină*: „Oamenii mai aveau încă prostul obicei să mă întrebe ce vreau să devin. Păi, eu vreau să devin om!...”. O.C., vol XIV, «Anii de învățătură ai iubirii». Fragmente din Jurnal și scrisori. Însemnări din 13 aprilie 1851.
15. *faptul că grecii au numit Universul „Cosmos”*: textual: „Grecul numea Universul Frumusețe (Cosmos)”: «Atomistik des Willens» («Atomistica voinței»), Hamburg 1891, vol. II, pag. 226; vezi și O.C., vol. XVI, pag. 274.
16. *o trăire a lui Hamerling*: vezi O.C., vol XIII, pag. 134.
17. *Leul și trandafirul*: din «Cuvinte de rămas bun din Stiftinghaus», O.C. vol. XV, pag. 34/35.

#### CONFERINȚA a III-a

1. *activitatea noastră de construcție de la Dornach*: munca la clădirea primului Goetheanum din Dornach. Început în anul 1913, a fost distrusă în noaptea de Sfântul Silvestru 1922/23 prin incendiu.
2. *ne-a murit un prieten foarte drag*: poetul Christian Morgenstern, 6 mai 1871 - 31 martie 1914.
3. *o minunată remarcă*: Christian Morgenstern, «Totul de dragul omului – Scrisori», scrisoarea din 22 ianuarie 1914 adresată unei copile, pag. 398, Editura Piper&Co, München 1962.
4. *creațiile sale poetice, care sunt acum sub tipar*: «Noi am găsit o cale», prima publicare în toamna anului 1914 în Editura Piper, München.
5. *Eu am indicat deja câte ceva recent în ultima conferință publică*: conferință publică, Berlin 26 martie 1914, «Homun-

culus», tipărită în *Știința spirituală ca bun al vieții*, GA 63.

6. *Disprețuiește rațiunea*: redare liberă din Goethe, «Faust», I, scena camerei de studiu.

#### CONFERINȚA a IV-a

1. *Johann Gottlieb Fichte*, 1762-1814, filosof.
2. *nu abia după ce voi fi smuls din context*: din: «Die Bestimmung des Menschen» («Determinarea omului»), Cartea a III-a: Crediința, paragraful 3, Berlin 1800.
3. «*Discursuri către națiunea germană*», Berlin 1808, prelegeri ținute la Berlin în iarna 1807-1808.
4. «*Îndrumări pentru o viață fericită*», Berlin 1806. „Relativ la tipărirea acestora”, din Cuvântul înainte la aceste prelegeri ținute la Berlin în 1806.
5. *ceea ce a fost spus în ultima conferință*: în conferința din 18 aprilie 1914, prima conferință din acest volum.
6. *la clădirea noastră*: vezi Nota 1 de la conferința a III-a.
7. *în dramele noastre misteriu*: cele patru drame-misteriu al lui Rudolf Steiner, reprezentate pentru prima oară la München între anii 1910 și 1913 sub conducerea sa. ***Patru drame-misteriu***, GA 14.
8. *am fost vizitați de o persoană*: actrița Maria von Strauch-Spettini, 1847-1904. Vezi Hella Wiesberger: «Aus dem Leben von Marie Steiner-von Sivers» («Din viața Mariei Steiner von Sivers»), Dornach 1956, pag. 135 ș.u. (Scurtă schiță a vieții Mariei von Strauch-Spettini și scrisorile ei adresate Mariei von Sivers).
9. *când am început cu sarcinile din München*: vezi Nota 7.
10. *ultimului volum de poezii*: vezi Nota 4 de la conferința a III-a.
11. *Atunci când am vorbit la sfârșitul anului trecut la Leipzig despre aceste creații poetice*: în timpul ciclului de conferințe ***Christos și lumea spirituală. În căutarea sfântului***

**Graal**, GA 149, pe 31 decembrie 1913, a vorbit în prezența poetului. Cuvântare tipărită în volumul **Arta recitării și declamației**, GA 281.

12. *ceea ce am spus eu ... cândva, cu mult timp în urmă: vezi **Excurs în domeniul Evangheliei lui Marcu**, GA 124.*
13. *Rafael, 1483-1520.*
14. *Leonardo da Vinci, 1452-1519.*
15. *vrem să facem începutul la Dornach: vezi Nota 1 de la conferința a III-a.*
16. *felul în care este prezentat în ziare: printre altele, ziarul parizian «Matin»: „En quel temps vivons-nous? Un temple colossal s’élève à la gloire de l’occultisme” „Le nouveau temple à la science de l’esprit”.*

#### CONFERINȚA a V-a

1. *întâlnirii noastre de anul trecut: vezi **Lumea spiritului și reflectarea ei în existența fizică**, GA 150, conferința din 5 mai 1913. De la conferințele din 4 și 9 mai 1913 ținute la Paris nu s-a obținut nicio stenogramă.*
2. *o persoană foarte dragă nouă, foarte prietenoasă și devotată nouă: vezi Nota 8 de la conferința a IV-a.*
3. *Edouard Schurè, scriitor francez. «Copiii lui Lucifer» a fost reprezentată la München pe 22 august 1909 în limba germană, sub conducerea lui Rudolf Steiner. Vezi Rudolf Steiner/Edouard Schurè, «Lucifer. Die Kinder des Lucifer» («Lucifer. Copiii lui Lucifer»), Dornach 1955, pag. 41-196.*
4. *Fecioara din Orleans, 1412-1431.*
5. *un poet profund: vezi Nota 2 de la conferința a III-a.*
6.  *timpul care s-a scurs de când această persoană a părăsit planul fizic este scurt: Christian Morgenstern murise în anul acela pe 31 martie.*
7. *de a ridica ... clădirea modestă: vezi Nota 1 de la conferința a III-a.*

8. *de a inaugura ... clădirea noastră*: Datorită izbucnirii Primului Război Mondial din 1914-1918, clădirea a putut fi în mare parte finisată abia în anul 1920. O inaugurare festivă nu a mai avut loc datorită catastrofei incendiului din noaptea de Sfântul Silvestru 1922/23. O ceremonie provizorie de inaugurare a avut loc la prima festivitate din clădire, la «Primul curs al Școlii superioare antroposofice» dintre 27 septembrie și 16 octombrie 1920, în seara premergătoare cursului (26 septembrie 1920). Vezi în acest sens ***Granițe ale cunoașterii naturii***, GA 322 (Dornach 1969, pag. 128).
9. *îmi voi permite să vorbesc poimâine*: conferința din 27 mai 1914, conținută în ***Trepte premergătoare ale Misteriului de pe Golgota***, GA 152.

#### CONFERINȚA a VI-a

1. Începutul conferinței, care nu a fost consemnat în stenogramă, este o rugămintă de scuză pentru faptul că această conferință va fi ținută în limba germană.
2. *Nikolaus Kopernikus*, 1473-1543, astronom  
*Galileo Galilei*, 1564-1642, fizician italian, întemeietor al științelor naturii moderne.  
*Giordano Bruno*, 1548-1600, filosof italian, cofondator al concepției moderne despre lume, a sfârșit pe rugul inchiziției
3. *Cu câțva timp în urmă aveam de soluționat anumite sarcini*: sarcinile despre care este vorba – cercetarea faptelor spiritual-științifice din secolul IV – au fost urmărite în continuare de către Rudolf Steiner și expuse în următoarele publicații: în conferința din 9 mai 1914 (Cuvinte comemorative pentru Oda Waller), tipărite în ***Morții noștri***, GA 261; în conferința din 26 mai 1914 din prezentul volum; în conferința din 23 martie 1921 din ***Observarea naturii, matematica, experimentul științific și rezultate ale cunoașterii din punctul de vedere al antroposofiei***, GA 324; în conferința din 31

august 1923 din Cunoașterea inițiativă, GA 227; în conferința din 5 aprilie 1924 din **Considerații esoterice ale legăturilor karmice**, vol. V, GA 239.

4. *au provenit de la o persoană*: Oda Waller, sora Mieteii Pyle-Waller (care l-a interpretat pe Johannes Thomas în reprezentarea Dramelor-misteriu de la München). Vezi expunerile din 9 mai 1914 din **Morții noștri**, vezi Nota 3. Ea a murit în martie 1913.

#### CONFERINȚA a VII-a

1. *mai mult exoteric ieri în conferința publică: în Cum își găsește sufletul omenesc adevărata entitate?* Praga, 16 aprilie 1914.
2. *Hermes*: vezi conferința din 16 februarie 1911 din **Răspunsuri ale științei spirituale la marile întrebări ale existenței**, GA 60.  
*Zarathustra*: întemeietor de religie al culturii protopersane. Vezi, printre alții, Rudolf Steiner: **Știința ocultă în rezumat**, GA 13.  
*Buddha*, circa 560-480 î.Ch.  
*Krishna*: învățător al înțelepciunii hinduse. Vezi **Bazele oculte ale Bhagavad-Gita**, GA 146.
3. *Max Müller*, 1823-1900, orientalist, lingvist și cercetător al religiilor, profesor de filologie la Oxford.
4. *Și dacă un Înger ar coborî pe Pământ*: textual: „Trebuie să aibă loc o schimbare, o modificare, și anume o schimbare, o modificare atât de puternică încât chiar dacă ar coborî Îngerii pe Pământ și ne-ar povesti despre asta, noi i-am putea înțelege la fel de puțin pe cât ne-ar înțelege un copil nou-născut dacă i-am povesti în limbajul nostru despre lucrurile acestei lumi” – «Leben und Religion» («Viață și religie»), Stuttgart, fără indicație de an.

5. *Am ținut cândva o conferință într-un oraș din sudul Germaniei*: Kolmar, 21 noiembrie 1905 *Filosofia creștinismului în lumina teosofiei* (nu s-a păstrat nicio stenogramă)
6. *într-un trup sănătos, un suflet sănătos*: „mens sana in corpore sano”; Juvenal, circa 60-127 d.Ch., satiric roman, Satira a X-a, versul 356.